

ELÄKELÄISTEN KISSASUHTEET

Kissat eläkeläisten kodeissa, perheissä ja suhdeverkostoissa

Sini Saarinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos
Marraskuu 2015

Itä-Suomen yliopisto

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos	
Tekijä Sini Saarinen		
Työn nimi ELÄKELÄISTEN KISSASUHTEET Kissat eläkeläisten kodeissa, perheissä ja suhdeverkostoissa		
Oppiaine Sosiologia	Ohjaaja Leena Koski	Työn laji: Pro Gradu
Aika Marraskuu 2015	Sivumäärä 100 + liitteet 4	
Tiivistelmä		
<p>Tarkastelen tutkielmassani 59-79 vuotiaiden eläkeläisten kissasuhteita. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millainen paikka kissoilla on eläkeläisten kodeissa, perheissä ja suhdeverkoissa. Avaan kumppanieläinten, erityisesti vähemmän tutkittujen kissojen, sijoittumista ihmisten koteihin ja suhteisiin.</p> <p>Tutkimuksen keskiössä ovat monilajiset suhteet: teoreettisena viitekehyksenäni on ihmistieteellinen eläintutkimus. Sosiologinen tunteidentutkimus on osa tutkimustani, koska ihmiselämää ja suhteita voidaan pitää läpeensä tunteellisina. Koska tutkimuskohteenani ovat eläkeläiset, on tutkimukseni myös sosiaaligerontologinen. Tutkielmani keskeisiä käsitteitä ovat kumppanieläin, koti, perhe, eläkeläisyys ja tunteet.</p> <p>Tein kahdeksan teemahaastattelua, joihin osallistui kolme avioparia, yksi naimisissa oleva nainen ja neljä yksinasuvaa naista: yhteensä 11 henkilöä. Analysoin haastatteluiden sisältöä osin aineisto- ja osin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä.</p> <p>Tutkimuksessani selvisi kissan olevan monelle olennainen osa kotia ja perhettä. Eläkeläisten kodeissa kissoilla on melko vapaa pääsy kaikkialle, usein kodin ulkopuolellekin. Lapsuuden kissasuhteet vaikuttavat siten, että kissojen pitämiselle ollaan avoimia myös aikuisina. Moni haastateltava oli ottanut perheeseensä yllättäen tarjoutuneen kulkukissan ilman etukäteissuunnittelua. Myös läheiset ihmiset vaikuttavat kissojenottamispäätöksiin.</p> <p>Kissa tarjoaa eläkeläisille heidän kotipiirissään seuraa, tukea, toimintaa sekä hoivaamisen kohteen. Kissa auttaa jaksamaan vaikeita elämäntilanteita ja ihmissuhteita, joskin sen hoitamisesta on myös vaivaa. Kissa rikastuttaa ihmissuhteita tarjoamalla positiivisia puheenaiheita. Kissojen kuolemat ovat osa monilajista kumppanuutta: eutanasia nähdään kissan unelmakuolemana ja kuoltuaan kissa halutaan palauttaa osaksi luontoa.</p>		
Asiasanat Kumppanieläimet, kissa, eläkeläiset, koti, perhe		
Säilytyspaikka	Itä-Suomen yliopiston kirjasto	
Muita tietoja Liitteinä haastattelurunko sekä tutkimustiedote		

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Faculty of Social Sciences and Business Studies	Department Department of Social Sciences
Author Sini Saarinen	
Title PENSIONER'S CAT-RELATIONS Cats within pensioners' homes, families and social networks	
Main subject Sociology	Level Master's thesis
Date November 2015	Number of pages 100 + appendixes 4
<p>Abstract</p> <p>In this study I will survey the cat-relations of 59-79 years old pensioners. My intention is to find out what kind of place cats have in pensioners' homes, families and social networks. I will show how companion animals, especially less studied cats, place themselves in human houses and relations.</p> <p>In the core of my study are the multispecies relations: my theoretical frame lies in human-animal studies. Sociology of emotions is part of my research since human life and relations can be considered thoroughly emotional. Because the main object in my study are the pensioners, my study includes social gerontology. The central concepts in my study are companion animal, home, family, pensioners and emotions.</p> <p>I made eight theme interviews. As participants there were three married couples, one married woman and four women who lived alone: a total of 11 people. The analysis of the interview material was partly data- and partly theory-oriented.</p> <p>My study revealed that to many, cat is an essential part of home and family. Within pensioners' homes cats have relatively free access to everywhere, often to outside the home too. Childhoods' cat-relations have such impact that people are also as adults open to cat keeping. Many pensioners had took an unexpectedly appeared cats to their family without pre-planning. Close people have also influence to pensioner's decisions on keeping a cat.</p> <p>To pensioners, cat offers company, support, activities and someone to nurture. Cats also help to deal with hardships of life and interpersonal relationships, although taking care of them also causes discomfort. A cat enriches interpersonal relationships by offering positive topics to conversations. Cats' deaths are part of multispecies relationships: euthanasia is seen as ideal form of death and after cat has died, people want to return it into the nature.</p>	
Keywords Companion animals, cat, pensioners, home, family	
Archive location	University of Eastern Finland Library
Additional information Appendixes: Interview frame and research bulletin	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 YHTEISKUNTATIEETEELLINEN ELÄINTUTKIMUS, KISSAT, TUNTEET JA ELÄKEIKÄ	4
2.2 Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus	4
2.2.1 Ihmisten kumppanieläinsuhteiden historiaa.....	5
2.2.2 Kissatutkimuksen merkityksestä	9
2.2.3 Monilajinen perhe ja koti	11
2.3 Tunteidentutkimus	20
2.4 Eläkeikä elämänvaiheena	24
2.5. Tutkimuskysymykset	28
3 ELÄKELÄISTEN KISSASUHTEIDEN TUTKIMISESTA	30
3.1 Teemahaastatteluista.....	30
3.2 Eläkeläishaastateltavien löytäminen ja haastatteluiden toteuttaminen	31
3.3 Haastateltavien esittely ja aineiston laadun arviointi	31
3.4 Eettiset kysymykset.....	34
3.5 Sisällönanalyysi aineiston käsittelymenetelmänä	35
4 KISSA OSANA ELÄKELÄISTEN MONILAJISIA KOTEJA JA PERHEITÄ	37
4.1. Kissan paikka kodissa - pieni etnografia.....	37
4.2 Haastateltavien kissahistoriat	43
4.3 Katsaus eläkeläisten kissasuhteisiin	49
4.3.1 Kissa tulee monesti osaksi perhettä ilman ennakkosuunnittelua.....	59
4.3.2 Kissan asema kotona	63
4.3.3 Kissasuhteiden erityisyys verrattuna ihmissuhteisiin	64
4.3.4 Kissa puheenaiheena.....	68
4.3.5 Kissa tukihenkilönä ja kaverina	72
4.4 Kissasta luopuminen	77
4.4.1 Kissan unelmakuolema.....	81
4.4.2 Kissan kuoleman jälkeen	87
5 LOPPUTARKASTELU	93
LÄHTEET	96
LIITTEET	1

1 JOHDANTO

Kumppanieläimillä on hyvin pitkään, kenties aina, ollut keskeinen paikka ihmisyhteisöjen keskuudessa. Ihmisten sosiaalinen ja biologinen historia kietoutuu yhteen muiden eläinten kanssa. Pitkään eläimet ovat olleet sivuutettuina ihmisiä ja yhteiskuntaa käsittelevissä tutkimuksissa ja myös populaareissa ihmisten sosiaalisuutta ja suhteita käsittelevissä artikkeleissa. Kuitenkin eläimet ovat kiistämättä kiinteä osa ihmisten sosiaalisia verkostoja kuten perheitä ja ystäväpiirejä ja monenlaisia instituutioita kuten ruuantuotantolaitoksia, eläintarhoja, eläinkauppoja ja kumppanieläinhuoltoita. Jos siis ihmisyyttä ja ihmisyyden sosiaalista luonnetta halutaan ymmärtää kokonaisvaltaisesti, on myös muut eläinlajit huomioitava osana ihmisyhteisöjä.

Tässä tutkielmassa paneudun nimenomaan kumppanieläimiin, arkikielessä lemmikkeihin, jotka asuttavat satojen tuhansien suomalaisten koteja ja jotka usein luetaan osaksi perhettä ja läheisiä. Oman tutkimukseni tarkoitus on tuottaa lisää tietoa ihmisten ja eläinten välisestä sosiaalisuudesta ja olla näin osa ihmistieteellisen eläintutkimuksen kasvavaa virtausta.

Tutkimukseni aihe, kissa kumppanieläimenä, valikoitui suurelta osin oman positioni, kissasuhteisiini liittyvien ajatusteni ja kokemusteni pohjalta. Tutkimuksellisen avoimuuden vuoksi selvennän seuraavaksi omaa kissahistoriaani, jolla on vaikutusta siihen millaisia tulkintoja ja analyysia olen haastateltavieni kissasuhteista tehnyt. Vaikka pyrin analyysissäni objektiivisuuteen ja rehellisyyteen, peilautuvat omat kissakokemukseni väistämättä haastateltavien kissakokemuksia vasten.

Olen omien muistojeni tuolle puolen ulottuvista lapsuuteni ajoista saakka kaivannut kissojen seuraa. Pikkulapsena halusin perheemme täydentyvän kissajäsenellä. Lapsuuteni valokuvissa, niin arkisissa kuin juhliin liittyvissä, mukana on lähes poikkeuksetta kissa tai useampi. Myös ylioppilaskuvassani olen minulle rakkaimman kissani kanssa. Suhteeni ja tunteeni kissoihini ja kissoihin ovat aina olleet voimakkaita ja olen miettinyt ovatko muiden ihmisten kissasuhteet yhtä intensiivisiä.

Muutama kissoistani on ollut ylitse muiden ja näihin kissoihin tuntemani yhteydet ja läheisyydet ylittävät positiivisuudessaan ja hyvien muistojen suhteen ihmisiin muodostetut kumppanuudet. Olen ikävöinyt kadonneita kissoja vuosikausia, nähnyt satoja painajaisia minulle rakkaimman, yhä elossa olevan kissani kuolemasta. Olen maalannut lukemattomia kuvia kissoistani, kirjoittanut niistä runoja ja uudistanut mielessäni pop-laulujen lyriikoita kissojani koskevilla sanoituksilla. Kissani ovat olleet minulle paitsi loputon taiteellisen inspiraation lähde, myös henkinen turvapaikka: kissan ajattelemisen poispyyhkii mielestä epämurkavat ajatukset. Vanhuskissan turkkipölyn ja rähmäisten pedonsilmien ajattelemisen hymyilyttää ja rentouttaa. Kissani tarjoavat ulkomuotonsa puolesta esteettistä mielihyvää, niiden fyysisyys ja leikkisyys riemastuttaa, niiden elämellisyys kiehtoo ja niiden hoivaaminen tyydyttää.

Kissasuhteeni ovat minulle erityisiä ja korvaamattomia. Tämä on saanut minut huomaamaan perhettä, ystäviä ja sosiaalisuutta koskevien artikkeleiden ihmiskeskeisyydestä johtuvan puutteellisuuden. Oman tutkimukseni tarkoituksena on tuoda lisää tietoa ihmisten suhteista kissoihin. Kissan luonne kumppanieläimenä poikkeaa jossain määrin koirasta ja muista eläimistä, minkä vuoksi kissasuhteista ei aina voi vetää suoria johtopäätöksiä ihmisten suhteista kumppanieläimiin yleisesti. Kissan erityislaatuisuuteen kumppanieläimenä paneudun tarkemmin luvussa 2.2.2.

Tutkimuskohteenani ovat kumppanieläimet osana yli 59-vuotiaiden eläkeläisten koteja ja elämää. Eläkeläisyys valikoitui tutkimuskohteekseni osin intuitiivisesti. Ikäihmisiä on harvoin esimerkiksi lehtiartikkeleissa käsitelty kumppanieläin-teeman yhteydessä. Vaikka ihmisten keski-ikä Suomessa on yhä korkeampi, ei tämä näy yleisesti medioissa, joissa oman huomioni mukaan kuullaan eniten nuorten ja keski-ikäisten ääntä. Laslettin (1995, 48) mukaan länsimaiset toimittajat, poliitikot, mainostajat ja kansalaiset ylipäättään näkevät perheryhmän olevan avioparin ja kahden nuoren lapsen muodostaman ydinperheen. Kuitenkin länsimaiden todellisuus, jossa kolmisukupolvisia perheitä on vähän ja yksineläviä vanhuksia paljon, tulisi huomioida paremmin (emt.) ja tähän myös oma tutkimukseni tähtää. Yksi syy, miksi halusin haastatella eläkeläisiä, onkin ikäsyrrinnän (ikäntymiseen liittyvien negatiivisten stereotyyppien) vastustaminen ja kokemuksellisen äänen antaminen kolmatta ikää eläville.

Eläkeläisyys ikävaiheena tarjoaa myös hyvän tarttumapinnan siihen, millainen merkitys kumppanieläimillä on elämänvaiheessa, jossa omat mahdolliset lapset ovat muuttaneet pois kotoa ja jossa elämisen rytmi on usein rauhoittunut ja tiivistynyt enemmän kodin piiriin. Koska suhteita kissoihin vaalitaan erityisesti kodeissa, tulen paneutumaan myös kodin käsitteeseen ja kotiin monilajisena yksikkönä, jossa vaikuttavat ihmisten lisäksi myös kumppanieläimet. Haluan myös selvittää millä tavalla kissat ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat eläkeläisiin, joiden lapsuudessa ja nuoruudessa kissat olivat monesti maatalojen työeläiminä. Vanhuus elämänvaiheena kiinnostaa minua toki myös henkilökohtaisella tasolla, elämän ehtopuoli kun odottaa melkein jokaista meistä.

2 YHTEISKUNTATIEEELLINEN ELÄINTUTKIMUS, KISSAT, TUNTEET JA ELÄKEIKÄ

Tämän pääluvun tarkoituksena on avata lukijalle sitä teoriapohjaa, johon oma tutkimukseni nojaa. Seuraavissa alaluvuissa esittelen yhteiskuntatieteellistä kumppanieläintutkimusta, tunteiden tutkimusta ja sosiaaligerontologista tutkimusta. Nämä viitekehykset toimivat raamina omalle tutkimukselleni ja asettavat tutkimukseni osaksi näiden tutkimussuuntien jatkumoa.

Ennen kuin siirryn esittelemään sosiologisia teorioita ja tutkimussuuntauksia, esittelen alalukujen johdannoksi tutkimukselleni keskeisiä käsitteitä. Tulen avaamaan kumppanieläimen, perheen, kodin ja tunteiden käsitteitä, jotta lukijalle tulisi selväksi se millaisista näkökulmista tarkastelen näitä ilmiöitä. Keskeisten käsitteiden selitykset ovat aina luvun alussa omassa rajatussa laatikossaan. Kuitenkin seuraavaksi, ennen käsitteiden avaamista esittelen yhteiskuntatieteellistä eläintutkimusta, joka on kattotutkimussuuntaus omalle tutkimukselleni.

2.2 Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus

Koska selvitän ihmisten suhteita eläimiin sosiologisesta näkökulmasta, on heti tutkielman alussa syytä paneutua yhteiskuntatieteelliseen eläintutkimukseen. Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus on se teoreettinen viitekehys, josta ammennan työkaluja haastatteluaineistojeni sisältöjen analysoimiseen. Seuraavaksi esittelenkin ihmistieteiden ja erityisesti sosiologian historiaa sen suhteen, miten tieteenalan paradigmoissa on huomioitu ihmisten suhteet eläimiin.

Huolimatta ihmisen ja eläimen pitkästä yhteisestä historiasta, varhaisissa sosiologisissa kirjoituksissa eläimiä on otettu huomioon melko vähän ja painotus on ollut ihmisten välisen sosiaalisuuden tutkimisella. 1800–1900-lukujen taitteessa eläintutkimukselle haettiin kannustimia siitä, että eläinten kautta voidaan selittää myös ihmisyyttä. Sosiologian historiassa eläimet ovat aikaisemmin toimineet lähinnä vertailukohteena ja dikotomisina vastinpareina ihmisille. (Tuomivaara 2009, 44, 49, 53.) Eläintutkimuksen

on nähty paljastavan tietoa ihmisyydestä, mutta pääasiassa biologisen näkökulman ajateltiin olevan otollisinta eläinten tutkimiseen. Ihmisiin kulttuurisina ja sosiaalisina olioina biologisen tutkimuksen ei uskottu riittävän. (emt 44.) Tämä kahtiajako on pitänyt jossain määrin pintansa myös nykyaikaan tultaessa: yhteiskunnallisissa ja humanistisissa tieteissä on tutkittu ihmistä ja luonnontieteissä on keskitytty eläimiin (Schuurman 2013, 15). Kuitenkin viime vuosikymmeninä eläimiä on alettu ottaa enemmän mukaan myös ihmistieteellisiin tutkimuksiin.

Nykyajan eläintutkimus on teorioiltaan yhä monimuotoisempaa ja tutkimusten teoreettiset painotukset risteilevät eläinkeskeisyyden, ihmiskeskeisyyden, inhimillistämisen, eläinten toimijaposition ja monien muiden eri näkökulmien välillä. (Schuurman 2013, 14–15.) Schuurmanin (2013, 15) mukaan tutkimusta tarvittaisiin esimerkiksi siitä, mitä tapahtuu ihmisten ja eläinten välisissä suhteissa. Myös ihmisten ja eläinten välisiin kohtaamisiin liittyvät käytännöt ja ilmiöt sopisivat Schuurmanin mukaan tutkimuskohteiksi. Juuri ihmisten ja eläinten (tässä tapauksessa nimenomaan kumppanieläinten) välisiin suhteisiin ja näiden suhteiden sisältöihin tutkimukseni paneutuu. Tutkimukseni kehyksenä toimivat erityisesti perheen ja kodin sosiaaliset piirit. Seuraavaksi esittelenkin posthumanismin käsitteen ja avaan sitä kautta perhettä ja kotia instituutioina, jotka ovat monilajisia yhä enenevässä määrin.

2.2.1 Ihmisten kumppanieläinsuhteiden historiaa

Kumppanieläin

Sosiaaliset rakenteet ja määritelmät vaikuttavat siihen miten ihmiset suhtautuvat itseensä ja muihin eläinlajeihin. Eläimiä määritellään niiden käyttötarkoitusten mukaan: on lihaeläimiä, koe-eläimiä, kumppanieläimiä, villieläimiä ja niin edelleen. Kumppanieläintä ei välttämättä nähdä eläimenä siten kuin luonnoneläimiä, vaan kumppanieläin on ennen kaikkea kumppani. (ks. DeMello 2012, 161) Kumppanieläimyys on siis sosiaalisesti rakentunut ja ylläpidetty ilmiö. Yleisesti kumppanieläimellä tarkoitetaan toislajista eläintä, jota pidetään itsellä ennen kaikkea *mielihyvän* vuoksi. (DeMello 2012 147–149.)

Kumppanieläimet ovat yleensä läheisessä ja vastavuoroisessa suhteessa ihmiseen: ne otetaan nimeämällä mukaan ihmisten sosiaaliseen maailmaan. Ne elävät samassa kodissa (joskaan eivät välttämättä sisällä talossa) ihmisten kanssa ja niitä ei syödä. Lisäksi kumppanieläimen kanssa

ollaan yleensä kosketuksissa: sitä paijataan (Classen 201, 102) ja se itse voi hakeutua ihmisen iholle. Kumppanieläimeksi voi valikoitua periaatteessa mikä tahansa eläin, mutta länsimaissa kumppanieläimet ovat useimmiten jalostettuja ja tarkoituksella ihmisiä varten tuotettuja yksilöitä. (ks. DeMello 2012, 147–149, 155.)

Kumppanieläimen käsitteestä

Sanavalintojen voi ajatella olevan poliittisia, joten käytän tutkielmassani kissoista ja muista ”lemmikeistä” sosiaalisesti neutraalimpaa käsitettä *kumppanieläin* (pl. lähdemateriaalien jotkut kohdat, joissa on käytetty sanaa ”lemmikki”, engl. ”pet”). Lemmikki-sanan käyttöä voidaan kyseenalaistaa, koska se ylläpitää käsitystä eläimistä ihmisten hoivattavina olevina hyödykkeinä, joita hyväksikäytetään ja joiden tietoisuutta, tuntoisuutta, tarpeita ja oikeuksia ei tunnusteta riittävästi (ks. P. Elizabeth Anderson 2008, xix-xx). Vaikka lemmikki viittaa lempeen ja rakkauden kohteena olemiseen (Ruonakoski 2015, 263), antaa kumppanieläimen käsite eläimelle vahvemman toimijuuden.

Kirjoittaessani kumppanieläimistä tai eläimistä, tarkoitukseni ei ole tehdä merkittävää eroa ihmisten ja eläinten välille, sillä ihminen on kulttuurisesta kehityksestään huolimatta eläin (Latimer 2014, DeMello 2012, 15). Ihmislajiin kuulumattomia eläimiä kuvaava käsite ”non-human animal” ei käänny luontevasti suomeksi, minkä vuoksi viittaaan ihmislajiin kuulumattomiin eläimiin sanalla (kumppani)eläin. Kuitenkaan tarkoitukseni ei ole nostaa ihmisiä muiden eläinten yläpuolelle, vaikka ihmisiin tutkimuksessani keskitynk.

Kumppanieläin käsitteenä korostaa eläimen omaa toimijuutta sekä ihmiseläinsuhteen vastavuoroisuutta. Kumppanieläin elää ihmisen rinnalla ja vaikuttaa omalla toiminnallaan paitsi ihmisen ja eläimen väliseen suhteeseen, myös yhteisen kodin järjestyksiin.

Ihmisjäseniä kuvaavat käsitteetkin on otettava tarkasteluun. Usein puhutaan kumppanieläimen ”omistajista”. Omistajan käsite uusintaa ajatusta siitä, että eläimet ovat ihmisille esineen tai orjan kaltaisia, ihmisten mielivallan alla olevaa omaisuutta (Anderson 2008, xix & DeMello 2012, 164). Tämän vuoksi viittaaan tutkielmassani perheen ihmisjäseniin ”huoltajina” (englanniksi caretaker tai guardian). Huoltajakaan ei ole ongelmaton käsite, koska se on juridinen termi ja koskee ihmislasten laillisia huoltajia (yleensä äitiä ja/tai isää). Vaikka ihmisen ja eläimen välinen suhde sisältää myös omistajuutta (vrt. Ruonakoski 2015, 263), on huoltaja käsitteenä omistajaa neutraalimpi ja siksi käytän sitä.¹

Seuraavissa kappaleissa esittelen lyhyesti kumppanieläinten länsimaista historiaa. Ensin kuitenkin määrittelen sen, mitä kumppanieläimen pitäminen tarkoittaa. DeMellon (2012, 146) mukaan lajien välisiä ystävyysuhteita on muillakin eläimillä kuin ihmisillä. Kuitenkin kumppanieläimen pitäminen edellyttää sitä, että kumppanieläinsuhteen

¹ On kuitenkin mainittava, että kielipoliittiset kysymykset eivät olleet minulle selkeitä vielä haastattelurunkoa tehdessä, joten siinä puhun lemmikeistä ja omistajista.

huoltajaosapuoli ei kärsi nälänhädästä. Tämä pätee ihmisyhteisöissäkin: kumppanieläimet ovat merkittävä ilmiö ainoastaan sellaisissa yhteiskunnissa, joissa on runsaasti resursseja ja selviytymisestä ei tarvitse taistella. (emt. 146–147).

Ihmisellä voidaan ajatella olevan biologiaan pohjautuva viehtymys kaikenlaista elävää kohtaan. Tätä kiinnostusta esimerkiksi luontoa ja eläimiä kohtaan kutsutaan biofiliaksi. Biofiliaa voidaan pitää selittävänä tekijänä sille, miksi ihmiset muodostavat syviäkin suhteita muihin eläimiin tai vähintäänkin nauttivat eläinten seuraamisesta etäämpää. Ihmisellä voi sanoa olevan suoranainen tarve sisällyttää eläimiä ja luontoa elinmaailmaansa. (Anderson 2008, 20–21.) Länsimaiden varakkuuden vuoksi kiinnostusta eläimiin ja luontoon voidaan tyydyttää ottamalla kumppanieläin osaksi omaa lähipiiriä. Kumppanieläimet eivät kuitenkaan ole uusi saatikka länsimainen ilmiö, vaan eläimet ovat olleet ihmisten kumppaneita esihistoriallisista ajoista lähtien.

Ensimmäinen virallinen kumppanieläin on 15 000 vuotta sitten ihmislajin kanssa tutuksi tullut koira, joka todennäköisesti toimi metsästysapulaisena ihmiselle ja näin sinetöi paikkansa ihmisen ykköskumppanieläinlajina. Kumppanieläimiä on pidetty monista syistä: kauneuden, viehättävän ääntelyn, eksotiikan tai vaikkapa niiden antaman statusarvon vuoksi. (emt. 150–151.) Kesytyttyjä seuraeläimiä, kuten dingoja ja villisikoja, ihmisillä on ollut todennäköisesti jo tuhansia vuosia sitten metsästäjä-keräilijöiden aikakaudella (DeMello 2007, 80–81).

Domestikoituja eläinlajeja on suunnilleen 14 ja useimmilla niistä on havaittavissa yhtäläisiä käyttäytymispiirteitä: tonkimistarve, nopea kasvu aikuiseksi, kohtuullinen koko, rauhallinen luonne, kyky lisääntyä vankeudessa, laumaluonne, halu elää muiden keskuudessa ja hierarkkinen sosiaalinen järjestäytyminen (DeMello 2007, 67–68). Edellä mainitut ominaisuudet sopivat esimerkiksi koiraan ja hevoseen, mutta kissaan ne eivät päde yhtä hyvin, vaikka kissat elävät sinänsä kesyinä ihmisten parissa. Tähän palaan myöhemmin tässä luvussa.

Lemmikki-sana (pet), eläimiin viittaavana, on peräisin 1500-luvulta. Se tarkoittaa pilalle hemmoteltua lasta ja lienee peräisin ranskankielen sanasta *petit* eli pieni. (Demello 2012, 149) Alun perin sana viittasi emonsa hylkäämiin lampaisiin, joita ihmiset kasvattivat kotonaan. Niitä huomiottiin, hoivattiin, niihin kiinnytettiin ja ne ajautuivat

erityiseen suhteeseen ihmisten kanssa. Tämä kiintymyssuhde tarjosi kielimallin, joka koskee kokonaisia eläinryhmiä, kumppanieläimiä. Viihdykettä ja kumppanuutta tarjoavat eläimet (lampaat, koirat, kissat, papukaijat, apinat jne.) voivat olla muihin nähden etuoikeutettuja. (Boehrer 2007, 21–22.) Yleensä kumppanieläinten ajatellaan olevan hellyyden ja hemmottelun kohteina ja niiden ajatellaan nauttivan asemastaan, mutta moni kumppanieläinsuhde poikkeaa tästä kaavasta (esim. puhtaasti turvaksi otetut vahtikoirat ja eksoottiset eläimet, kuten kalat). (DeMello 2012, 149–150.)

Renessanssin aikana ihmisillä saattoi olla kiintymyssuhteita kumppanieläimiin, mutta eläimiin kohdistuvien emotionaalisten kiintymyssuhteiden nähtiin olevan etuoikeutettujen ja joutilaiden sievistelyä (Boehrer 2007, 22–23). Vuosisatoja kumppanieläinten hoitamista pidettiin lännessä eliittien puuhana, koska pelkkää kumppanuutta tarjoavien eläinten huoltamiseen ja ruokintaan ei köyhillä ollut varaa (DeMello 2012, 150). Usein historiassa ihmisen ja kumppanieläinten väliset suhteet on nähty häiritsevinä (DeMello 2007, 81).

Keskiajalla katolinen kirkko piti kumppanieläintenpitoa kerettiläisyytenä. Lisäksi naiset olivat kumppanieläinten pääasiallisia hoitajia, joten sylieläimet nähtiin symboleina feminiiniselle alempiarvoisuudelle. Jos naisella katsottiin olevan liian läheinen suhde eläimeen, voitiin häntä syyttää noituudesta. (DeMello 2012, 152). Lähivuosisikymmeninäkin kumppanieläintenpidon haittapuolia on korostettu sittemmin virheelliseksi osoitetuilla väittämillä: kumppanieläimet on nimetty ”sosiaalisiksi loisiksi” ja kumppanieläimiä pitäviä ihmisiä on leimattu psyykkisesti viallisiksi ja vajavaisiksi: kyvyttömiksi muodostamaan suhteita ihmisiin (DeMello 2012, 154).

Merkittävä nousu kumppanieläintenpidossa tapahtui 1800–1900-lukujen taitteessa (Charles 2013, 2). Tuolloin kumppanieläinten ajateltiin opettavan keskiluokan lapsille porvarillisia hyveitä, kuten kiltteyttä ja itsekontrollia (DeMello 2007, 81 & 2012, 153). Tuolloin eläimiin kohdistettua väkivaltaa pidettiin merkinä moraalisesta rappiosta. Näissä ajatuksissa piili myös eläinsuojeluliikkeen siemeniä. (DeMello 2012, 153)

1970-luvulta lähtien kumppanieläintenpito on lisääntynyt dramaattisesti. Tuolloin myös kumppanieläinten asema muuttui ja niitä alettiin pitää kumppaneina. (Franklin 2006,

139.) Kissan paikka kotien sisälle kuuluvana kumppanina vahvistui huomattavasti teknologioiden ja lääketieteen kehittymisen myötä. Hajuton kissanhiekka ja pieneläinlääketieteen kehittyminen auttoivat vakiinnuttamaan kissan paikkaa kotitaloissa (Suni 1994, 9). Kumppanieläintenpidon nousu on tuonut mukanaan myös miljardibisneksen, joka on keskittynyt eläinten tuottamiseen, ruokkimiseen, lääketieteelliseen hoitoon ja niiden ruumiiden hävittämiseen (DeMello 2007, 80).

Ihmisten ja eläinten välisiin suhteisiin vaikuttavat keskeisesti niin ihmisten kuin eläintenkin ominaisuudet: fyysiset piirteet, biologia ja käyttäytyminen. (Ratamäki 2009, 38) Toiset eläimet sopivat ihmisen kumppaneiksi, kun toisia ei ole pystytty kesyttämään ollenkaan, sillä niiden ominaisuudet eivät sovi yhteen ihmispuitteiden kanssa. Kissa on siinä mielessä koirasta ja muista vahvasti kesytetyistä kotieläimistä (hevonen, sika, lehmä...) poikkeava kumppanieläin, että sillä on monia villieläimen piirteitä.

Kun halutaan ymmärtää ihmisen suhteita kissoihin, on syytä huomioida kissan erityiset lajityypilliset piirteet, jotka vaikuttavat siihen, millaisia suhteita ihmiset kissoihin muodostavat. Siksi tulen seuraavassa luvussa avaamaan tarkemmin kotikissan historiaa ja kirjoitan kissan ominaispiirteistä. Käyn läpi kissoihin liittyvää kulttuurihistoriaa, jotta lukijalle tulisi kuva siitä, miten suhtautuminen kissaan on vaihdellut ja miten nykytilanteeseen on tultu. Menneisyyden hahmottaminen voi auttaa myös nykyhetken ymmärtämisessä. Seuraavassa luvussa siis käsittelen kissaa kumppanieläimenä ja perustelen kissatutkimuksen tärkeyttä.

2.2.2 Kissatutkimuksen merkityksestä

Kissa

Kissaeläimet kehittyivät omaksi lajikseen samasta lihansyöjien sukupuusta kuin koiraeläimet. Kumppanieläimeksi valikoitunut pieni kissaeläin, kesykissa (lat. *Felis Catus*), on lähellä esi-isään, koska kissaa ei ole ominaisuuksiltaan jalostettu jotakin tehtävää tai esteettistä mieltymystä varten (Anderson 2008, 7). Kesykissan yhtäläisyyksiä villikissoihin kuvastavat tapa saalistaa yksin ja mieluusti pimeässä, usein maastokuvioitu turkki, hiljainen liikkumistapa, hyvä kiipeilytaito, pitkät käyrät ja terävät kynnet sekä kulmahampaat, raateluhampaat, tarkka kuulo- ja näköaisti sekä pitkä häntä (Anderson 2008, 7 & Rantala 1991, 411). Saalistaessaan kissa väijyy kohdetta, esimerkiksi lintua, ennen kuin se hyökkää ja nappaa kohteen. (Anderson 2008, 7)

Kissoihin on suhtauduttu voimakkaasti siitä lähtien, kun ihmiset ovat alkaneet elää niiden kanssa. On arvioitu, että kissa kesytettiin Egyptissä noin 8500 e.a.a. (DeMello 2012, 86). Tuolloin kissoja arvostettiin, koska ne olivat pienjyrsijöiden tappajina viljasadon ja sitä kautta Egyptin varallisuuden varjelijoita. Kuitenkin kesykissoja on arvioitu olleen jo aikaisemmin, sillä niiden jäänteitä on löytynyt eri puolilta maailmaa ihmisasutusten yhteydestä (mm. Venäjältä, Kyprokselta, Roomasta, Kiinasta ja Lähi-Idästä). Kissat ovat levittäytyneet ympäri maailman laivojen avulla. Merimiehet toivottivat kissat tervetulleiksi laivoihin, koska ne pitivät jyrsijät kurissa. (Anderson 2008, 8-9)

Kissaa on pidetty Jumalallisenakin hahmona: uskontojen (esim. Egyptin uskonnon ja norjalaisen pakanauskon) jumalhahmoihin on liitetty kissamaisia piirteitä. Kissan linkittyminen eikristillisiin uskontoihin sinetöi keskialalla tapahtuneen kissavainon. (emt.) Keskiajalla eläinten tuntoisuutta ei tunnustettu: eettisyyteen pohjaava kasvissyönti ja eläinoikeuksien käsite olivat vieraita. (Boehrer 2007, 2.) Kissoja tuhottiin muiden pahuuden ilmentyminä pidettyjen ihmisten, esineiden ja eläinten kanssa (Anderson 2008, 8-9 & Pascua 2007, 101.).

Kissat olivat 1400-luvulla katoamisen partaalla paitsi uskonnollisen vainon takia, myös siksi, että sitä pidettiin koiran ohella aiheettomasti ruton levittäjänä (Anderson 2008, 8-9). Kissoja ja koiria myös käytettiin keskiajan nälänhädissä ravintona. Nälänhätien kovuus mursi kumppanieläimiin liittyvät ruokatabut (Resl 2007, 3-5, Classen 2012, 106). Lisäksi kissojen turkit olivat tuolloin suosittuja vaatamateriaaleja edullisuutensa ja saatavuutensa takia. (Resl 2007, 7.)

Kissoista tuli kumppanieläimiä suunnilleen 1500-luvulla, jolloin niitä tuotiin länsimaihin arvokkaina ja eksoottisina eläiminä. Kissoja alettiin jalostamaan 1300-luvulta lähtien, jolloin Syyriasta ja Levantista tuotuja kissoja pidettiin muita kauniimpina. (Pascua 2007, 101–102.) Franklin (2006, 139) kirjoittaa, että lemmikeistä tuli varsinaisia kumppaneita 1970-luvun jälkeen. Tuolloin eläimiä otettiin koteihin yhä enemmän, niitä ei enää pidetty yhtä selkeästi erillään ihmisistä ja niitä alettiin nimetä ihmisten nimillä (emt.).

Kissatutkimuksella on merkitystä osana yhteiskunnallista/ihmistieteellistä eläintutkimusta. Ihmisten kissoihinsa kohdistamien tunteiden ja tekojen pohjalta voi tehdä päätelmiä ihmiselämästä. Vaikka kissasuhteita ei ihmistieteen parissa ole juuri tutkittu, on kissa eläimenä merkityksellinen, koska se vaikuttaa satojentuhansien Suomalaisten elämässä ja arjessa. Kissoilla voi ajatella olevan taloudellisesti ja ekologisestikin suurehkoa merkitystä, sillä ihmiset kuluttavat tuotteita ja palveluita myös kissoilleen.

Johdannossa esittelin omaa positiotani ja tässä kohtaa perustelen lisää sitä, miksi olen valinnut nimenomaan kissasuhteet tutkimuskohteekseni. Sen lisäksi, että kissat ovat kuuluneet elämäni viimeiset 23 vuotta ja tällä hetkellä hoidan kolmea seniorikissaa, olen seurannut ihmisten kissasuhteita myös eläinsuojelutoiminnan puitteista. Toimin Joensuun eläinsuojeluyhdistyksen hallituksen jäsenenä vuosina 2009–2011. Lisäksi olen tarkkaillut lähipiirini ihmisten suhteita heidän kissoihinsa.

Kavereideni ja sukulaisteni kuvailemat kissoihin liittyvät tunne- ja muut kokemukset, toimintani eläinsuojeluyhdistyksessä ja kissoista mediassa kirjoitetut artikkelit ovat lisänneet tietouttani siitä, että kissojen paikka yhteiskunnassa on kahtalainen: toisaalta ne ovat hyvin rakastettuja, tarkoin varjeltuja kumppaneita - toisaalta hylättyjä kesäkissoja tai kulkureita, jotka täyttävät löytöeläintalot syksyisin². Vaikka muitakin kumppanieläimiä hylätään, vaikuttaa kissa pysyvän yhtenä hylätyimmistä. Hylätylle kissalle on myös oma yleisesti tiedossa oleva nimi: kesäkissa. Kissojen merkitys osana kumppanieläinten määrän kasvua ja monilajisten perheiden yleistymistä on kiistanon. Kissasuhteiden tutkiminen on mielekästä, koska sitä kautta ihmisten eläinsuhteista voidaan saada lisää tietoa. Kissasuhteista puhuminen voi myös lisätä kissoihin kohdistuvaa arvostusta ja tietoisuutta. Kissatietouden lisääntyminen voi vähentää kissojen heikosta arvostuksesta johtuvaa vapaaehtoistyöntekijöiden ja yhteiskunnan kuormitusta.

2.2.3 Monilajinen perhe ja koti

Perhe

Perhe-sanalla viitataan useimmiten ihmisten muodostamiin kokoonpanoihin. Perhe sisältää minimissään yhden ihmisen, mutta monesti se sisältää useita yksilöitä jotka voivat olla toisilleen sukua. Perhe voi merkitä eri ihmisille eri asioita ja ihmisellä voi olla yhtäaikaaisesti ja muuttuvasti useampia perheitä: esimerkiksi lapsuuden perheitä ja myöhemmin perustettuja omia perheitä (ks. Jallinoja, Hurme & Jokinen 2014, 7)

Perhe on yksi kulttuurisista universaaleista eli perhejärjestelmiä esiintyy kaikissa maailman ihmisyyhteisöissä. Kuitenkin se, miten perhe muodostetaan ja mistä se koostuu, voi vaihdella kulttuureittain. (Harris 2007, 64–65.) Kun länsimainen ydinperheideologia alkoi saada valtaa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa, käsitys perheestä supistui. Äidin, isän ja lasten muodostama yksikkö alettiin nähdä ainoana oikeana perhemallina. Yksineläjiä ja ydinperhemallista poikkeavia ei nähty perheellisinä. Nykyäänkin ydinperhemalli nähdään perhemuodoista puhtaimpana. Mut perhemallit voidaan nähdä vajaina (lapsettomat, yksinhuoltajat), laajentuneina (kolmen sukupolven perheet), muuten poikkeavina (uusperheet ja sateenkaariperheet) tai ei-perheinä (lapsettomat sinkut). (Mäkinen 2008, 38.)

² Lähteitä:

Kesäkissoja ja -kanoja hylätään surutta: http://www.iltalehti.fi/uutiset/2013072617300749_uu.shtml (Katsottu 7.4.2014)

Syksyllä kesäkissaa ei kaipaa kukaan: <http://www.uudenkaupunginsanomati.fi/uutiset/556607.html> (Katsottu 7.4.2014)

Kesäkissa ja kesäpupu -syksyn hylätyt reppanat: http://yle.fi/uutiset/kesakissa_ja_kesapupu_-_syksyn_hylatyt_reppanat/5643920 (katsottu 7.4.2014)

Kumppanieläimet voivat olla osa kaikkia edellisiä perhemalleja. Myös perheettömiksi muiden ihmisten taholta luokitellut ihmiset voivat kokea muodostavansa perheen kumppanieläimen kanssa. Lisäksi kumppanieläinten voi ajatella kuuluvan tiiviisti myös ideaaliin keskiluokkaisen ydinperheen malliin, jossa äiti ja isä lapsineen asuvat omakotitalossa koiran kanssa.

Koti

Mary Douglas (1991, 288) kirjoittaa, että sosiologian parissa koti käsitetään pienyhteisöksi tai pienyhteiskunnaksi. Koti on Douglasin mukaan aina jossakin paikassa, mutta paikan ei tarvitse olla pysyvä. Koti on usein sisätila, joka on rajattu omaksi alueekseen ja erotettu siten muusta maailmasta. Kuitenkaan jako sisä- ja ulkopuoleen ei ole välttämätöntä kodille. Koti on sen asukkaiden kontrollin ja järjestyksen alainen tila, joka sisältää paitsi esteettisiä, myös moraalisia ulottuvuuksia. (emt. 289–290.)

Koti on monelle oma tila ja paikka johon voi oletuksellisesti aina palata. Koti mielletään usein perheen asuinpaikaksi. Koti ei kuitenkaan ole pelkästään ihmisten, vaan myös esineillä, olennoilla ja eläimillä on siellä paikkansa. Riippuu iästä ja elämäntilanteesta, miten paljon kotona ollaan. Länsimaissa koti on usein ihmisten asumisen ja vapaa-ajan keskiössä.

Kaupungistumisen ja parantuneen kotiarkkitehtuurin myötä ihmiset viettävät yhä enemmän kotonaan – etenkin kylmän ilmaston maissa. 1700-luvulla länsimaisesta kodista tuli suojan ja statussymbolin lisäksi myös paikka, jossa voitiin elää mukavasti (Classen 2012, 163). Goffmanin (1959, 118) mukaan angloamerikkalaisessa kulttuurissa ihmisten elämä on keskittynyt sisätiloihin. Kotirakennuksilla onkin suuri merkitys sen takia, että niissä kulutetaan paljon aikaa.

Brittiantropologi Daniel Millerin (2001, 1) mukaan ihmisille merkityksellisimmät asiat tapahtuvat yksityisessä tilassa, kotona, suljettujen ovien takana. Koti on paitsi yksityisyyden, myös yksinäisyyden ja suhteiden tila³. Kotona kohdataan oma itse erillään muista, mutta koti toimii myös kohtaamispaikkana muun maailman kanssa, esimerkiksi television ja internetin kautta.

Tutkimuksessani huomio keskittyy ihmisten ja kumppanieläinten välisiin suhteisiin ja muut eläimet jäävät taka-alalle. Seuraavaksi avaan monilajista kotia ja kerron aiheesta tehdyistä tutkimuksista. Australialaissosiologi Adrian Franklin (2006) ja brittisosiologi Nickie Charles (2013) ovat tehneet sosiologista eläintutkimusta posthumanistisen perheen näkökulmasta, jossa joistakin eläimistä on tullut perheenjäseniksi luettavia kumppanieläimiä. Suomessakin kumppanieläimet koetaan usein spontaanisti ja

³ Kuitenkin Miller (2001, 4) huomauttaa, ettei jako yksityisen ja julkisen välillä ole selvä. Julkisissa tiloissa on yksityisyyttä ja samoin yksityisissä tiloissa on julkiset puolensa. Yksityisyys ei myöskään tarkoita aina henkilökohtaista tilaa. Kodin ihmisten välillä voi olla konflikteja, koska suhteet ja toimijuudet yksilöiden, perheen, kotitalouden ja kotitalon välillä vaativat jatkuvaa neuvottelua. Yksityisyys ei siis ole selviö kotonakaan. (emt.)

kysymättä osaksi perhettä (Jallinoja 2000, 196). Voidaankin puhua monilajisesta hybridiperheestä, joka muodostuu sekä ihmisistä, että eläimistä.

Osaltaan monilajisen perheen taustavaikuttajana voi olla muutos, joka on tapahtunut perhesuhteiden muodostamisessa ja kokemisessa: ihmisillä on yhä suurempi mahdollisuus vaikuttaa omiin lähi- ja perhesuhteisiinsa. Ihmisten omat intressit siis ohjaavat yhä enemmän esimerkiksi perhesuhteiden muodostumista. (Vilkko 2000, 83.) Eläimet ovat ehkä tulleet yhä tiiviimmäksi osaksi perheitä siksi, että ihmiset ovat sitä halunneet ja myös siksi, että eläimet ovat olleet ainakin joiltain osin myöntyväisiä tähän.

Franklinin (2006, 137) mukaan asuminen, perhe ja kotitalous eivät rajoitu koskemaan pelkästään ihmisiä, vaikka usein lähtökohtaisesti kotitaloudet on rakennettu ihmisten näkökulmasta ja ihmisiä varten. Tästä pääsemme posthumanismiin, joka hylkää ihmiskeskeisen tutkimusnäkökulman. Brittisosiologit Bob Carter ja Nickie Charles (2011, 2) kirjoittavat posthumanismin olevan luopumista sellaisesta sosiologisesta tutkimuksesta, jossa yksinomaan ihminen on tutkimuksen ja kiinnostuksen kohde.

Posthumanismi ottaa tarkasteluun ihmisten lisäksi eläimet, muut olennot sekä esineet. Posthumanismin voi nähdä jatkumona esimerkiksi feminismille ja antirasistiselle tutkimukselle: tutkimuksiin on otettu mukaan osapuolia, jotka on aikaisemmin jätetty vallitsevan valkoisen miesvaltaisen näkökulman ulkopuolelle. Posthumanismi haluaa hylätä länsimaisessa tutkimuksessa läsnä olevan lajisorron eli spesismien, jossa ihmistieteellinen tarkastelu ei ole ulottunut ihmislajia pidemmälle.

On kiistämätön tosiasia, että eläimet ja esineet ovat osa ihmisten elämää ja sosiaalisuutta. Ja kuten Latimer (2013) kirjoittaa, jos sosiaalisuutta tarkastellaan ainoastaan ihmisten välisenä asiana, jää näkökulma vajaaksi, sillä sosiaalinen ei rajoitu pelkästään ihmisten välille (ks. myös Carter & Charles 2011, 20). Sosiologisessa tutkimuksessa elänyt tiukka jako ihmisiin ja eläimiin (ja muihin biologian parissa tutkittuihin olentoihin) on osaltaan ylläpitänyt ihmiskeskeistä näkökulmaa ja rajannut tutkimusperspektiivejä. Posthumanismi hylkää sosiologisissa selitysmalleissa vahvasti vallinneet binaarisuudet ihmisten ja eläinten välillä. Usein edellä mainittu kahtiajako on asettanut ihmisen muun oliokunnan yläpuolelle. (Carter & Charles, 2011, 2-3.)

Ihmistieteellisessä tutkimuksessa on yhä enemmän alettu huomioida, että ihmiset ja eläimet ovat kehittyneet yhdessä. Eläimillä on ollut paikkansa myös ihmisyhteisöjen ja yhteiskuntien synnyssä: historia ei muodostu yksinomaan ihmisten teoista. (emt. 20.) Voidaan esimerkiksi miettiä eläimiä osana entisaikojen rakennusmenetelmiä, sodankäyntiä, viljelyä sekä muuta ruokatuotantoa: eläimet ovat olennaisessa osassa yhteiskuntien kehityshistoriassa.

Eläinten asemat yhteiskunnassamme vaihtelevat yksilöittäin ja lajeittain, oletettavasti näin on ollut myös ennen: toiset eläimet ovat olleet enemmän läsnä ihmisarjessa, toisten jäädessä etäisiksi. Kumppanieläinten olot voivat olla hyvin erilaiset verrattuna metsän-, tuotanto- tai koe-eläimiin: kumppanieläimet on tuotu lähelle ihmisyyttä: niitä ajatellaan subjekteina ja ne on otettu osaksi perheitä ja koteja. (emt. 21.)⁴

Charlesin ja Daviesin (2011) perhettä koskeneessa haastattelututkimuksessa eläimet olivat usein puheenaiheina. Huomionarvoista on se, että haastattelijat eivät kysyneet erikseen eläimistä tai lemmikeistä, vaan vastaajat nostivat eläimet itse esille luettellessaan perheenjäseniään ja järjestäessään suhdeverkostojaan sisäkkäisistä ympyröistä koostuvaan tärkeysjärjestyskaavioon. Usein perheenjäseniksi luettiin nimenomaan samassa talossa asuvat kumppanieläimet, toisinaan myös lapsuudenkodissa asuvat eläimet, jos vastaaja oli esimerkiksi opiskelija (emt. 81–82).

Posthumanismi on väistämättömyys, kun halutaan tutkia nykylänsimaista sosiaalisuutta. Eläimiä ei voida sulkea ulkopuolelle, kun tutkitaan ihmisten perhesuhteita tai koteja (ks. Franklin 2006, 138). Posthumanismi on syntynyt huomiosta, että ihmisen ja eläimen kategoriat ovat sekoittuneet, vaikka niitä on pitkään pyritty pitämään erillään: ihmiset ovat eläimiä ja eläimissä on ihmismäisinä pidettyjä piirteitä (Charles 2014, 13). Jako ihmisiin ja eläimiin on jossain määrin mieletön, mutta asetelmallisesti tästä jaosta on vaikea irrottautua, koska ihmisyyys ymmärretään usein eläimellisyydestä irrallisena.

Teollistuneissa yhteiskunnissa kumppanieläimiä pidetään monesti ”valittuina” sukulaisina sekä ystävinä (Charles & Davies 2011, 74–75, 83, 88.) Kumppanieläin voi olla

⁴ Huom. Kumppanieläin-tuotantoeläin-jako ei ole yksioikoinen. Kumppanieläimiä saatetaan laiminlyödä ja tuotantoeläimen lajityypilliset tarpeet voidaan huomioida erinomaisesti. Laajassa pihapiirissä tonkien ja mutakylpien elävä lihasika voi elää auvoisammin kuin kumppani-metsästyskoira, joka suljetaan kuukausiksi pieneen virikkeettömään ulkohäkkiin. (ks. Carter & Charles 2011, 21.)

perheenjäsen, joka sattuu olemaan eläin (Anderson 2008, xxii). Se, että kumppanieläin luetaan perheenjäseneksi, kertoo siitä, että suhde eläimeen koetaan syväksi ja kestäväksi. Eläimiä arvostetaan paitsi siksi, että ne ovat osin samanlaisia kuin ihmiset, myös niiden erilaisuuden vuoksi. (Charles 2014, 1.)

Perhesuhteet ja tuntemukset sukulaisuudesta ovat sosiaalisesti rakentuneita; samanlajisuus ja verisukulaisuus eivät ole edellytyksiä sille että joku tai jokin koetaan perheenjäseneksi: perheenjäsenyys voi muodostua suhteen läheisyyden, siitä saadun tuen ja turvallisuuden perusteella. Kumppanieläimet tarjoavat ihmisille emotionaalista tukea olemalla läsnä. Todennäköisesti myös ruumiillinen kanssakäyminen, erityisesti kosketus, on tärkeä osa ihmisten ja eläinten välistä läheisyyttä. (ks. Charles 2014, 2, 9.)

Ihmiset voivat kokea että kumppanieläimet ovat enemmän perhettä kuin sen ihmisjäsenet (Charles 2014, 11). Tunneside eläimeen voi olla vahvempi ja eläinsuhde tuntua montaa ihmissudetta helpommalta (monitulkintainen ihmiskieli ja kielteinen kosketuskulttuuri eivät välttämättä hankaloita eläinsuhdetta). Eläintä voi olla helpompi koskettaa kuin ihmistä (ks. Kinnunen 2013, 221–222). Kuitenkin suhdeintensiteetit vaihtelevat monilajisissakin suhteissa (ks. Charles 2014, 8-10), eikä kiintymys tai läheisyys ole niissäkään vakio. Kumppanieläin voi kiintyä yhteen perheenjäsenen kanssa enemmän ja eläin voi omilla toimillaan vaikuttaa ratkaisevasti siihen millainen ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta tulee (emt).

On kuitenkin huomattava, että eläimen kuuluminen perheeseen ei tarkoita, että sitä rakastetaan ja hemmotellaan: sama pätee toki ihmisten välillä. Joskus nimenomaan omat perheenjäsenet joutuvat henkisen ja fyysisen väkivallan sekä laiminlyöntien kohteeksi, joten ihmisperheeseen kuuluminen ei automaattisesti tarkoita etua.

Bioetiikan tutkija ja tietokirjailija Jessica Pierce (2015) nostaa blogikirjoituksessaan esiin antropologi Dafna Shir-Verteshin kumppanieläimen asemaa kuvaavat termit: ”joustava henkilö” (flexible person) ja ”emotionaalinen hyödyke” (emotional commodity). Nämä kumppanieläimiin viittaavat käsitteet kertovat siitä, että eläimen roolit ja asemat joustavat ihmisten tarpeiden mukaan. Kumppanieläin on henkilö ja perheenjäsen, kun se sopii meille, mutta heikkona hetkenä, jolloin eläimestä onkin enemmän vaivaa kuin hyötyä, supistuu sen arvo pelkäksi eläimeksi, joka voidaan antaa pois tai lopettaa. (Ks.

Pierce 2015) Tässä lieneekin ratkaiseva ero ihmis- ja eläinperheenjäsenten välillä: ihmisperheenjäsenistä ei yleensä hankkiuduta eroon muuton tai käytösongelmien takia. Tämä voi johtua siitä, että ihmisten jättäminen on sosiaalisesti tuomittavampaa ja siitä, että kanssaihmiä kohtaan koetaan enemmän velvollisuudentuntoa.

Suhteita kumppanieläimiin ja muihin perheenjäseniin vaalitaan paljon kotona. Charles ja Davies kuvaavat, että kumppanieläinten kanssa jaetaan huonekalut, sänky ja aterioita. Riippuu eläinten lajista, missä suhdetta vaalitaan ja miten. Koiran kanssa voidaan touhuta ulkona erilaisten harrastusten parissa, kun muiden kumppanieläinten kanssa vietetty aika tapahtuu eniten kodin ja sisätilojen piirissä. Esimerkiksi jyräjät, linnut, liskot ja kalat ovat enemmän sidottuja kotitalon sisälle kuin kissat ja koirat. Kissoja ulkoilutetaan jonkun verran kytketysti, mutta monesti ne ulkoilevat itsenäisesti ilman ihmisen valvontaa, osan ollessa täysin sisäkissoja. Se, että kesykissoja kutsutaan myös kotikissoiksi, kertoo osaltaan kissan keskeisestä kuulumisesta kodin piiriin.

Ihmisten suhteet kumppanieläimiin muistuttavat ihmisten keskinäisiä suhteita. Tämä näkyy esimerkiksi kielessä jota ihmiset käyttävät kumppanieläimistään: puhutaan adoptiosta ja itseän voidaan viitata eläimen äitinä. Ilmeisesti miehet harvemmin käyttävät vastaavia isyyteen liittyviä termejä koskien heidän yhteyttään eläimiin. Tämä kytkeytynee siihen, että miehet lukevat kumppanieläimet perheenjäseniksi harvemmin kuin naiset (ks. Charles 2014, 2). Todennäköisesti naiset ilmaisevat kiintymystään eläimiin suuremmin, koska se on kulttuurisesti sallitumpaa. Naiset myös lienevät läheisempiä kumppanieläinten kanssa siksi, että he ovat usein miehiä tiiviimmin kodin piirissä, jossa ovat myös kumppanieläimet. Antropologi Margo DeMellon (2012, 152) mukaan historiallisesti naiset ovat miehiä useammin olleet kumppanieläinten haltijoita.

Charles ja Davies kirjoittavat viitaten Serpelliin (1996, 40): vaikka kumppanieläimiä pidetään teollistuneissa maissa ihmistovereiden ja -suhteiden korvikkeina, todellisuudessa eniten kumppanieläimiä on suurissa kotitalouksissa, monilapsisissa perheissä; ei sinkku- ja vanhustalouksissa, kuten usein oletetaan. Sinkkotalouksien kasvu länsimaissa on silti voinut vaikuttaa kumppanieläinten määrän lisääntymiseen. Ihmisillä on varaa asua yksin ja elättää kumppanieläimiä kotonaan (ks. Franklin 2006, 139).

Puhuttaessa sosiaalisista verkostoista on mainittava, että yksinäisyyttä koetaan ilmeisesti yhteiskunnassamme aikaisempaa enemmän⁵. Lisääntynyt yksinasuminen voi vaikuttaa siihen, että ihmiset kokevat helpommin irrallisuutta muista. Yksinasuessa suhdeverkostoista on helpompi etäännyä. Kuitenkaan fyysinen yksinolo/elo ei tarkoita automaattisesti yksinäisyyttä; yksinolo voi olla olosuhteena toivottu, kun taas yksinäisyys on ahdistava ja ei-toivottu tunnetila (ks. esim. Phillips, Ajrouch & Hillcoat-Nallétamby 2010, 149). Ihmiskumppaneiden lisäksi kumppanieläimet voivat tarjota seuraa ja poistaa yksinäisyyttä.

Franklinin mukaan yksinäiset, mahdollisesti epävarmat ja perhesuhteissaan kolhitut ihmiset hankkivat usein kumppanieläimiä, eritoten kissoja ja koiria. Kumppanieläimet voivat olla joillekin ihmisille ainoita perheenjäseniä tai kumppanieläin saatetaan hankkia rikastamaan kotoa pois muuttavan nuoren ensimmäistä omaa kotia (Anderson 2008, xxii). Yli yhden hengen talouksissa perheeseen hankitaan eläimiä täydentämään kotia tai parisuhdetta tai tarjoamaan sisarusmaista seuraa lapselle (Franklin 2006, 142).

Myös uusperheitä voidaan luoda kumppanieläinten ympärille (Anderson 2008, xxii): Parisuhteeseen sitoutuneet ihmiset voivat miettiä suhdettaan, asumistaan ja toimiaan kumppanieläintensä kannalta: kummankin osapuolen kumppanieläimet on huomioitava ratkaisuisissa. Tästä on olemassa paljon monipuolisempiakin versioita, jos kumppanieläinten huoltajat ovat esimerkiksi polyamorisia. Charles (2014, 12) kirjoittaa, että läheiset perhesuhteet kumppanieläimiin toteutuvat usein ihmissuhteiden *rinnalla*, joten eläinsuhteiden eivät korvaa ihmissuhteita. Kuitenkin kumppanieläimet voivat tyydyttää ihmisten seurantarvetta monenlaisissa koti- ja perhekuvioissa.

Länsimaiden individualisaatiokehitys näkyy paitsi haurastuneissa ihmissuhteissa myös Australian, Britannian ja Yhdysvaltojen kaupunkikaavoissa, joissa yhden ihmisen asunnot ja taloudet ovat lisääntyneet merkittävästi. (Ks. Franklin 2006, 141.) Vastaava suunta on nähtävissä Suomessa ja Skandinaviassa. Suomessa on tilastokeskuksen

⁵ Esimerkkeinä tästä ovat uutissivustojen artikkelit erityisesti nuorten, lasten ja vanhusten, mutta muidenkin ikäryhmien yksinäisyydestä. HS: 23.5.2015: "Ei heilaa helluntaina - eikä milloinkaan. Neljä tarinaa yksinäisyydestä", 3.5.2015: "Yksinäiset hautajaiset - saattajia nolla." YLE: 26.3.2015: "Toimeton nuori on usein masentunut ja yksinäinen." IS: 22.5.2015: Vanhus makasi kuolleen kotonaan yli kuukauden -"Hän oli ystävällinen, mutta todella yksinäinen". IL: 5.2.2015: Yksinäisyys koettelee lapsia: "Välillä haluaisin kuolla, kukaan ei jää kaipaamaan".

mukaan tällä hetkellä eniten yhden hengen asuntokuntia: niitä on 41 % kaikista asuntokunnista.⁶ Franklin (2006, 141) kirjoittaa, että yksittäinen suurin syy kumppanieläimein hankinnan taustalla on seuranhalu: ihmiset uskovat kumppanieläimen lievittävän yksinäisyydentunnetta, ja ilman eläimiä elävät yksinasujat ovatkin yksinäisempiä kuin kumppanieläimiä pitävät sinkkotaloudet.

Kaupunkilaiselle länsimaalaiselle ihmisen ja kumppanieläimen välinen suhde voi olla ainoa varsinainen suhde ihmisen ja eläimen välillä: muunlaisia suhteita ihmiset eivät eläimiin juuri muodosta. Kumppanieläinten suuresta merkityksestä kertonee sekin, että Amerikassa kumppanieläimiä on useammassa perheessä kuin lapsia. (DeMello 2007, 80.) Kumppanieläinten pitoa on myös kritisoitu. Turusen (2011) mukaan lemmikkisuhteesta on tullut ihmiselle pakkomielle, minkä vuoksi ihmisen eläinsuhde on kieroutunut. Ihmisen suhde lemmikkiinsä on Turusen mukaan valtasuhde, jossa eläimeen kohdistetaan tekoja ja tunteita, jotka miellyttävät ihmistä - eivät välttämättä eläintä. Eläin ei voi väittää vastaan ja siihen voi purkaa tunteita toisella tavalla kuin kanssaihmiseen. (emt.) Myös Tuan (2007, 141, 143) kirjoittaa, että kesyttäminen on vahvassa yhteydessä dominoimiseen: kesytetyt eläimet ovat ihmisen hallinnassa.

Kumppanieläinten läsnäolo kodeissa on alkanut vaikuttaa kotien arkkitehtuuriin. Franklinin (2006, 144) mukaan kumppanieläimillä on monesti pääsy lähes kaikkialle kotiin: aina lasten- ja makuuhuoneista keittiöön. Erityisesti yksinäiset tai muut sosiaalisesti haavoittuvaiset, kuten sinkut ja alle kaksikymppiset, ovat vapaamielisimpiä sen suhteen, millainen liikkuvuus kumppanieläimillä on yhteisessä kodissa. Kumppanieläimen pääsy kodin intiimeimpiin tiloihin kertoo siitä, että se on hyvin läheinen perheenjäsen. Pääsy ihmisten istuimille puolestaan viestii siitä, että eläin koetaan tasaveroiseksi ihmisten kanssa. (emt. 145.)

Kotien valinnassa, suunnittelussa ja rakentamisessa kumppanieläimet huomioidaan yhä enemmän. Kodin paikka tai tontti voidaan valita sen perusteella, miten sen sijainti sopii

⁶ Lähteitä:

– Sinkut kokevat syrjintää: http://yle.fi/uutiset/sinkut_kokevat_syrjintaa/6209220 (Katsottu 7.4.2014)

– Yhden hengen taloudet yleisimpiä Skandinaviassa:

<http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/suunnat/ss105/Kansi.html> (Katsottu 7.4.2014)

– On yhä yleisempää asua yksin tai kahdestaan:

http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2010/02/perh_2010_02_2011-11-30_kat_007_fi.html (Katsottu 7.4.2014)

koiran tai muun eläimen ulkoilutukseen ja tämä vaikuttaa asuntomarkkinoihin (Franklin 2006, 147–148). Kodin sisällä kumppanieläimiä varten on omia huonekaluja, sisustuselementtejä, eläintä karkottavia tai houkuttavia suihkeita, ruokailupaikka ja joskus myös oma vessa. Kotia remontoidessa voidaan oviin rakentaa kulkuluukkuja kumppanieläimelle. Pihassa tai parvekkeella voi olla verkolla eristetty alue kumppanieläimelle. Eläin voi omilla toimillaankin vaikuttaa siihen, miten ihminen järjestää kotia. Jos ihminen huomaa, että eläin mielellään kaivaa maata tai tähystä, hän voi hankkia korokkeen tähystämistä varten tai poistaa osan ulkoaitauksen laatoituksesta, jotta eläin saa kaivaa.

Franklinin (2006, 148) mukaan ihmisten tietämys kumppanieläinten tarpeista ohjaa heidän toimintaansa, eli kumppanieläimen toimijuus voi kodin järjestyksissä toteutua ihmisen kautta. Lajista riippuen kotiin liittyvät toimenpiteet ovat erilaisia: pienet tai häkissä elävät eläimet (jyrsijät ym.) vaativat todennäköisesti vähemmän laajoja kodin arkkitehtuuriin liittyviä toimenpiteitä verrattuna vapaasti kodin alueella liikkuviin eläimiin kuten kissoihin tai koiriin. Franklin (2006, 147) kirjoittaa, että ihmisen ja kumppanieläimen yhteistoimijuus vaikuttaa niin kodissa kuin perheessäkkin. Monilajiset suhteet toimivat kumpaankin suuntaan, jolloin vaikuttajina ovat niin ihmiset kuin kumppanieläimetkin.

Joskus ihmiset pyrkivät rakentamaan kotinsa kumppanieläimensä lajityypillisten tarpeiden mahdollisimman täydelliseksi tyydyttämiseksi. Tällöin kodin piiri on rakennettu sekä ihmisen että kumppanieläimen ehdoilla, siten että koti on mahdollisimman tasa-arvoinen ja mahdollistaa totaalisen yhteistoimijuuden. Franklin (2006) antaa artikkelissaan esimerkin the House Rabbit Societystä (HRS). HRS on 1988 perustettu yhdistys, joka kannustaa ihmisiä elämään uudella tavalla kotikanien kanssa: kaneja ei yhdistyksen filosofian mukaan suljeta häkkiin tai ulos yksinäisyyteen, vaan niille taataan samanlainen kulku kodissa/asunnossa/”kolossa” kuin sen muillekin jäsenille (emt. 151–152). Franklin pohjaa kirjoituksensa HRS:n jäsenen, Julie A. Smithin (2003), artikkeliin jossa Smith kirjoittaa pyrkimyksestään elää mahdollisimman eettisesti ja ilman alistamista kumppanieläinten, tässä tapauksessa kotikanien, kanssa.

Smith (2003, 181–182) kiinnittää huomiota ihmisten ja kumppanieläinten välisten suhteiden sisältämään vallankäyttöön, jota harva ihminen kyseenalaistaa. Se, että

kumppanieläin asuu ihmisen rakentamissa puitteissa, tekee suhteesta helposti epätasa-arvoisen, mutta ei poista eläimen toimijuutta: eläin voi käyttää tilaa hyväkseen sille tyypillisillä tavoilla. Smith (182, 184–185) esittelee kotimallin, jossa kaneilla on häkki kotitalon sisällä ja häkin seinät ovat kanien oman tilan rajoja, jotka sulkevat ihmisen kanien oman tilan ulkopuolelle.

HRS:n jäsenet tekevät myös kodeista kaninkestäviä, mikä tarkoittaa metallisia huonekaluja, laudoilla suojattuja huonekaluja, huolella piilotettuja sähköjohtoja ja niin edelleen. Kaneille on voitu antaa mahdollisuus järjestellä huonetta omaksi kodikseen: suojaisaksi turvapaikaksi, josta on hyvä näköyhteys ja monta mahdollista pakoreittiä. (emt. 188–189.) Uskoakseni HRS-yhdistyksen elämäntapa toteutuu eritasoisesti myös useissa monilajisissa kodeissa. Riippuu ihmisistä ja eläimistä, miten pitkälle yhteiselo ja kumppanuus viedään ja miten paljon kumppanieläimelle annetaan vapautta muovata kotia oman luontonsa mukaan. Seuraavaksi kirjoitan tunteidentutkimuksesta, koska tunteet ovat keskeinen osa ihmisten ja eläinten välisiä suhteita.

2.3 Tunteidentutkimus

Tunteet

Tunnetilat (esimerkiksi: pelko, viha, suru, ilo, kuvotus, luottamus, yllättyneisyys, häpeä, sääli, ylpeys, kateus, tuska, mielihyvä, kunnioitus, toivo) koetaan ja havaitaan yleensä elämyksellisesti (Rantala 1991, 167). Tunteet ovat fysiologisestikin ilmeneviä mielenliikkeitä: tunnekuohussa syke voi kohota, kasvot punohtua ja hiki tulla pintaan. Tunteet ilmenevät myös ihmisten ulospäin näkyvässä käytöksessä; kasvonilmeissä, äänensävyissä ja asennoissa. Tunteita koetaan ja tulkitaan: omille tai toisen oletetuille tunteille annetaan nimiä ja merkityksiä. (Poder 2009, 331) Yleensä tietynlaiset tapahtumat laukaisevat ennakoitavia tunteita (emt.): esimerkiksi kumppanieläimestä luopuminen voi kirvoittaa surua tai joskus myös helpotusta.

Pääasiallisesti tunteet ovat olomuodoltaan väliaikaisia: niiden vaikutus kestää minuuteista tunteihin. Sosiaalisesti tunteet ovat tärkeitä, koska ne kertovat itselle ja muille siitä, mitä on meneillään (emt.). Tunteet paljastavat millaisia asenteita ja merkityksiä ihmisillä on tapahtumille: mikä surettua tai ilostuttaa, mitä asioita pidetään tärkeinä, emootioiden arvoisina. Tunteet, niiden kokeminen ja tulkinta, kertovat myös ympärillämme olevasta tunnekuohusta ja siitä milloin kutakin tunnetta kuuluu tuntea ja joko ilmaista tai peitellä ja tukahduttaa. (emt.) Tässä tutkielmassa pyrin näkemään eläkeläisten kuvaamien tai kuvaamatta jätettyjen tunteiden takana olevasta tunnekuohusta. Seuraavaksi kirjoitan kuitenkin lisää tunteista nimenomaan sosiaalisina ilmiöinä ja avaan lukijalle sitä, mitä tarkoitan tunnekuohulla.

Gerontologi Riitta-Liisa Heikkisen mukaan (2000, 196) nykykäsitys tunteiden synnystä on eri tieteenaloja leikkaava: tunteet ovat biologisia ja myös ihmistä ympäröivän sosiaalisen ympäristön rakentamia. Tämän vuoksi tunteita voi olla vaikea tutkia (ks. emt. 197). Tunteet syntyvät sekä saavat merkityksensä vuorovaikutuksessa (Heikkinen 2000, 194) ja ne ovat näin ollen sosiaalisia. On myös oletettu, että tunteiden perusta ja säännöt eli tunnekulttuuri opitaan jo varhaislapsuudessa ja tämä perusta säilyy samankaltaisena elämän loppuun asti, vaikka koulutuksessa tunneperustaa pyritään muovaamaan. Lapsuuden tunnekokemukset voivat vaikuttaa aikuisuudessa tavoilla, joista emme ole tietoisia: traumaattinen unohdettu kokemus lapsuudessa voi vaikuttaa yksilön elämään aikuisenakin. (emt. 196, 197–198.)

Elämää voidaan pitää läpeensä tunteellisena (ks. Poder 2009, 329) eli kaikki toiminta on nykyhetken ajattelun valossa tunteellista. Yhteiskuntatieteilijä Sari Näre (1999, 9) kirjoittaa, että tunteet vaikuttavat paitsi yhteisöjen muodostumisessa, myös siinä miten ihmiset rakentavat sosiaalisia suhteitaan (emt). Tunne-elämä vaikuttaa kulttuurissamme ilmeisesti siksi, että yksilökeskeisyyden myötä ihmisten toimintaa motivoivat omat kokemusmaailmat.

Käsittelen tutkimuksessani ihmisten kissoihinsa kohdistamia tunteita ja käytän sosiologisen tunnekulttuurin teoriaa yhtenä viitekehyksenä. Tunteet, samoin kuin eläimet ovat useimmille ihmisille jokapäiväinen osa elämää, mutta silti molemmat ovat olleet pitkään sivuutetussa roolissa sosiologisessa tutkimuksessa (Poder 2009, 330, Tuomivaara 2009, 44). Suhde eläimiin, etenkin omassa perheessä oleviin kumppanieläimiin, tässä tapauksessa kissoihin, voi olla voimakkaan tunteellinen ja omalla kumppanieläimellä voi olla keskeinen sija elämässä. Antropologi Taina Kinnunen (2013, 222) kirjoittaa, että eläimiä pajietaan ja hoidetaan yhtä tarkasti kuin lapsia, koska niillä ”on korvaamaton tunnetehtävä ihmisten elämässä”. Tämä tunnetehtävä on tyydyttää ihmisen läheisyydenkaipua (emt.).

Keinänen & Nyman (2013, 161–163) kirjoittavat, että ihmisten kissasuhteen (ja varmasti yleisesti kumppanieläinsuhteen) emotionaalisen syvyyden voi havaita tarkastelemalla kumppanieläintenen hautausmaan hautakiviä ja muistorunoja. Hautakivien muistorunoista ja eläimille annetuista titteleistä voi lukea niistä elementeistä, joita

ihmiset kaipaavat: uskollista ystävyyttä ja rakkautta joka on varauksetonta ja pyyteetöntä. Kumppanieläinten haudoilla suuret tunteet ja hellyys saavat näkyä, ihmisten kanssa ne helpommin kätketään. (emt 162.)

Keskeistä sosiologiselle tunteidentutkimukselle on se, että tunteiden nähdään olevan sidoksissa sosiaaliseen kontekstiin. Tunteet eivät ole vain yksilöllisiä biologispsykykkisiä ilmiöitä; se miten tunteet koetaan ja miten ne rakentuvat, riippuu sosiaalisesta ympäristöstä. Tunteita ohjaavia sosiaalisia puitteita ovat esimerkiksi makrotasolla vallitseva ideologia, talous ja kulttuuri, ja mikrotasolla yksilön henkilökohtaiset kanssakäymiset, joissa tunteet on koettava, esitettävä ja piilotettava tuntemissääntöjen mukaisesti. (Poder 2009, 329, 331–332.)

Tämän tutkimuksen puitteissa kissoihin kohdistetut tunteet ovat merkkejä sosiaalisesti määritellystä tunnekulttuurista, joka ohjaa ihmisiä tuntemaan tuntemissääntöjen määräämällä tavalla. Tuntemissäännöt voivat vaihdella eri ihmisryhmien kohdalla: esimerkiksi naisiin ja miehiin kohdistuu erilaisia odotuksia: naisten ei ole suotavaa ilmaista vihaa, kun taas miesten ei ole sopivaa näyttää pelkoaan. Miesten oletetaan kontrolloivan tunteitaan naisia paremmin. (Poder 2009, 349–350.) Näin tunnekulttuuri on myös sukupuolittunut.

Poder (2009, 333) esittelee sosiologi Arlie R. Hochschildin teorian, jonka mukaan tunteet eivät ole luonnollisia, vaan ne ovat kulttuurisidonnaisia ja kytköksissä yksilöiden aktiiviseen tunteidenhallintaan. Tunteet, niiden kokeminen ja näyttäminen, muuttuvat kun niitä taustoittava kulttuuri muuttuu. Kulttuuri pohjustaa sen, miten tunteita kuuluu kokea, näyttää ja arvottaa. Kulttuuri tarjoaa myös perusolettamuksia koskien inhimillistä kiintymystä: eri kulttuurit tarjoavat erilaisia oletuksia siitä millainen on ihminen ja mitkä ovat hänen perustarpeensa. (emt.) Tunnekulttuurin koskee myös eläimiä: sosiaalinen konteksti vaikuttaa siihen, millaisia tunteita ihmiset kokevat kumppanieläimiään kohtaan ja miten he näitä tunteita näyttävät.

Keskeinen käsite Hochschildin teoriassa on tunnekulttuuri, joka on ”tunteiden tietosanakirja” ja sisältää kulttuuriryhmän sisäiset tunnekokemukset ja auttaa nimeämään, tunnistamaan ja kuvittelemaan tunteita. Tunteille on myös sosiaaliset *tunnesäännöt*: ideaalit ja normit, joiden mukaan tunteita tulee tai niitä on oikeus kokea.

Ideaali rakkaus on länsimaissa romanttista, vastavuoroista ja vapaaehtoinen tunne, jonka vastaanottamiseen tai antamiseen ei tulisi liittyä rahallista vaihtoa. (Poder 2009, 334.) Tunnenormien noudattamista valvotaan ja niiden noudattamisesta ja rikkomisesta sanktioidaan: vanhemmat voivat nuhdella lastaan, mikäli tämä ei osoita tarpeeksi kiitollisuutta syntymäpäivälahjoistaan. (emt 334.)

Hochschildin (1998) käyttämällä *Tunteiden hallinnalla* tarkoitetaan ihmisten sisäistä tunneyötä, jonka avulla he saavat itsensä hetkellisesti joko tuntemaan tai tukahduttamaan tunteita. Tunneyö voi sisältää kognitiivisia tekniikoita (omien mielikuvien muuttamista), kehollisia tekniikoita (syvään hengittäminen itsen rauhoittamiseksi) ja ilmaisutekniikoita (ulkoisten eleiden kautta oman tunteen muuttaminen: hymyily ikävässä tilanteessa). Tunneyön avulla ihmiset pyrkivät noudattamaan tunnesääntöjä. Kuitenkin tuntemissäännöt ja yksilön itseys ovat aina jossain määrin jännitteisiä keskenään, sillä yksilön on mahdotonta vastata kaikkiin tuntemissääntöihin. Nykylänsimaisena ideaalina on viileys: ihmisen olisi eletävä itsenäisenä yksilönä, sietäen emotionaalista yksinäisyyttä. Tähän ideaaliin sopiakseen ihmiset saattavat elää vannoutuneina sinkkuina tai he voivat madaltaa odotuksiaan kumppanin suhteen. (Poder 2009, 335–336, 338.)

Kumppanieläinten pitämisen sopii viileyden tunnekulttuuriin: ihmiset voivat sitoutua kumppanieläimiinsä ihmisten sijaan. Voimakas kiintymyssuhde kumppanieläimeen lienee sallitumpaa itsenäisen yksilöihanteen puitteissa kuin vastaavan suhde kanssaihmiseen. Liian voimakas kiintyminen kanssaihmiseen voi aiheuttaa leimaamisen terapiakulttuurin mukaisin termein, läheisriippuvaiseksi tai pakkomielteiseksi hulluksi.

Vastaavia määritelmiä ei vielä ole ihmisen ja kumppanieläimen suhteille, mutta liian voimakkaana pidetty kiintymys kumppanieläimeen voi olla stigmatisoivaa: kissoista pitämisen voidaan nähdä merkitsevän sitä, että ihmisellä on taipumusta vanhaanpoikuuteen tai -piikuuteen. Oletettavasti myös kumppanieläinsuhteeseen liittyy erilaisia tunnesääntöjä ja ihmiset joutuvat tekemään tunneyötä kasvonsa säilyttääkseen. Esimerkiksi kumppanieläimen herättämät vihan tunteet todennäköisesti kätketään julkisilla paikoilla. Tunnenormit ja kulttuuri näkyivät myös omissa haastatteluissani: haastateltavat ovat saattaneet jättää kertomatta sellaisista

tunteistaan, joiden he epäilevät olevan sopimattomia tai tuomittavia. Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin tutkimukseni kohderyhmää, eläkeläisiä.

2.4 Eläkeikä elämänvaiheena

Esittelen seuraavaksi sosiaaligerontologiaa eli vanhuudentutkimusta ja sen jälkeen paneudun tarkemmin eläkeläisiin, eläkkeelle siirtymiseen ja eläkeläisyyteen. Tulevissa kappaleissa lisäksi problematisoin iän ja elämänvaiheiden merkityksiä, jotta lukijalle hahmottuu kuva siitä millaisena ryhmänä eläkeläisiä tässä tutkimuksessa tarkastellaan.

Sosiaaligerontologia syntyi 1950-luvulla gerontologian alahaaraksi (Harris 2007, 6-7). Ennen kuin ikääntymisen sosiaalista puolta alettiin tutkimaan, olivat kiinnostuksen kohteina iän biologiset ja kehityspsykologiset puolet (Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 30). Sosiaaligerontologian myötä tutkimuksellinen kiinnostus alkoi kohdistua myös ikääntymisen ja vanhenemisen kulttuuriin ja sosiaalisuuteen (emt). Sosiaaligerontologia on sateenvarjotermi monitieteiselle tutkimukselle, jossa paneudutaan vanhenemisiin liitettyihin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin merkityksiin. Kulttuurintutkimuksellisessa painotuksessa tutkimuksen kohteena voivat olla vanhuuden kokemuksellisuus ja vanhuuteen kytkeytyvät elämäntäytännöt. (ks. Vakimo 2001, 63, 65). Itse keskityn kolmatta ikää elävien eläkeläisten kumppanieläinsuhteisiin, jolloin tutkimuskohteena on kodin ja perheen puitteissa tapahtuva sosiaalisuus.

Sosiaaligerontologinen tutkimus on ajankohtaisempaa kuin koskaan, sillä länsimaissa ihmisten keskimääräinen elinikä on noussut viime vuosikymmeninä lapsikuolleisuuden pienenemisen ja akuuttien lapsuuden- ja aikuisuuden aikaisten sairauksien hoitomenetelmien parantumisen myötä. (Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 37) Suomessa yli 65-vuotiaita on tällä hetkellä noin miljoona eli 20 % Suomen kansasta⁷. Vanhuus ja eläkeläisyys elämänvaiheina ovat myös aikaisempaa pidempiä. Käytännössä eläkeläisyydellä tarkoitetaan ikä- tai elämänvaihetta keski-iän ja kuoleman välillä. (Hagfors, Hellsten & Sakslin 2008, 15). Eläkkeelle jääminen ei ole kuitenkaan pelkkään

⁷ Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkajulkaisu]. 2012, Liitetäulukko 1. Väestö ikäryhmittäin koko maa 1900–2060 (vuodet 2020–2060: ennuste). Helsinki: Tilastokeskus. katsottu: 5.4.2015. http://tilastokeskus.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_tau_001_fi.html

ikään yhdistetty siirtymävaihe, sillä eläkkeelle voidaan jäädä esimerkiksi työttömyyden tai työkyvyttömyyden vuoksi jo pian täysi-ikäistymisen jälkeen. (Nikander 1999, 31.)

Eläkeikään tai muuhun elämänvaiheeseen kuulumisen voi yhdistää ihmisiä, vaikka yksilöiden välisissä elämäkokemuksissa saattaa olla suuria eroja. Eläkeikäiset voivat erota keskenään paljon niin terveydentilansa, henkisen vointinsa, toimintakykynsä kuin elinvoimiansakin puolesta, vaikka he kronologisen ikänsä puolesta olisivat lähellä toisiaan. Kuitenkin samana aikakautena (oman tutkimuksen kohdalla suunnilleen vuosien 1935–1955 välillä) syntyneet voivat jakaa melko yhtäläisen kasvu ympäristön; he ovat käyneet läpi samat historialliset tapahtumat ja muutokset.

Kuitenkin Pearlín (1982, 63) kirjoittaa, että vaikka ihmiset olisivat saman ikäisiä, ei heillä voi olettaa olevan yhtäläisyyttä kokemuksissa tai ikääntymisprosessissa: sukupuoli, rotu tai yhteiskuntaluokka voivat tarjota yksilöille ikäryhmää vankemman yhteisen kokemuspohjan. Silti yhteinen ikä voi tarjota ihmisille samanlaisiin kokemuksiin pohjautuvan maailmakuovan, joka on jossain määrin jaettu. Näin jokainen sukupolvi eroaa jossain määrin menneisyyden ja tulevaisuuden sukupolvista. (Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 321.) Ainakin, jos sukupolvi elää keskellä aikakautta, jolloin kulttuurit ja yhteiskunnat ovat muutosvaiheessa. Silti eläkeläisten kertomuksia tarkasteltaessa on huomioitava myös muut ominaisuudet ja olosuhteet kuin kuulumisen ikäryhmään.

Ikääntyminen tapahtuu yleensä miltei huomaamattomasti eikä raja aikuisuuden ja vanhuuden välillä ole selvä. Tämän vuoksi yhteisöt ovat itse asettaneet kriteerit sille, milloin ihminen on vanha. Isovanhemmaksi tuleminen tai toimintakyvyn heikentyminen voivat olla vanhukseksi tulemisen kriteereitä jossakin yhteisössä. Länsimaissa ihmisen vanhuuden alarajana pidetään yleensä 65 vuoden kronologista ikää. Kronologinen ikä ei merkitse samaa kuin biologinen, psykologinen tai sosiaalinen ikä, vaan iän ulottuvuudet ovat monipuolisia ja ihminen voi eri ominaisuuksiltaan olla keskimäärin vanhempi tai nuorempi kuin hänen kronologinen ikänsä (Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 4). Elämän voi myös ajatella olevan jatkumo eli ihmiset kehittyvät ja käyvät läpi muutoksia läpi elämänsä. Eläkeikäisten huolet eivät välttämättä eroa nuorempien ihmisten vastaavista, vaan nykyhetkeä eletään läpi elämän, myös nuoruudessa saatujen kokemusten kautta. (ks. Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 13).

Ihmisen elämäntulkua hahmotetaan yleensä erilaisten ikään liittyvien vaiheiden (lapsuus, teini-ikä ja niin edelleen) ja niihin liittyvien siirtymien (syntymä, koulun aloitus ja niin edelleen) kautta. Elämänvaiheet ovat sosiaalisesti rakentuneita ja niitä ylläpidetään kulttuurisesti siten, että elämänvaiheita hahmotetaan niihin liitettyjen lainalaisuuksien (esimerkiksi: eläkkeelle jäädytään usein viimeistään kuusikymppisinä) kautta. Kuitenkaan kronologinen ikä ei merkitse elämänvaiheiden kannalta kaikkea. Ikävaihenormit liittyvät ikäryhmäperusteisiin yksilöitä koskeviin vapauksiin (esimerkiksi vapautus työstä viimeistään kun vanhuuseläkkeeseen vaadittavat ikävuodet ovat täynnä) ja vastuisiin (esimerkiksi oppivelvollisuus). (Vilkkonen 2000, 75.)

Voidaan myös puhua ”sosiaalisesta kellosta”, joka määrittää milloin elämässä on syytä kokea mikäkin tapahtuma (ks. Moody 2006, 2). Elämänvaiheisiin liittyvät kulttuurisidonnaisia odotuksia: vanhuuteen liitetään kulttuurissamme vanhuuseläkkeen vastaanottaminen ja kokopäivätyön lopettaminen. On kuitenkin muistettava, että vanhuuteen liitetyt lainalaisuudet voivat eri kulttuureissa poiketa merkittävästi toisistaan. Vanhuus tai eläkeikä ei meidänkään kulttuurissamme ole selviö, jossa yksilöt toimisivat massana: ihmisillä on vapaus elää elämänsä ainakin jossain määrin ”itsensä näköisesti”, mikä on mahdollistanut sen että yksilöiden elämänvaiheiden välillä voi olla merkittävää vaihtelua. (Vilkkonen 2000, 75–76.)

Suomalaiset alkavat saada vanhuuseläkettä yleensä 65 vuoden iässä. Kuitenkin ikääntymistä ja työtä tutkineen Juhani Ilmarisen (2000, 187) mukaan vain harva on töissä 65 vuotiaaksi asti. Muutkin syyt kuin ikä oikeuttavat eläkkeen saamiseen. Esimerkiksi pitkäaikainen työttömyys ja työkyvyttömyys voivat aikaistaa eläkkeelle siirtymistä ja ihmiset voivat siirtyä osa-aikaeläkkeelle. Ilmarisen mukaan todellinen vanhuuseläkkeelle siirtymisen ikä on Suomessa alle 60 vuotta. Tämän vuoksi myös omien tutkittavieni alaikäraja, 59 vuotta, on perusteltu, kun halutaan tutkia eläkkeellä olevia.

65 vuoden ikä on 1900-luvun alusta lähtien katsottu elinkaaren taitekohdaksi, jossa yksilön voimat työskennellä vähenevät (Martelin, Pitkänen & Koskinen 2000, 42) ja monet tämän vuoksi siirtyvätkin eläkkeelle, pois työelämästä. Vanhuuseläkkeelle siirtyminen ei kuitenkaan edellytä varsinaista vanhuutta: koska eliniänodote on länsimaissa kasvanut korkeaksi, voi vanhuuseläkkeelle siirtymistä seurata vuosikymmeniä täysipainoista elämää, jota ei leimaa vanhuuteen liitetty raihnaisuus ja merkittävä

toimintakyvyn heikentyminen. Puhutaankin kolmannesta iästä tai varhaisvanhuudesta, joka tulee aikuisuuden jälkeen, mutta ennen vanhuutta. (emt. 77.)

Kolmas ikä alkaa yleensä työnteon lopettamisesta ja sitä eletään neljännen iän alkamiseen tai kuolemaan asti. Kolmas ikä on kulttuurisidonnainen: yhteiskuntamme tarjoamat eläkkeet, terveydenhuollonkin mahdollistama korkea eliniänodote, vapaus itsen toteuttamiseen ja esimerkiksi opiskeluun iästä rippumatta, ovat edellytyksiä kolmannelle iälle. Kolmas ikä merkitsee monesti vapautumista aikuisiän velvoitteista, kuten lasten hoitamisesta ja työnteosta. Kolmas ikä voi merkitä sitäkin, että aletaan elämään itseä varten: itsenäisyys ja luovuus ovat kolmannen iän avainsanoja. (Laslett 1995, 50–51.) Omien haastateltavieni voi lukea kuuluvan kolmanteen ikään.

Kolmas ikä voi sisältää myös uudenlaisia vastuita. Vaikka omat mahdolliset lapset ovat lentäneet pesästä, toimi kolme haastateltavaani omien vanhempinsa hoitajana. Lisäksi haastateltavani huolehtivat itsensä ja oman mahdollisen puolisonsa lisäksi myös yhdestä tai useammasta kumppanieläimestä. Haastattelemani eläkeläiset siis pitivät huolta kumppanieläimistä, mutta ihmisen ja kumppanieläimen välinen hoitosuhde vaikuttaa olevan vastavuoroinen. Heikkisen (2000, 228) mukaan sosiaalisuus ja siihen liittyvä aktiivisuus pidentävät ihmisten toimintakyvyn ja terveyden säilymistä. Kumppanieläimet tarjoavat hoitoa huoltajilleen sitä kautta, että ne kannustavat toiminnalliseen elämään ja voivat esimerkiksi keskustelunaiheina tuoda ennestään tuntemattomia ihmisiä yhteen ja lisätä näin sosiaalisia verkostoja.

län sosiaalinen puoli on omassa tutkielmassani keskeisimmällä sijalla, koska keskityn eläkeläisten kissasuhteisiin. Yleisesti sosiaalinen ikä tarkoittaa ihmisen ikään kytkeytyviä rooleja, asemia ja suhteita elämän eri alueilla: työssä ja sen ulkopuolella, uskonnollisissa yhteisöissä, perheessä ja tuttavapiirissä ja niin edelleen (emt). Silläkin on merkitystä, miten vanhaksi ihminen itsensä kokee ja miten vanhana häntä kohdellaan. (Harris 2007, 23–25.) Sosiaalisella ympäristöllä voi olla ratkaiseva vaikutus siihen, milloin ihminen kokee itsensä esimerkiksi vanhaksi.

Harris (2007, 81–83, 85–87) ja Hooyman & Asuman Kiyak (2011, 314–316) nostavat esiin, että vanhenemiseen ja eläkkeelle jäämiseen on liitetty roolikato. Roolikato merkitsee eläkeläisille sitä, että ihminen ei välttämättä kuulu enää ammattirooliinsa ja

hänen ei odoteta käyttäytyvän aikaisemman ammattiroolinsa mukaisesti. Eläkeläisiin ei tämän vuoksi kohdistu samanlaisia odotuksia kuin työssäkäyviin. Myös eläkeläisten roolit tyttärenä/poikina tai vanhempina voivat olla aikaisempaa heikompia: omat lapset (jos niitä on) elävät usein itsenäisinä oman perheensä kanssa ja vanhemmat ovat monilla eläkeläisillä kuolleet. Kuitenkin joillakin esimerkiksi rooli tyttärenä/poikana voi olla vahva, jos he pitävät aktiivisesti huolta vanhemmistaan, samoin jotkut hoitavat lapsenlapsiaan, jolloin isovanhemman rooli on vahva. Eläkeläisyyteen liitetään silti muutamia muitakin rooliodotuksia: eläkeläisen on pärjättävä sosiaalisesti ja taloudellisesti itsenäisesti, olematta taakkana perheelleen tai yhteiskunnalle (emt, 87).

Tutkimuksessani tarkastelen eläkeläisiä kumppanieläinten huoltajan roolissa. Tämä rooli on vapaaehtoinen ja se on tarjolla kaiken ikäisille, mutta uskoakseni sillä voi olla erityistä merkitystä juuri eläkeläisille, koska eläkeikään siirtyessä ja vanhetessa monista aikaisemmista rooleista luovutaan. Kuitenkin on muistettava, että totutuista rooleista luopuminen, mahdollisten passiivisempien roolien omaksuminen ja aktiivisuustason lasku eivät automaattisesti tarkoita ongelmaa tai menetystä (ks. Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 317).

Nostankin rooliteorian esiin siksi, että mieluisaan rooliin kuuluminen voi olla yksilölle hyvin merkittävää. Etenkin roolit, joissa yksilö pääsee auttamaan muita voivat lisätä tyytyväisyyttä elämään, antaa tarkoitusta, parantaa niin fyysistä kuin henkistäkin terveyttä sekä vähentää yksinäisyyttä ja eristyneisyyttä muista (emt. 340, 494). Rooli kumppanieläimen huoltajana voi olla tehtävä, jossa ihminen pääsee hoitamaan ja siten auttamaan eläintä. Tämä rooli voi tuoda mieluisaa toimintaa eläkeläisten elämään, mikä voi edistää heidän hyvinvointiaan. Tämän vuoksi eläkeläisten ja kumppanieläinten suhteiden tutkiminen on tärkeää.

2.5. Tutkimuskysymykset

Tutkimustani ja analyysiäni ohjaa useampi tutkimuskysymys. Seuraavien tutkimuskysymysten tarkoitus on selkeyttää lukijalle sitä, mitkä osa-alueet eläkeläisten kissasuhteissa ovat oman tarkasteluni kohteena.

Millainen paikka kissalla on eläkeläisten elämässä ja kodissa?

Miten eläkeläisten kissahistoria näkyy heidän nykypäivässään?

Miten kissan kanssa eläminen näkyy eläkeläisten elämässä: heidän perheessään, kodeissaan, tunteissaan, ja ihmissuhteissaan?

Tarkoitukseni on koota tutkielmani analyysiosuudessa yleiskatsaus siitä, millainen vaikutus kissalla ja kissasuhteilla voi eläkeläisille olla. Ennen analyysiin siirtymistä esittelen tutkimukseni kivijalan eli aineistonkeruun prosessin: haastateltavien löytämiseen ja haastatteluiden toteutukseen liittyvät olennaiset yksityiskohdat. Esittelen myös lyhyesti kaikki haastateltavani, jotta lukija saisi heti kokonaiskuvan siitä, millaisen aineiston pohjalta analysoin eläkeläisten kissasuhteita. Seuraavassa pääluvussa raportoin lukijalle myös tutkielmaani liittyviä eettisiä kysymyksiä ja avaan myös sitä, miten käytän sisällönanalyysiä aineistoni erittelyyn ja käsittelyyn.

3 ELÄKELÄISTEN KISSASUHTEIDEN TUTKIMISESTA

Seuraavissa alaluvuissa esittelen tutkimukseni metodeita eli aineistonkeruussa ja analyysin tekemisessä käyttämiäni menetelmiä. Lisäksi kirjoitan eettisistä kysymyksistä, jotka olen tutkimuksessani huomionnut. Seuraavien alalukujen tarkoituksena on kuvata tutkimukseni eteneminen. Pyrin tekemään tutkimusprosessistani mahdollisimman läpinäkyvän lukijalle. Ensimmäiseksi kerron teemahaastattelusta, toiseksi kerron haastateltavien löytämisestä, kolmanneksi esittelen haastateltavat, neljänneksi käyn läpi eettiset kysymyksen ja lopuksi käsittelen sisällönanalyysia aineistoni analyysimenetelmänä.

3.1 Teemahaastatteluista

Valitsin teemahaastattelun aineistoni keruumenetelmäksi, koska se soveltui parhaiten aihepiirini tutkimiseen. Teemahaastattelu mahdollisti sen, että eläkeläiset pystyivät itse vaikuttamaan haastattelussa käsiteltäviin aiheisiin ja sitä kautta myös tutkimukseni teemoihin. Tiukasti strukturoitu haastattelu tai lomakehaastattelu ei olisi antanut vastaavaa keskustelullista liikkumavaraa. Haastattelut myös tarjosivat pääsyn melko lähelle tutkittavia koska haastattelut tapahtuivat pääsääntöisesti eläkeläisten omissa kodeissa, joissa myös kissa ja kissaan liittyvä esineistö olivat läsnä. Kissan liittyvät toimet ja tunteet tulivat välillä näkyviksi haastatteluiden aikana, kun eläkeläiset puhuivat kissalleen tai tekivät kissaan liittyviä asioita. Haastateltavien kodeissa vieraillessani pääsin myös näkemään heidän monilajisten kotiensa järjestyksiä.

Koska minulla on ollut kissoja lähes koko elämäni ajan, oli minun helppoa keskustella haastatteluiden aikana aihepiiristä: pystyin uskoakseni omilla kissa-kokemuksillani tuomaan keskusteluun erilaisia ulottuvuuksia ja annoin haastateltaville hengähdystaukoja puhumisesta: mahdollisuuteen kommentoimiseen pelkän kysymykseen vastaamisen sijaan. Kertomalla itsestäni ja kokemuksistani haastattelutilanteet saivat luontevuutta ja tuntuivat ainakin minusta enemmän keskusteluilta kuin kuulusteluilta. Siinä mielessä pyrin säilyttämään haastatteluissa

neutraaliuden ja etäisyyden, että en ottanut moraalisesti tai arvottavasti kantaa haastateltavien kertomuksiin.

3.2 Eläkeläishaastateltavien löytäminen ja haastatteluiden toteuttaminen

Haastateltavia etsin ja löysin montaa kautta. Kaksi haastattelemaani pariskuntaa löysin, kun kävin Joensuun Eläkeläiset ry:n kokoontumisessa kertomassa tutkimuksestani. Sain yhdistyksen puheenjohtajalta haastateltavien pariskuntien yhteystiedot. Syksyn 2014 haastattelukurssilla olleen työparini tutun kautta sain kaksi haastateltavaa. Neljä haastateltavaa löysin sukuni ja äitini ehdotusten kautta. Kolmen haastateltavan kanssa minulla oli myös yhteistä kissahistoriaa⁸, joten heitä oli helpohkoa lähestyä puhelimitse aiheen puitteissa, vaikken ollut heidän kanssaan aiemmin ollut yhteydessä.

Pyrin saamaan haastateltavia myös kahdella ilmoituksella, jotka kiinnitin eläkeläiset ry:n rakennuksen ja erään palvelutalon ilmoitustauluille. Kävin myös saman palvelutalon kokoontumisessa etsimässä haastateltavia, mutta paikalla ei ollut yhtäkään kissanhuoltajaa, jolla olisi ollut sillä hetkellä kissa. Haastateltavien saaminen vaikutti silti tapahtuvan helpoiten menemällä itse paikan päälle; laittamieni ilmoitusten kautta en tavoittanut uusia haastateltavia.

3.3 Haastateltavien esittely ja aineiston laadun arviointi

Toteutin haastattelut vuoden 2014 lokakuun ja vuoden 2015 tammikuun välisenä aikana. Haastatteluita oli kahdeksan ja haastateltavia oli yhteensä 11. Kolmessa haastattelussa haastattelin yhtäaikaisesti pariskuntaa. Haastateltavista kolme oli miehiä ja loput olivat naisia. Tein neljä haastattelua Joensuussa kaupungin keskustan läheisissä kaupunginosissa. Lisäksi tein neljä haastattelua Seinäjoella, maaseutumaisessa

⁸ Tässä tarkoitan yhteisellä kissahistorialla menneisyyttä, joka kytkee minut haastateltaviin kissojen kautta. Esimerkiksi yksi haastateltava otti meille ilmestyneen kulkukissan omakseen. Toisen haastateltavan luona oli vierailut/asunut sama kulkukissa kuin meillä.

kaupunginosassa, joka sijaitsee noin 30 kilometrin päässä Seinäjoen ydinkeskustasta. Haastateltavien ikähaarukka oli 59–79 vuotta.

Tavoitteenani oli saada yli 65 vuotiaita eläkeläisiä haastateltavikseni. Kuitenkin toisessa tekemässäni haastattelussa ilmeni haastatteluhetkellä, että toinen haastateltavista olikin vasta täyttämässä 60 vuotta. Tämän vuoksi laskin haastateltavien ikärajan 59 vuoteen. Haastateltavat valikoituivat lopulta yli 59 vuoden iän lisäksi sen mukaan, että he olivat eläkkeellä ja heillä oli sillä hetkellä yksi tai useampi kissa. Seuraavaksi esittelen haastateltavat siinä järjestyksessä, jossa heitä haastattelin. Listaus antaa tarkemman kuvan haastateltavista ja yksilöi heidän perhemuotojaan ja kotejaan.

1. Joensuulainen aviopari: 79 vuotias mies ja 77 vuotias nainen. Mies oli päähaastateltava, mutta vaimo osallistui haastatteluun aktiivisesti. Avioparilla oli pois kotoa muuttaneita lapsia ja heillä oli haastatteluhetkellä yksi kissa rivitaloasunnossaan. Kissa saapui perheeseen yllätyksenä pariskunnan lapsen tuomana. Kissalla oli vapaa liikkuvuus talossa ja sen ulkopuolella.
2. Aviopari: 59 vuotias mies ja 72 vuotias nainen. Mies oli sairaseläkkeellä. Naisella oli lapsia edellisestä avioliitosta, mutta he asuivat muualla. Miehellä ei ollut biologisia lapsia. Parin rivitaloasunnossa asuivat myös heidän kaksi sisäkissaansa. Kissojen hankkiminen oli harkittu teko: ne otettiin vaimon seuraksi, tämän jäätyä eläkkeelle ennen miestä. Kissojen ulkoilu tapahtui valvotusti itse rakennetussa ulkoiluhäkissä.
3. 72 vuotias rivitalossa yksinasuva joensuulaisnainen. Hänellä oli haastatteluhetkellä yksi löytöeläinkodista adoptoitu kissa ja aikaisemmin hänellä oli ollut yksitellen neljä kissaa vakituisesti ja lisäksi yksi kissa väliaikaisesti sijoitettuna. Ensimmäinen aikuisiän kissa oli otettu perheeseen eläkkeelle jäämisen myötä. Kissalla oli vapaa liikkuvuus talon sisällä ja ulkona.
4. 75 vuotias rivitalossa yksin asuva seinäjokelaisnainen. Hänellä oli yksi lapsi joka oli muuttanut pois kotoa. Naisella oli yksi kissa, mutta satunnaisesti hän ruokki ja hoiti myös tuntemattomia ulkokissoja. Hänen nykyinen kissansa tuli hänelle sattumalta: kissa oli alun perin naapurin, joka ei kyennyt pitämään kissasta huolta. Kissalla oli vapaa liikkuvuus talon sisätiloissa ja ulkona.

5. 64 vuotias seinäjokelaisnainen. Hän asui haastatteluhetkellä omakotitalossa yksin huostaansa otettujen seitsemän kissansa ja yhden koiransa kanssa. Nainen piti huolta myös kulkukissoista ja luonnoneläimistä. Kissoista yksi oli otettu harkitusti pentuna: se pelastettiin heikoista oloista. Loput kissoista olivat tulleet erilaisia reittejä, kulkukissoina tai heitteille jätettyinä. Kissat pääsivät ulkoilemaan vapaasti.
6. 64 vuotias joensuulaisnainen. Hän asui haastatteluhetkellä yksin kerrostalossa, ulkomailta adoptoidun sisäkissansa ja kahden sisäkoiransa kanssa. Hän oli ollut sairaseläkkeellä jo pidempään. Kissa oli adoptoitu naapurimaasta ja koirat toisista Euroopan maista. Kissalla oli mahdollisuus päästä kesäisin verkotetulle parvekkeelle ulkoilemaan.
7. Seinäjokinen aviopari: mies 69 vuotias ja nainen 68 vuotias. Asuivat omakotitalossa kahden kissansa kanssa. Heidän lapsensa olivat muuttaneet pois kotoa. Ensimmäinen nykyisistä kissoista tuli heille heidän lapsensa päätöksen siivittämänä ja toinen kissoista oli edellisen pentu. Kissat saivat liikkua sisällä muuten vapaasti, mutta pöydät olivat kiellettyä aluetta. Ulos kissat pääsivät vapaasti etenkin kesäisin.
8. 72 vuotias seinäjokelaisnainen. Nainen oli työssäkäyvä ja asui yhdessä aviomiehensä kanssa omakotitalossa. Perheeseen kuului kissan lisäksi ulkokoira. Kissa tuli perheeseen sukulaisten kautta, joiden luo kissa oli ilmaantunut hylättynä. Kissalla oli vapaa liikkuvuus talon sisällä, pöytiä lukuun ottamatta, ja ulkona kissa sai liikkua vapaasti. Koira eli ulkoaitauksessa.

Haastattelut olivat kestoltaan reilun tunnin ja kolmen tunnin väliltä. Litteroitua materiaalia on yhteensä suunnilleen 145 sivua. Haastatteluista saamani aineisto oli rikasta ja sain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Haastattelurunko (Liite 1) oli toimiva, mutta se olisi toiminut vaikka kysymyksiä olisi ollut vähemmänkin. Haastatteluihin vaikutti myös oma rohkeuteni tai sen puute.

Haastattelutilanteessa tunnekysymysten ("Miltä sinusta tuntuu, kun..." leikität kissaa; kun viet sen lääkäriin; kun ruokit sitä ja niin edelleen) esittäminen alkoi välillä vaikuttaa minusta oudolta. Ja jänistin toisinaan niiden kysymisestä, etenkin jos huomasin että

haastateltava ei oikein tiennyt mitä vastaisi niihin. Kuitenkin kissaan muodostettujen tunnesuhteiden luonne kävi hyvin selväksi myös haastateltavan yleisesti antamista vastauksista ja monesti tunteet olivat osa puhetta ilman, että erikseen niistä kysyin. Seuraavaksi paneudun tutkimustani ja haastateltaviani koskeviin eettisiin kysymyksiin.

3.4 Eettiset kysymykset

Tutkimuksessani olen pyrkinyt eettisyyteen sen kaikissa vaiheissa, aina suunnittelusta ja täytäntöönpanosta sen viimeistelyyn asti. Tässä alaluvussa kerran hieman tarkemmin siitä, millä tavalla eettisyys on otettu huomioon tutkielmani toteuttamisessa. Pyrin tutkimuksen aiheen valinnassa ja suorittamisessa siihen, ettei se aiheuta kenellekään haittaa (sikäli kuin tätä voidaan ennakoida). Koetin ottaa haastateltavien toiveet huomioon esimerkiksi haastattelupaikkaa valitessa ja haastattelukysymysten muotoilussa pyrin siihen, että niihin olisi miellyttävää vastata.

Haastattelutilanteiden yhteydessä jaoin haastateltaville tutkimustiedotteen (Liite 2), jossa kerroin tarkemmin tutkimuksen toteuttamisesta, haastattelun nauhoittamisesta ja aineiston käsittelystä. Mainitsin, että en näytä tai luovuta nauhoitettuja haastatteluita tai litterointeja ulkopuolisille ihmisille. Tutkimustiedotteessa olivat myös tarkat yhteystietoni, jotta haastateltavat voisivat halutessaan olla yhteydessä minuun. Tein haastateltaville selväksi, että he voivat halutessaan keskeyttää haastattelun ja että heillä on mahdollisuus ottaa minuun myöhemmin yhteyttä jos he haluavat korjata tai tarkentaa sanomisiaan. Antamalla tutkimustiedotteen pyrin siihen, että tutkimukseni olisi mahdollisimman avoin, lisäksi halusin varmistaa että haastateltavat tietävät mitä haastattelun antamisesta seuraa.

Feminististen tutkijoiden jalanjäljissä pyrin siihen, että tiedonkeruu ei olisi missään muodossa alistavaa, enkä esimerkiksi tutkijana asettuisi haastattelutilanteessa haastateltavien yläpuolelle. Tavoitteeni oli se, että haastattelutilanteessa kaikki ovat melko tasaveroisia. Haastattelijan roolissa ollessani tehtäväni toki oli ohjata tilannetta, mutta pyrin ohjauksessani joustavuuteen, eli keskustelin haastateltavien kanssa myös

kumppanieläinaiheen ulkopuolisista asioista tai aihepiireistä, jotka eivät liittyneet tutkimukseeni, jos haastateltava alkoi näistä aiheista puhumaan.

Päätin jo ennen haastatteluiden aloittamista, että molemminpuolinen vuorovaikutus tulisi olemaan haastatteluissa tärkeää. Käytännössä en siis ollut vaitonainen, pelkkää minimipalautetta tai kysymyksiä tarjoava haastattelija, vaan kerroin avoimesti omista kokemuksistani ja tunteistani koskien kissojani. Annoin myös keskustelun rönsyt melko vapaasti: jos haastateltava halusi puhua haastattelurungon ulkopuolisesta asiasta, en estellyt vaan vein keskustelun takaisin haastatteluaiheisiin kun rönsy tuntui käsitellyltä.

Eettisyys toteutuu varsinaisessa tutkimuksessani siten, että huolehdin haastateltavien anonymiteetistä. Olen muuttanut haastateltavien ja heidän kumppanieläintensä nimet. Lisäksi olen naamioinut tai jättänyt kokonaan mainitsematta muita yksityiskohtia, jotka voivat lisätä haastateltavan tunnistettavuutta. Muutin esimerkiksi monia murreilmaisuja puhekielisiksi.

Tutkimuksen analyysiosuudessa ja tekemissäni tulkinnoissa olen pyrkinyt rehellisyyteen. Rehellisyydellä tarkoitan sitä, että välitän haastateltavien kertomuksia niin, ettei niiden sisältöä ole harhauttavasti irrotettu alkuperäisistä asiayhteyksistä. Tavoitteeni on, että haastateltavien kokemukset välittyvät lukijalle mahdollisimman pitkälti sellaisina kuin haastateltavat itse ovat ne eläneet, tunteneet ja kertoneet.

3.5 Sisällönanalyysi aineiston käsittelymenetelmänä

Sisällönanalyysi sopii oman tutkimukseni analyysimenetelmäksi joustavuutensa vuoksi. Sisällönanalyysi merkitsee sitä, että aineistoa käsitellään etsien sieltä esimerkiksi yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Lisäksi aineistoa paloitellaan ja sitä tiivistetään sitä, että tutkimuksen lukijalle tulevat ilmi aineiston olennaisimmat osat. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 105.) Sisällönanalyysi mahdollistaa sen, että voin esittää ja eritellä aineistoa sekä siitä tekemiäni tulkintoja vapaasti, sitoutumatta mihinkään tarkkaan tulkintakehykseen.

Olen poiminut aineistosta erilaisia eläkeläisten kissasuhteita koskevia teemoja, joita jäsentelen seuraavassa pääluvussa sosiologisesta näkökulmasta. Käytännössä pyrin löytämään yhteyksiä aineistoni ja laajemman yhteiskunnallisen kontekstin välillä. Kuvaan eläkeläisten kissasuhteiden yksityiskohtia ja pohdin niiden taustalla olevia laajempia sosiaalisia ilmiöitä, kuten tunnekulttuuria ja aatemaailmaa, ja näiden vaikutusta kissasuhteisiin liittyviin ajatuksiin, tunteisiin ja tekoihin.

Analyysiluvussa erittelen haastateltavien kertomuksia ja haastattelujen sisältöä teemojen alla. Jotkut käsittelemistäni teemoista (esimerkiksi kissan paikka kodissa) olivat valmiiksi haastattelurungossa. Osa teemoista syntyi puolestaan vasta sitä kautta kun kävin läpi haastatteluita ja nostin sieltä esiin keskeisinä pitämiäni ilmiöitä (esimerkiksi sen, että kissa otetaan usein kotiin ilman ennakoivaa valmisteluita). Tarkastelen teemojen kautta sitä, millainen merkitys kissasuhteella on eläkeläisille ja pyrin tätä kautta avaamaan myös laajemmin sitä millaisia ihmisten kumppanieläinsuhteet voivat olla. Pyrin myös tekemään varovaisia kissasuhteita koskevia yleistyksiä useassa haastattelussa toistuneiden sisältöjen perusteella.

4 KISSA OSANA ELÄKELÄISTEN MONILAJISIA KOTEJA JA PERHEITÄ

Tässä luvussa erittelen ja teen haastatteluaineistosta tulkintoja. Sukellan haastatteluiden sisään ja avaan niitä ja niistä tekemiäni jäsentelyitä lukijalle. Haastatteluissa kävi ilmi, että kissat koetaan poikkeuksetta perheenjäseniksi. Kissat ovat myös osa eläkeläisten kotitaloa, sillä kaikilla haastatelluilla kissat asuivat pääsääntöisesti sisätiloissa. Seuraavissa alaluvuissa keskityn tarkastelemaan haastatteluaineistosta löytämiäni keskeisiä ilmiöitä ja vertaan erilaisia monilajisia perheitä toisiinsa.

Analyysin aluksi avaan lukijalle monilajisten perheiden kotien järjestystä. Koska lähes kaikki haastattelut tapahtuivat haastateltavien kodeissa, pääsin näkemään erilaisia kodin järjestyksiä ja sisustusratkaisuja, joita ihmiset olivat yhdessä kissojensa kanssa toteuttaneet. Lisäksi haastateltavat kertoivat kodistaan ja paljastivat sitä kautta sellaisia monilajisen kodin yksityiskohtia, jotka eivät helposti osu vierailijan silmään.

4.1. Kissan paikka kodissa - pieni etnografia

Seitsemässä haastattelussa seurasin läheltä sitä miten kissa näkyy kodin järjestyksessä. Usein kissanhuoltajan kotiin mennessä jo talon ulkopuolella on näkyvissä kissan olemassaolo: ovesa voi olla kissa-aiheinen kyltti tai ovenpielessä kissapatsaita. Itse kissa voi vilahtaa oven raosta ulos tai katsoa piha-aidan päältä kotipihalle saapuvaa vierasta. Sisällä talossa kissa voi kurkistella television takaa vierasta, joka on tullut hänen kotiinsa. Kissaperheen hyllyssä saattaa olla kissa-aiheisia posliinikoristeita tai kehystettyjä valokuvia kissoista. Kotoa voi löytyä myös kissoille omistettu valokuva-albumi.

Kissataloudessa keittiön yhteydessä on lattialla usein kissalle oma ruokanurkkaus, jossa sijaitsevat kissan ruoka- ja juomakupit. Kissan ruokailuun liittyvät tavat vaihtelevat perheittäin: toisissa kodeissa kissalla on tarkat ruokailuajat, toisissa on aina ruokaa tarjolla. Ihmiset järjestävät kissan ruokailun edellisten kissakokemustensa ja nykykissojensa luonteen mukaan. Jos kissa on suursyömäri, on ruokailua rajoitettava, ettei kissa liho toimintakyvyttömäksi. Toiset kissat säännöstelevät itse ruokansa, jolloin ei ole haitaksi vaikka ruokaa on aina tarjolla. Toisinaan kissalle annetaan ruokaa ja herkkupaloja silloin, kun kissa itse niin haluaa. Ruuanhalunsa kissa osoittaa katsomalla

herkkupalojen säilytyspaikkaa, joka voi olla esimerkiksi jääkaappi. Kissa saattaa myös nuohoamisella ja naukumisella viestittää ihmisille nälkäänsä tai hiukomistaan.

Kissan ruokailu ei rajoitu keittiöön vaan koko talo voi olla areena herkkupalojen antamiselle. Makuuhuoneen yöpöydällä oleva vesilasi saattaa olla kissan ja ihmisasukkaan yhteinen. Kissa pidetään monessa perheessä puhtaana eläimenä, joten yhteisiä juoma-astioita ei välttämättä kummeksuta, erään haastateltavan sanoin: ”Äitihän se sanoi, että elukan suu on puhtaampi kuin ihmisen”. Hygieniakäsitykset ja perinteet voivat silti vaihdella: joissain perheissä kissalla on ehdoton pääsykielto tasoille joilla on ihmisten ruokia. Jos kissalla puolestaan on vapaa kulku keittiössä, saatetaan sen turvallisuudesta huolehtia siten, että hellalevyn päällä on vettä täynnä oleva kattila, ettei kissa vahingossa polta itseään astumalla kuumalle levyille.

Kissan turvallisuutta ajatellen kodeissa saattaa olla muitakin erikoisjärjestelyitä, jos kissalle on sattunut vaaratilanteita. Erään pariskunnan olohuoneessa korkean kiipeilytelineen viereiselle matalalle tasolle oli asetettu tyyny. Tyynyllä oli tarkka sijainti ja merkitys: aiemmin kissa oli pudonnut kiipeilytelineen ylätasanteelta ja lyönyt päänsä pöydänkulmaan. Nyt putoamispaikalla oli pehmikkeenä tyyny. Tyynyn epätavallisen asettelun merkitys olisi jäänyt tyhjäksi, ellei perheen mies olisi kertonut asiasta.

Kissan kulku kodeissa on melko vapaata: ”Se saa olla niin kuin se itse haluaa.” Kissat viihtyvät monesti pöydillä ja muilla korkeilla paikoilla ja usein ihmiset hyväksyvät tämän. Kissat saattavat ottaa keittiön haltuunsa omilla tavoillaan: ne ovat voineet valjastaa keittiön kaappienpäälliset oleskelu- ja kulkureiteikseen. Yksi haastateltava kuvasi, että hänen yliaktiivinen kissansa lentää keittiössä ruokapöydän ja valaisimen yli kuin tervapääsky. Kissat voivat tuoda kotiin yllätyksellisyyttä, koska ne ottavat käyttävät tiloja mielikuvituksellisesti. Yllätykset voivat ilmetä myös kissan jätöksinä väärinä pidetyissä paikoissa. Yhden haastateltavan kotona kissat eivät päässeet kaikkiin paikkoihin kotitalossa, koska joihinkin huoneisiin oli tullut ”vahinkoja” paikkoihin, joihin haastateltava ei älynnyt katsoa.

Pöydälle pääsemistä rajoitetaan joissain kodeissa, mutta ei aina vakavasti: kissa saattoi kiellosta huolimatta lötköttää pöydällä. Kahdessa haastattelemassani taloudessa kissan pääsy pöydille oli ehdottomasti kielletty. Toisessa näistä kodeista pöytäkiellosta oli

päättänyt perheen mies. Vaimo sanoi että itse hän voisi syödä kissansa kanssa vaikka samasta lautasesta. Joihinkin paikkoihin liittyvät toiminnot olivat kiellettyjä kissalta: yhden pariskunnan makuuhuone oli useimmiten kiellettyä aluetta, koska kissat olivat aikaisemmin ulostaneet huoneeseen sinne päästessään. Erään naisen olohuoneessa oli huonekaluja joita kissa ei saanut raapia ja raapimista oli ehkäisty suojapeittein.

Kissakodissa ihmiset ja kissat nukkuvat monesti samassa sängyssä. Jos kissoja on useampi, ne asettuvat luovasti nukkumaan sopiviin paikkoihin: ”Yksi on Amerikan arkun päällä, yksi on jalkarahin päällä, yksi on lipaston päällä, yksi on sohvaluolilla ja sitten joku on jonkun päällä. Ne keksivät aina lämpöisiä ja siistejä paikkoja.”

Kissaperheen olohuoneessa on usein raapimispuita tai kiipeilytelineitä, kissanleluja ja monesti huonekaluja tai mattoja, joihin kissan kynnet ovat jättäneet jälkensä. Sohvan pintamateriaali on voitu valita nimenomaan kissan tapoja ja tarpeita silmällä pitäen. Jos uuden sohvan materiaali ei käynyt kissalle, on sohvalle voitu asettaa fleecipeite mukavoittamaan kissan oloa. Olohuoneessa voi myös olla erilaisia vain kissaa varten tarkoitettuja makuualustoja tai esimerkiksi kantokoppa, joka toimii nukkumapaikkana.

Olohuoneessa on usein kissan leikitystä varten tehtyjä rakennelmia: erilaisia putkia tai pahvilaatikoista kyhättyjä tunneleita. Myös matot voivat olla osana leikkiä: niiden alle piilotetaan hiiri- tai muita leluja tai herkkupaloja, joita kissa saa metsästä koukkimalla. Eri paikkoihin piilotetut ruokapalat voivat tarjota kissalle viihdykettä myös silloin, kun ihminen ei ole kotona. Mikä tahansa arkipäiväinen toimi voi muuttua kissan leikitykseksi: pedatessa kissa saattaa mennä aluslakanan alle, josta se tulee houkutella pois. Kissat voivat olla aloitteellisia leikkien suhteen tai harrastaa niitä itsenäisesti, jos ihmisen tarjoamat leikit eivät kiinnosta. Kissa saattaa kantaa leluja juomakuppiinsa tai lähestyä ihmistä lelu suussa.

Haastattelutilanteissa paljastui ulkopuolisen silmälle äkkiseltään näkymättömiä järjestyksiä, joilla kissa on kodeissa otettu huomioon. Erään haastateltavan kirjahyllyssä oli tyhjä kohta, jota en olisi tullut huomioineeksi, ellei kissa olisi mennyt istumaan kyseiseen kohtaan. Myöhemmin selvisi, että kissa meni tyhjään hyllypaikkaan odottamaan herkkupaloja, joita oli asetettu hyllyn ylemmälle tasolle. Erään pariskunnan kodissa oli puolestaan palli kukkapöydän edessä. Kukkapöydällä oli selvä tila

kukkapurkkien välissä. Siihen oli jätetty kissoille tähytyspaikka puutarhaan. Ikkunan rullaverhotkin olivat aina hitusen auki, jotta kissoilla näkisivät aina puutarhaan. Mikäli rullaverhot oli laitettu yöksi kokonaan kiinni, kissa rummutti niitä käpälällä, jotta ihminen avaisi verhot.

Jos kissalla on taipumusta verhoissa kiipeilemiseen, on tätä tapaa voitu estää hankkimalla kissapelätti, pöllöveistos joka huhuilee aina kun kissa menee puolen metrin päähän verhoista. Kissa vaikuttaakin kodin sisällä paitsi sisustuksen ulkonäköön, myös sen äänimaailmaan. Kissan askeleet ja muut liikkumisesta aiheutuvat äänet ovat osa kissaperheen kodin äänimaisemaa. Kissan kuoleman jälkeen kissan huoltaja voi yhä kuulla kissan tekemiä tömpsähdyksiä muissa huoneissa. Erilaiset töminät ja rapinat yhdistyvät kissan huoltajan korvassa helposti ensimmäisenä (edesmenneeseen) kissaan. Myös kissan nau'unta ja kehrääminen kuuluvat kissatalouksissa: kissa kommunikoi ihmisten kanssa naukumalla ja ilmaisee olinpaikkansa tai pyyntönsä siten. Kissat voivat myös käyttää muita äänilähteitä ihmisen huomion saamiseen: ne voivat pudotella kirjoja hyllyistä tai käynnistää tietokoneen astumalla käynnistysnappulan päälle.

Ihmiset voivat myös säädellä kodin ääniä kissaa ajatellen. Kissan ollessa yksin kotona päivän, on sille voitu jättää radio-ohjelma seuraksi. Tai radion avaaminen voi olla signaali, joka viestittää eläimille, että ihminen on menossa nukkumaan. Kodin äänet voivat toimia kelloina, jotka kertovat kumppanieläimille siitä, mikä niitä kunakin hetkenä odottaa: erään haastateltavan kodissa urheiluruudun tunnusmusiikki veti kissan tv:n ääreen, koska tiedossa oli jääkiekkoa, ja kiekon pyydystäminen televisioruudusta oli kissan lempipuuhia. Kissojen ja ihmisten yhteiselo on siis jossain määrin rutinoitunutta.

Jos kissoja on useampi kuin yksi, voivat tappelun ja painimisen äänet olla osa äänimaailmaa. Joskus ihmisen on toimittava erotuomarina kissatappelussa. Painiminen voi myös olla kissojen joka-aamuinen rituaali, kevytmielinen välienselvittely jossa ei satuteta toista vakavissaan. Jos kodissa on vanhoja kissoja, voi talossa kuulua erittäin kovaäänistä mau'untaa, koska kuuroutuneet vanhuskissat eivät enää kuule omaa ääntään. Kuitenkin riippuu paljon yksilöstä, miten paljon kissat äänitelevät: jotkut karjuvat kovaäänisesti, kun toiset naukuvat ja kehräävät miltei äänettömästi.

Kissatalouden äänimaisemassa on läsnä myös ihmisten puhe, joka kohdistuu kissoihin tai käsittelee kissoja. Kissanhuoltajilla on tapana jutella kissoille ja osa haastateltavista mainitsi että elo ilman kissoja olisi hiljaisempaa, puhuminen jäisi vähemmälle. Kissoille puhutaan tietynlaisella äänensävyllä. Ihmiset muuttavat usein ääntään hellitteleväksi tai leperteleväksi puhuessaan kissalle. Kissat kuulevat erityisen hyvin korkeita ääniä (Bradshaw 2013, 121–122.) ja ihmiset saattavat muovata omaa puhetapaansa kimeämmäksi, jos he ovat huomanneet, että kissa reagoi erityisen hyvin siihen.

Monessa kissaperheessä kissoille on järjestetty lukuisia nukkumapaikkoja, joiden siisteydestä huolehditaan. Kissat ovat pääsääntöisesti sisäsiistejä ja ne tekevät tarpeensa yleensä joko ulos tai kissaa varten varattuun hiekka- tai pellettilaatikkoon, joka on sisätiloissa sijoitettu usein vessaan. Jos kissan huoltaja on erityisen vihkiytynyt eläinten hoitamiseen, voi hänellä olla esimerkiksi kellari, joka on omistettu kissoille ja toimii paikkana, jossa on aina suojaa ja nukkumapaikkoja tarjolla. Lisäksi kellari voi toimia häiriöttömänä tilana, jossa kissat voivat synnyttää pentunsa.

Kissalla voi joissain kodeissa olla mahdollisuus ympärivuorokautiseen kulkuun sisältä ulos, jolloin kissaa varten on jätetty tuuletusikkuna raolleen. Kissoille on voitu myös rakentaa luukku, jota kautta kissat pääsevät sisään, mutta sisältä ulos kulkeminen on estetty. Yksisuuntaisen kissanluukun tarkoituksena on taata kissoille pääsy turvaan sisälle siltä varalta jos ne joutuivat ulkona pulaan, esimerkiksi koiran takaa-ajamiksi.

Monessa kodissa kissan kulku ulos oli riippuvaista ihmisten avusta: kissa pääsi sisään tai ulos silloin kun ihminen avasi sille oven. Tällöin huoltajat myös kontrolloivat sitä, milloin kissa saa mennä ulos. Kissalle on voitu myös rakentaa taso ikkunalle, jotta se pääsee ilmoittamaan sitä kautta ihmisille sisäänpääsyhalunsa. Näin ihminen voi tehdä olosuhteista tasa-arvoisempia, kun kissalle annetaan enemmän mahdollisuuksia toiveiden ilmaisuun. Kahdessa haastattelemassani kodissa kissat olivat sisäkissoina: toisessa kodissa kissa pääsi verkotetulle terassille kesäisin ja toisessa kissat pääsivät itserakennettuun muutaman neliömetrin kokoiseen ulkoilulaitukseen sulina aikoina.

Kissan kanssa eläminen vaatii monia toimenpiteitä: siivoamista, ruokintaa, madotusta ja muuta lääkintää, kynsien leikkuuta, turkin harjaamista, virikkeiden tarjoamista, ulos päästämistä tai ulkoilutusta, hiekkalaatikoiden ja nukkuma-alustojen puhdistamista.

Yksi haastateltava kuvasikin kotiaan navetaksi, koska eläinten vuoksi kodissa on jatkuvasti huolehdittava eläinten puhtaudesta ja ruokinnasta. Kissojen hoito koostuu säännöllisesti toistuvista toimenpiteistä, joita ihmisen on kodissaan hoidettava, jotta monilajinen yhteiselo sujuisi mutkattomasti. Edellä mainitut suoritteet punoutuvat perheen vuorokausi-, viikko-, kuukausi ja vuosijärjestykseen ja rituaaleihin.

Kissaan liittyvät toimenpiteet voivat rytmittää eläkeläisten elämää. Muutama haastateltava kertoi, että kissoilla oli aina samaan aikaan päivästä ruokailu ja leikitys. Yhden pariskunnan miehellä oli tapana sytyttää takkatuli, jolloin kissat tulivat odottamaan makkaranpaloja vakipaikoilleen. Kissoilla saattoivat olla muuttumattomat vakipaikkansa ruokakupin ympärillä. Yksi haastateltava tulkitsi kissojensa käytöstä siten, että ne pitävät askeettisuudesta, säännöllisyydestä ja muuttumattomuudesta. Se, että kissat suosivat pysyvyyttä, on todennäköisesti vaikuttanut siihen yleiseen uskomukseen, että kissat kiintyisivät enemmän paikkoihin kuin ihmisiin.

Jos kissaperheellä on sukulaisia tai tuttavuuksia, jotka vihaavat kissoja, on heidän vierailujaan varten tehtävä järjestelyitä kotona. Kissavihaajan saapuessa taloon kissat täytyy laittaa eristettyyn huoneeseen tai ne on päästettävä ulos. Samoin kissanhoidosta kertovat esineet, kuten hiekkalaatikot, nukkuma-alustat ja ruokakipot, on piilotettava tai vietävä pois vierailun ajaksi. Esimerkiksi yksi vanhempiansa omaishoitajana toiminut haastateltava oli tehnyt edellä mainitut toimensa veljensä vierailuja varten, koska veli oli poikkeuksetta raivonnut kissoista.

Juhlapyhät ovat yleensä poikkeamista arjesta. Jotkut huomioivat kissansa esimerkiksi jouluisin tai kissan syntymäpäivinä antamalla niille erikoisherkkua tai ostamalla lahjaksi lelun. Monesti kissaa ei erityisemmin huomioida juhlapyhinä. Kissalle ei myöskään juuri järjestetä omia juhlia, jos hautajaisia ei lasketa. Kissat kuitenkin vaikuttavat juhlapyhien viettoon: joulukuusta ei kahdessa haastattelemassani taloudessa hankittu, koska kissat aina kaatoivat ne. Sama voi päteä muihinkin huonekasveihin ja onnittelukukkiin: etenkin useamman kissan taloudessa huonekasveja ei voi olla paljoa ja ne on sijoitettava kissojen ulottumattomiin. Riippuu paljon juhlapyhän luonteesta, miten eläimet huomioidaan. Uutena vuotena kissat ja myös koirat saattavat pelätä raketteja ja tämän vuoksi huoltajan on vietettävä uusi vuosi kotona, mahdollisesti rauhoittavan lääkkeen alaisena olevien eläinten kanssa.

Yhdessä haastattelemassani perheessä oli tuloillaan syntymäpäiväjuhlat ja pariskunta mietti, mitä kissoille tehdään juhlien ajaksi, jotteivat ne hyppää katetuille pöydille. Kissat saatettaisiin laittaa juhlien ajaksi suljettuun tilaan. Joissakin kodeissa kissa ei vaikuttanut juhliin mitenkään, koska sillä ei ollut pääsyä pöydille ja näin siitä ei ollut uhkaa juhla järjestykselle. Yhdessä kodissa kissa osallistui juhliin, koska se on perheenjäsen, ja juhlissa se oli pöydällä täytekakkua nuuskimassa. Tässä perheessä kissan uteliaisuutta ja hakeutumista pöydille ei pidetty niin suurena ongelmana, että kissan eristämiseksi tai pöytien suojaamiseksi olisi tehty erikoisjärjestelyitä.

Ihmisten maailmankatsomukset vaikuttavat siihen, miten kissa saa kotonaan olla. Suhtautuminen kissaan vaihtelee jonkin verran esimerkiksi sen suhteen, pidetäänkö kissaa villinä ja vapaana vai kesynä eläimenä joka voi hyvin elää elämänsä sisätiloissa. Kodit on voitu myös pilkkoa ihmisten ja kissojen paikkoihin, suurin osa tiloista on yhteisiä, mutta esimerkiksi ruokapöytä saattaa olla pelkästään ihmisten aluetta ja kiipeilypuu kissan aluetta. Todennäköisesti myös yksilöiden henkilökohtaisella historialla on vaikutuksensa siihen, miten kissaan suhtaudutaan ja millaisia kissoihin liittyviä tunteita pidetään hyväksyttävänä. Seuraavaksi avaan haastateltavien kissahistorioita. Kerron siitä millaisia muistoja haastateltavilla oli heidän lapsuutensa kissoista ja kuvaan niitä kissasuhteita, joita heillä heidän elämänsä varrella on ollut.

4.2 Haastateltavien kissahistoriat

Kissahistoria oli yksi haastattelun teema, jonka tarkoituksena oli kartoittaa eläkeläisten elämänkaarta kissasuhteiden näkökulmasta. Päätin kysyä haastateltavista heidän kissahistoriastaan osaksi siksi, että ihmisten lapsuuden ja nuoruuden kokemukset vaikuttavat siihen millaisia heidän kissasuhteensa ovat nykyhetkellä (ks. esim. Singer 1990, 268–269). Kun kysyin haastateltavilta heidän kissahistoriastaan eli heidän aikaisemman elämänsä kissoihin liittyvistä kokemuksistaan, liikkuivat keskustelut muistelun alueella. Oletettavasti haastattelutilanne (haastattelija, haastattelun ajankohta, kysymysten muotoilu ja niin edelleen) vaikutti joiltain osin haastateltavilta saamiini vastauksiin ja niiden syvyyteen. Heikkinen (2000, 198) kirjoittaa, että ihmisen

ikäntyessä uuden etsintä vähentyy ja elämä painottuu enemmän muisteleamiseen. Yksityy siihen, miksi valitsin tutkimuskohteekseni juuri eläkeläiset liittyikin suoraan siihen, että heillä on vuosikymmenten taakse ulottuvaa muistitietoa kissoista.

Osa haastateltavista muisti elävästi ja yksityiskohtaisesti lapsuutensa kissoihin ja myös muihin eläimiin liittyviä kokemuksia. Yksi haastateltava kertoi, että heillä oli lapsena kissan lisäksi luonnoneläimiäkin kumppanieläiminä: esimerkiksi kesy varis, joka koputti nokalla ikkunaan ja sanoi: ”ruokaa, ruokaa”. Toinen haastateltava muisti lapsuudenkotinsa kumppanieläimiin liittyvän asenneilmapiirin: kodissa vallitsi patriarkaatti, jossa miehet halveksivat sekarotuisia koiria sekä kissoja ja katsoivat oikeudekseen likvidoida ne⁹. Haastateltava kertoo heille otetusta sekarotuisesta koirasta: ”Se vain yhtäkkiä hävisi meiltä. Me lapset emme ymmärtäneet, että mitä sille oli tapahtunut.” Se, että kumppanieläimen yhtäkkistä katoamista ei selitetty millään tavalla lapsille, aiheutti heissä hämmennystä. Oudot tapahtumat ja eläimen menetykset saattoivat saada ratkaisun vasta pitkien aikojen päästä.

Heikkisen (2000, 198) mukaan ihmiset muistavat tapahtumia pitkälti tunteiden ja mielialojen kautta: esimerkiksi positiivisessa mielialassa on helppoa kaivaa mieleen iloisia muistoja. Heikkisen mukaan kaikkiin muistoihin liittyy oletettavasti jonkinlainen tunne ja muistot ovat pitkälti tunnelatautuneita. Menneeseen tapahtumaan kytkeytyvä vahva tunne auttaa myös myöhemmin muistamaan kyseisen tapahtuman paremmin. Myös tapahtuman ainutlaatuisuus ja ensikertaisuus voivat vaikuttaa siten, että tapahtuma muistetaan paremmin. (emt.) Omissa haastatteluissani haastatteleminen kertomat muistot vaihtelivat sisällöiltään hyvin yksityiskohtaisista hyvin yleisiin. Haastateltavien tunteet eivät olleet pinnassa lapsuuden ja nuoruuden kissakokemuksia muistellaessa, oletettavasti siksi, että tapahtumista on hyvin pitkä aika ja myös siksi, että lapsuudessa kumppanieläinten merkitys ei ollut ollut kovin suuri.

Jotkut haastateltavista kertoivat lapsuutensa ja nuoruutensa kissahistoriasta yleisiä linjauksia tai usein toistuneita tapahtumakulkuja. Yksi haastateltava kertoi, että hänen

⁹ Margo DeMello (2012, 162–163, 165) selittää tätä: rodunjalostus on yksi eläimiin kohdistuvan hallinnan konkreettisimmista muodoista. Kissoja ja sekarotuisia koiria on halveksuttu niiden kontrolloimattomuuden vuoksi: se, että eläin parittelee vapaasti itse valitseman kumppanin kanssa ja luo sekarotuisia pentuja, nähdään vulgaarina ja irstaana (emt.).

lapsuudessaan kissat olivat juosseet hänen perässään maidonhimoisina, kun hän meni lypsylle. Toinen haastateltava kertoi lapsuudestaan 1950-luvulla, jolloin kumppanieläimiä ei rokotettu tai madotettu ja koirat kulkivat ulkona laumoissa kylillä ja tunkioilla. Haastateltava kuvasi, että eläimillä oli hänen lapsuudessaan aina hyödyllinen tehtävä: koirat auttoivat ihmisiä metsästyksessä ja kissat pitivät tuholaiset loitolla.

Tämä haastateltava oli lähiaikoina saanut vanhalta mieheltä huomautuksen: ”Sinulla ei ole hyötykoiria.” Se, että eläin on osa perhettä aineellisen hyödyn takia, on aikaisemmin saattanut olla kannustin eläimen hankinnan takana ja tällöin eläintä arvostettiin sen tarjoaman materiaallisen hyödyn kautta. Kuitenkin eläimet ovat kaikkina aikoina voineet antaa ihmisille muutakin kuin sen palvelustehtävän hoitamisen, jota varten ne on hankittu. Nykyään kissoilla ja koirilla lienee yhä harvemmin jokin työtehtävä, jota varten ne hankitaan. Metsästystehtävien sijaan kumppanieläimiltä toivotaan esimerkiksi kommunikaatioyhteyttä, seuraa ja läheisyyttä.

Monet eläkeläisten kertomat kissamuistot olivat luonteeltaan arjen tasaisuudesta poikkeavia. Mieshaastateltava kertoi antaneensa kissalle lapsuudessaan valeriaanaa¹⁰ (motiiveina tälle olivat olleet kokeilunhalu ja uteliaisuus), joka oli villinnyt kissan: ”Sille tuli kiire sille kissalle, se meni seiniä myöten ja kävi katossa aivan kuin tyhjää.” Eräs nainen puolestaan kertoi, että hänen lapsuudessaan naapurin koira oli purrut heidän perheensä kissanpennun kuoliaaksi. Kertojan sisko oli ottanut leipäveitsen käteensä ja sanonut: ”Minä tapan sen koiran.” Kosto jäi kuitenkin pelkäksi uhkaukseksi.

Sitä, millaisia tunteita haastateltavien muistoihin liittyi, oli välillä hankala arvioida, ellei haastateltavan olemuksesta näkyneet selkeää tunneilmaisua. Omaan korvaani muistot kuulostivat hauskoilta, neutraaleilta tai surullisiltakin. Kuitenkaan oma vaikutelmani ei paljasta haastateltavan tunnetilaa ja varmasti moniin muistoihin sisältyy myös ristiriitaisia tunteita. Hauskan tapahtuman muistelu voi olla haikeudessaan surullista ja surullisen tapahtuman muistelu voi olla helpottavaa, koska tapahtumasta on selvitty.

¹⁰ Valeriaana on rohtovirmajuuresta valmistettu ihmisten rauhoittamiseen ja moneen muuhunkin vaivaan valmistettu lääke. Rohtovirmajuuri haisee ihmisen nenään pahalta, mutta se villitsee etenkin kollikissoja ja saa ne hurmukseen. (Lähde: <http://www.luontoportti.com/suomi/fi/kukkakasvit/rohtovirmajuuri>, katsottu 11.8.2015)

Kaikilla haastateltavillani oli ollut kissoja lapsuudesta lähtien. Kuitenkin sain käsityksen, että kaikilla haastatelluilla oli ollut myös kissattomia kausia ruuhkavuosien aikaan tai nuorena aikuisuudessa. Haastateltavat eivät kuvailleet lapsuutensa kissoja kovin yksityiskohtaisesti. Kysyessäni millaisia kissoja haastateltavat ovat tunteneet, moni kuvaili kissoja ulkonäön perusteella: ”yksi oli harmaa, toinen mustavalkoinen, sitten oli monivärinen” -tyylisesti. Kissat muistuvat parhaiten mieleen ulkonäkönsä perusteella, mikä voi kertoa siitä, että kissoilla on ollut merkitystä lähinnä esteettisinä olentoina. Toisaalta voi olla, ettei kissan kanssa ole oltu tiiviisti, jolloin sen ulkonäkö muistuu paremmin mieleen kuin esimerkiksi sen persoonan piirteet.

Monet haastateltavat eivät tarttuneet esittämiini kissahistoria-kysymyksiin syvällisesti, mikä kertoo siitä että kissa oli heidän menneisyydessään sivuroolissa tai kissa oli niin itsestään selvä osa arkea, että sen käsitteellistäminen on hankalaa. Sen sijaan yksi haastateltava kertoi, että perheen kissoilla oli enemmän merkitystä hänen kotona oleville vanhemmilleen, isälle joka oli eläkkeellä ja kotihoidontuella olevalle äidille. Voi olettaa, että mitä keskeisemmässä osassa koti on ihmisen elämässä, sitä läheisempi hän voi olla kotona olevien kumppanieläinten kanssa. Jos elämä puolestaan suuntautuu paljon kodin ulkopuolelle, voivat muut asiat olla ihmiselle keskeisempiä kuin kotona asuvat kissat tai muut eläimet.

Eläkeläisten lapsena kissoihinsa muodostetut suhteet jäivät melko pintapuolisiksi: kissa eli omaa elämäänsä ihmisen rinnalla ilman että siihen erityisesti kiinnitettiin huomiota. Lisäksi kissat saattoivat olla päiviäkin ulkona ja poissa kotoa retkillään, mikä yhden haastateltavan mukaan vähensi niitä kohtaan tunnettua kiintymystä. Kissan kanssa saatettiin leikkiä, sen kanssa nukuttiin ja kuljettiin navettatöissä. Haastateltavien lapsuudessa energiaa suunnattiin kuitenkin enemmän kanssaihminen, kavereiden tai sisarusten kanssa olemiseen. Kissa oli silti osallisena lapsuuden leikeissä: kissalle oli opetettu tempuja tai sen kanssa leikittiin piilosta. Kissa saattoi myös olla leikkikalun omainen leikkikaveri, jolle puettiin vaatteita ja jota tutkittiin lasten lääkäriälineillä.

Kaikki haastateltavat kertoivat pitäneensä aina kissoista, osa oli mieltynyt nimenomaan kissoihin ja tällöin kissat olivat mielessä myös ulkomailla matkustaessa:

Aina kun minä olen ollut tuolla maailmalla, niin aina minun katse kiinnittyy kissaan ja yleensä aina ne kissat sitten tulee minun luo, kun minä hypnoottisella katseella niitä katson. (naurua) (Nainen, 64)

Yllä oleva haastateltava oli tuntenut yhteyttä kissoihin universaalisti: paikasta riippumatta hän oli huomannut kissat ja vetänyt niitä puoleensa. Monen haastateltavan elämään kissa oli kuulunut heidän lapsuudestaan lähtien, osa puolestaan kertoi yleisesti pitäneensä aina eläimistä. Vaikka kissojen merkitys haastateltavien elämään oli eläkeiässä suurempi kuin lapsuudessa, kukaan ei kuvannut suhtautumisensa kissoja kohtaan muuttuneen ratkaisevasti elämän aikana. Tästä voi päätellä, että läpi elämän jatkuva asenne tai suhtautuminen kissoihin/eläimiin muodostuu jo lapsuudessa. Kuitenkin suhde kissaan tai kissoihin oli eläkeiässä tullut läheisemmäksi. Tämä johtunee siitä, että elämä keskittyy monilla eläkeläisillä enemmän kodin piiriin, jolloin kodin ulkopuolinen sosiaalisuus helposti vähenee.

Haastatteluiden aikana ilmeni, että tunteiden verbalisointi ei ollut kaikille helppoa, vaikka tunteita kumppanieläimiä kohtaan selvästi oli tai oli ollut. Eräs haastateltava itki muistellessaan edellisen kissan tuskallista myrkytyskuolemaa, mutta tunteiden verbalisointia/älyllistämistä edellyttäneet kysymykset olivat hänelle osaksi hankalia. Osa eläkeläisistä taisi tunnepuheen, mutta toisille tunteista puhuminen ei ole luontevaa. Esimerkiksi ”miltä jokin tuntuu?” -kysymykset saivat haastateltavien puheessa usein konkreettisiin toimintoihin liittyviä vastauksia.

Voi olla, että tunnekulttuuri (eli tunteiden jatkuva pohtiminen ja analysointi sekä tunneilmaisun keskisyys viestinnässä) ei ole ollut voimissaan haastateltujen lapsuudessa siten kuin se on nykypäivänä. Osa eläkeläisistä on voinut mukautua kulttuurin muutokseen, jossa tunteet ovat aikaisempaa enemmän keskiössä. Sitäkään ei voi poissulkea, etteikö nykyhetkelläkin olisi rinnakkaisia tunnekulttuureita: osa ihmisistä voi sosiaalistua tunnekeskeiseen maailmaan, kun toisten kasvatuksessa ja elämässä tunteilla ei ole yhtä vahvaa sijaa.

Tunnepuhekulttuurin tuoreutta voi tukea se, että nykyvanhusten masennus ilmenee ja todetaan enemmän fyysisten kuin psyykkisten oireiden perusteella (ks. Lehtinen, 250–251). Oletan psyykkisten oireiden näkyvän lääkäreille monilta osin juuri tunnepuheen

kautta. Masennuksen oireet kun ovat osaksi tunnetiloja kuten tyytymättömyyttä, ärtymistä, alakuloa ja syyllisyyttä¹¹. Voi olla, että nuoremmat puhuvat luontevasti pahasta olostaan ja ahdistuksestaan, mutta iäkkäämmät eivät ole omaksuneet masennusta kuvaavaa tunnepuhetta tai he muusta syystä eivät käytä tunnekieltä. Gerontologian professori Nancy R. Hooyman ja the Institute of Aging:in johtaja Asuman Kiyak (2011, 232–233) kirjoittavat, että vanhuksilla masennus on naamioitunutta, koska mielialoihin liittyvistä oireista ei kerrota tai ne kielletään. Kuitenkin kaikissa tekemissään haastatteluissa tunteita ilmeni tavalla ja toisella ja niitä myös jonkun verran refleктоitiin eli haastateltavat ilmaisivat omiin tunnereaktioihin liittyviä ajatuksiaan.

Kissoihin liittyviä tunteita saatettiin hävetä. Kissansa myrkytyskuolemaa itkien muistellut haastateltava totesi, ettei eläimiin pitäisi niin kiintyä. Toinen haastateltava satti itseään lapselliseksi liikuttuessaan lähiaikoina menehtyneiden kissanpentujensa muistelemisesta. Kolmas haastateltava sanoi rotanmyrkyyn kuolleesta kissastaan:

Silloin kun se kuoli, niin minä ajattelin, että en *ikinä* kyllä enää ota kissaa vaivoiksi. Tai en nyt vaivoiksi, totta kai siitä nyt on vaivaa, mutta minä ajattelin, että kun pitää rääkyä aikuisen ihmisen tuota viikko tolkulla.
(Nainen, 68)

Tämä kertonee kulttuurisesta ajattelutavasta, jossa voimakkaat tunteet tulisi kohdentaa mahdollisesti vain ihmisiin tai aikuisen ihmisen tulisi hallita voimakkaat tunteet. Eläimiä kohtaan koetut voimakkaat tunteet (itkuna purkautuva suru, ikävä ja kiintymys) voidaan nähdä turhana sentimentaalisuutena, ehkä jopa taantumisena lapsen tasolle. Aikuisen ihmisen pitäisi haastateltavien puheissa pystyä kontrolloimaan itsensä: ajattelemaan ja reagoimaan järkevästi kissan kuolemaan, ja hallitsemaan menetyksen tuskasta kumpuavan itkemisen. Yhden haastateltavan isän näkemys: ”Itku on heikkouden merkki” voi olla osa sitä tunnekulttuuria, johon moni eläkeläinen on kasvatettu.

Nykyhetkellä eläkeläisten kissat vaikuttivat poikkeuksetta olevan silmäteriä, joista kannettiin vastuuta ja jotka olivat elämän keskiössä. Erään haastateltavan sanoin: ”Mulla on nyt 15 vuotta ollut kissoja ja koiria eri menestyksellä, mutta päivääkään en

¹¹ Lähde: Masennuksen oireet muuttavat tunnetiloja ja toimintakykyä, http://masennusinfo.fi/oireet/Masennuksen_oireet_muuttavat_tunnetilaa_ja_toimintakyky (katsottu 24.8.2015)

vaihtaisi pois.” Edellinen lausunto osoittanee, että mahdollisista vaikeuksista huolimatta kumppanieläimet ovat antaneet huoltajalleen enemmän kuin ottaneet.

Voi myös olla, että yleisestikin eläkeiässä kumppanieläimen merkitys on aikaisempaa suurempi lisääntyneen vapaa-ajan ja kotikeskeisyyden vuoksi. Kun mahdolliset lapset ovat muuttaneet pois, työt loppuneet ja elämästä on tullut enemmän paikoillaan pysyvää, on kissan kanssa olemisesta tullut mukavaa ajanvietettä, pariskuntia yhdistävä puheenaihe ja myös hellyyden ja läheisyyden tarpeiden tyydyttäjä. Voi olla, että nimenomaan kodin piirissä viihtyvät ihmiset mieluusti hankkivat kissan. Kukaan haastateltavista ei matkustellut pitkiä aikoja, osin kissan vuoksi ja osin siksi ettei tarvetta matkoihin ollut. Se, että kissan vuoksi on mietittävä menonsa ja kotoa poissa olemiset tarkkaan, nimettiin yhdeksi monilajisen yhteiselon huonoista puolista.

Seuraavassa alaluvussa kerron tarkemmin eläkeläisten suhteista ja suhtautumista kissoihin. Kirjoitan siitä millaisia suhteita eläkeläiset ovat kissoihin muodostaneet ja tätä kautta avaan syvemmin sitä, millainen on monilajinen perhe.

4.3 Katsaus eläkeläisten kissasuhteisiin

Tässä luvussa ja sitä seuraavissa alaluvuissa tulen käsittelemään eläkeläisten kissasuhteiden erityispiirteitä. Seuraavaksi kuvaan eläkeläisten kissaperheen yhteiseloja ja keskinäistä kommunikointia. Lisäksi kirjoitan siitä millaiset kissat ovat olleet haastateltaville erityisiä, koska tämä kertoo siitä mitä kissat voivat kumppaneina ja huollettavina ihmisille tarjota. Kirjoitan myös kissan ottamisen taustalla olevista tekijöistä eli siitä miksi eläkeläisillä on nimenomaan kissoja. Ennen alalukuihin siirtymistä kirjoitan yleisesti niistä havainnoista, joita tein eläkeläisten kissasuhteista.

Kun on eläkeiässä, niin se on aina vaan tärkeämpi. Kissa. (Nainen, 72)

Kissa oli kaikille haastattemilleni eläkeläisille perheenjäsen. Kaksi haastateltavista sanoi myös osuvasti, että kissa on *enemmänkin* kuin pelkkä perheenjäsen. Kissa voi olla ihmiselle seuralainen jonka kanssa eletään kiinteästi yhdessä, ehkä jossain määrin lujemmin kuin ihmisperheenjäsenten kanssa. Kissan kanssa jaetut hetket voivat olla

intiimejä tavoilla, joita harvemmin ihmissuhteissa ilmenee. Kissa saattaa olla mukana vessakäynneillä: istua vessan roskiksen päällä katsomassa vessassa asioivaa ihmistä tai käpertyä pöntöllä istuvan ihmisen nilkkoihin laskettujen housujen sisään nukkumaan.

Kissa voi nukkua ihmisen kanssa, tämän yöpuvun kainalon kohtaa imien. Kainalohien tai muiden ruumiineritteiden haju ja vessassa käyminen ovat yleensä hävettäviä ja yksityisiä asioita¹² (ks. esim. Airaksinen 2010), joita ei välttämättä haluta jakaa ihmisperheenjäsenten kanssa. Vaikuttaa siltä, että ihmisten väliset häveliäisyysäännöt eivät päde kissasuhteissa – ainakaan yhtä vahvoina kuin ihmisten välillä. Kissan kanssa jaetaan sellaisia puolia omasta itsestä, joita muilta ihmisiltä mieluusti peitellään.

Kissojen kanssa kommunikointi voi olla sanatonta ja telepaattiseltakin tuntuva. Yksi haastateltava esimerkiksi kertoi, että hänellä on ollut kuudes aisti, jonka avulla hän on aavistanut muun muassa kadonneen kissansa olinpaikan. Eläkeläiset saattoivat myös yleisesti ”vaistota” kissojensa tarpeet ja myös kissan koettiin vaistoavan ympärillä olevia asioita, kuten sen pitääkö monilajiseen kotiin tullut vieras kissoista ja sen, haluaako ihminen olla kissan lähellä. Monilajisiin suhteisiin liittyy siis paljon sanatonta ja ehkä sanallisesti hankalasti ilmaistavaa kommunikointia. Lisäksi eläintutkija D. R. Griffin (1992, 22) (ks. Alger & Alger 1997, 66) on todennut, että eläimet kykenevät symboliseen kanssakäymiseen paljon luultua paremmin. Omien havaintojeni perusteella eläkeläisten ja heidän kissojensa välinen kieli koostuu sanoista, eleistä ja monenlaisista ääni- ynnä muista merkeistä.

Jokainen haastateltava kertoi kissansa ymmärtävän puhetta ja äänensävyjä - ainakin jossain määrin. Varmuus kissan ymmärryskyvystä vaihteli jonkin verran. Jotkut vastaajat suhtautuivat kissan puheenymmärryskykyyn epäilevästi, mutta se ei vähentänyt kissalle juttelemista. Useimmat puhuivat kissan puheenymmärryskyvystä kuin se olisi selvää.

Minä juttelen sille (kissalle) kauheasti ja se kyllä aivan niin kuin ymmärtää ja kuuntelee. Kyllä se sillä tavalla katselee. Kun laitan sille ruokaa, jotakin

¹²Marcus Ziemann (15.3.2015) Suomi, Hajuttomien ihmisten maa – kun hiki ei saa haista: http://yle.fi/uutiset/suomi_hajuttomien_ihmisten_maa_kun_hiki_ei_saa_haista/7866342 (Katosttu 11.10.2015)

kun pilkon, niin kun sille sanoo että ”odota nyt vähän”, niin kyllä se rauhassa odottaa. (Nainen, 75)

Puheen lisäksi haastateltavilla oli monia keinoja kommunikoida kissojen kanssa. Yhdellä haastateltavalla oli kissalle omat kielto- ja käskysanat ja koirille omansa. Kissan kanssa kommunikointiin myös äänensävyillä ja kehonkielellä. Parin haastateltavan mukaan kissa kävi hakemassa ihmisen esimerkiksi ovenavaajaksi, öisin kissan oli otettava käyttöön kovemmat keinot ja ovenavaaja saatettiin herättää kovaäänisellä nau’unnalla. Kissat siis kommunikoivat paljon eleillä, nau’unnan lisäksi. Yksi haastateltava kuvaa kissansa viestintää: ”Jos se halusi leikkiä, niin se toi lelun suussa nenän eteen, pudotti sen jalkojen juureen ja suurin piirtein sanoi, että ”leiki”.

Myös ihmiset voivat käyttää kehonkieltä tietoisesti kissan kanssa kommunikointiin. Yksi haastateltava kertoi, että kissan ollessa levoton, se rauhoittuu, kun sille siristää silmiä, jolloin suoran katseen uhkaava elementti poistuu. Toisinaan kissat olivat aggressiivisia ja ne ilmaisivat itseään ottamalla kynsillä tai hampailla kiinni ihmisestä: tähän suhtauduttiin ymmärtävästi ja siten, että pureminen tai muu satuttaminen ei ollut kissan syytä, vaan se reagoi vihaisesti, koska se oli peloissaan, ärsyyntynyt tai turhautunut syystä. Eräs pariskunta otti kissan kynsäisyn ilmauksena, että ”Nyt riittää!” ja he kunnioittivat kissan antamaa merkkiä jättämällä sen rauhaan tai muuten toteuttamalla sen oletettua tahtoa. Kissasuhteessa ihmiset pyrkivät huomioimaan kissan eleet ja kunnioittamaan sen tahtoa ja tiloja.

Monelle haastatelluista merkityksellisimmäksi koettu kissa oli heidän nykyhetkinen kissansa, mutta osalle jokin entisistä kumppanieläimistä oli ollut ylitse muiden. Yleensä haastateltavilla oli ollut erityisimmäksi koettuun kissaan poikkeavan syvä yhteys. Kissa saatettiin kokea poikkeavan rakkaaksi ja läheiseksi, jos sitä pidettiin erityislaatuisena ja sen eteen oli täytynyt nähdä paljon vaivaa. ”E erityisin kissa” oli saattanut seurata haastateltavaa fyysisesti ja katseellaan, nukkunut tämän kanssa ja hakeutunut aktiivisesti tämän seuraan. Edellisen perusteella voi päätellä, että eläkeläisten kokemus välitetyksi ja huomatuksi tulemisesta on tuntemuksena erityisen mieleenpainuva. Kissa saattaa kiintymystä osoittamalla tarjota ihmiselle tunteen oman itsen tärkeydestä. Haastateltaville oli mieluisaa, että he saivat hoitaa kissaa ja olla sille hyviä, tarjoamalla sille hellyyttä, virikkeitä ja vapautta.

Yksi syy kissan hankkimiseen oli hoivaamisen tarve. Haastateltavilla oli tarve antaa hellyyttä ja kissa oli valikoitunut hoivaamisen kohteeksi - jossain tapauksissa oman ihmispuolison tai omien vanhempien lisäksi. Monet haastateltavat rinnastivat kissan puheissaan lapsiin, sanoen että jotakin on hoivattava kun ei pikkulapsiakaan ole. Kissaa myös saatettiin puhutella vauvana ja muilla hellittelynimillä.

Kissasuhteen avulla eläkeläiset voivat toteuttaa emona, äitinä, isänä tai muuna vastaavana hoivaajahenkilönä olemista, jotka ovat asemiaan antoisia. Lisäksi yksi haastateltava epäili, että kissaa tulee hoivattua eläkeiässä erityisesti, koska ei ole muuta. Tulkitsin tämän siten, että eläkeiässä sosiaalinen piiri ja perhekoko voivat usein olla kutistuneita, elämä keskittyy enemmän kodin piiriin ja tiedossa ei ole muuttoa pois kotoa esimerkiksi työn tai opiskelupaikan takia (ks. Harris 2007, 30). Edellä mainitut ulottuvuudet tekevät monen eläkeläisen elämäntilanteesta otollisen kumppanieläimen hankkimiselle ja hellyydentarpeen toteuttamiselle nimenomaan kissan kanssa.

Kissan tai muun kumppanieläimen hoivaaminen on tapa tyydyttää hoivaamistarvetta ja myös kenties helppo keino saada täyttymyksen tunne, koska ihmisillä on mahdollisuus ottaa eläimiä hoiviinsa. Kissalla on monia lapsenomaisia piirteitä, kuten isot silmät ja pieni koko, jotka voivat vetää ihmistä puoleensa. Hoivattavaksi osapuoleksi voi valikoitua eläin siksikin, että nykyhetkellä perheinstituutio ei ole monisukupolvinen sillä tavoin, että eläkeläisillä olisi arjessaan ja kotonaan mukana esimerkiksi lapsia, joiden hoitamiseen he osallistuisivat. Aikaa ja resursseja jää näin tarjottavaksi kumppanieläimille. Lisäksi ihmisen ja eläimen välinen osin epätasapainoinen valta-asema¹³ ja siihen kytkeytyvät hoivaamistoimet voivat tarjota omanlaistaan tyydytystä, jota ei ihmisten välisistä suhteista ole mahdollista saada.

Kissa voi olla otollinen hoivattava eläkeläiselle myös siksi, että kissa itsenäisenä eläimenä ei vaadi välttämättä intensiivistä huolenpitoa. Moni haastateltava sanoi, että kissa on sopiva kumppani, koska se pärjää kotona pitkäänkin yksin, eikä vaadi valvottua ulkoiluttamista siinä missä koira. Kissa on haastateltavien näkemyksissä helpohko

¹³ Epätasapainoisella valta-asemalla viitataan ihmisen ylemmyyteen suhteessa kissaan siinä mielessä, että ihminen hyvin monilta osin päättää kissan elämästä. Vaikka kissalla on mahdollisuus vaikuttaa huoltajiinsa ja heidän päätöksiinsä, päättävät ihmiset itsenäisesti loppupeleissä sen miten paljon kissan tarpeita kuunnellaan, millaista ruokaa kissa syö, pääseekö se ulkoilemaan, millaisissa paikoissa se elää elämänsä ja myös sen miten ja milloin sen on hyvä kuolla.

hoidettava. Myös kissojen hiljaisuudesta pidettiin: koiran haukunta stressasi heikkoina hetkinä yhtä haastateltavaa ja toinen haastateltava pelkäsi naapureiden häiriintyvän koiriensä haukkumisesta. Useimmilla haastateltavilla kissa kulki ulkona vapaasti, mikä myös vähensi huolenpitotoimien määrää, koska kissa voi tehdä tarpeensa ulos ja hankkia osan ravinnostaan itse. Käytännössä kissa tarjosi haastattelemilleni eläkeläisille sopivasti hoivattavaa, ollen yhtäaikaaisesti sen verran itsenäinen ettei sen hoitamiseen kulu päivässä paria tuntia enempää aktiivisia hoivatoimenpiteitä.

Yksi haastateltava kuvaa hänellä voimakkaasti lapsesta asti ilmennyttä auttamisviettä, joka eläinten lisäksi kohdistuu lapsiin ja vanhuksiin. Hän kertoi, että usein vapaana liikkuvat kissat, ”oman elämänsä herrat”, tulevat hänen luokseen, koska hän tarjoaa lämpöä, jota kissat eivät omassa kodissaan saa. Käsitin haastateltavan tarkoittavan lämmöllä sitä, että kissoista pidetään huolta sekä fyysisesti että henkisesti: niille tarjotaan turvaa, ruokaa ja suojaa. Haastateltava kuvaa, että hänelle muiden kissat ovat samalla viivalla hänen omien kissojensa kanssa. Hän sanoi pitävänsä kaikista kissoista ja sääliänsä niitä ja lisäsi perään ”Sääli on sairautta”. Haastateltava piti omaa suhtautumistaan ja toimintaansa, jos ei suorastaan haitallisena, niin jossain määrin kuitenkin oletetusta normaalista poikkeavana (sairaana).

Voimakasta auttamishalua ilmeni edellisen toisellakin haastateltavalla. Nämä naiset¹⁴ ruokkivat tuntemattomia kissoja ja pyrkivät pelastamaan esimerkiksi pakkaseen jätettyjä kissoja. He vaikuttivat tarkkasilmäisiltä kotipiirinsä suhteen. Toiselle heistä soiteltiin ja tuotiin kissoja, koska hänen avuliaisuutensa ja eläinrakkautensa oli yleisessä tiedossa. Toinen haastateltava seurasi kotinsa ympäristöä ja hän oli usein pannut merkille lähistöllä liikkuvia kissoja ja sen, millaisessa kunnossa ne olivat ja mitä ne tekivät. Hän oli huomionut, että etenkin syksyisin ja talvisin ilmaantuu kodittomia kissoja, joita hän oli erilaisin keinoin pelastanut pakkasesta ja toimittanut esimerkiksi löytöeläinkotiin. Yhden pelastamansa kissan nainen oli antanut poikansa perheelle.

Haastateltava, jolla oli seitsemän omaa kissaa ja muiden kissoja ruokittavana, sanoi: ”Se ajan puute, mulla on ehdottomasti liian paljon noita eläimiä tai siis niitä kissoja. Ja sitten

¹⁴ Ei ole sattumaa, että eläinaktivismia kotipiirissään harjoittavat haastateltavat olivat naisia. DeMellon (2012, 414) mukaan eläinaktivistit ovat useimmiten (valkoisia ja keskiluokkaisia) naisia, mikä johtuu eläinsuojelutyön hoivaavasta laadusta ja siitä, että naiset sosiaalistetaan miehiä empaattisemmiksi.

kun se vuorokausi menee, niin ei siinä ehdi mitään muuta harrastaa.” Hän sanoi, että kyseessä on *elämäntapa*. Kissojen hoitaminen elämäntapana kertoo siitä, että kyseessä ei ole harrastus tai pelkkä suhde, vaan kissojen hoito ja niiden arvostaminen ovat suorastaan elämän ja arvojen perustana.

Haastateltava otti kissoja hoiviinsa ja ruokki kaduilla liikkuvia kulkukissoja myös ulkomailla. Hän kuvasi että hän välittää kaikista eläimistä ja kissoista yhtä lailla, riippumatta niiden fyysisistä ominaisuuksista, vajavaisuuksista tai vammoista. Ne ovat kaikki hänelle ”silmäteriä”. Käytännössä kissojen hyvinvointi meni osaksi haastateltavan oman hyvinvoinnin edelle: kissoille oli saatava parasta mahdollista ruokaa ja hoitoa, mutta itsestä ei ollut niin väliä. Hänelle kissoista ja eläimistä huolen pitäminen näytti olevan ikään kuin kunniatehtävä, jolle omistautuminen on hyvin kokonaisvaltaista.

Itse olen vähävarainen tällä hetkellä, mutta jos joltakin lapselta lemmikki loukkaantuu, eivätkä vanhemmat anna rahaa, vaan sanovat että nurkan taakse tapettavaksi, niin kyllä minä hoidan ne. Minä otan sitten vaikka vekselin taikka luottokortilla maksan. Kyllä joku voisi sanoa, että minä olen hullu, mutta en minä mielestäni kauhean hullu ole. (Nainen, 64)

Haastateltavan kommentin loppuosan perusteella hänen toimintansa voisi muiden silmissä olla järjettömyyttä. Monet suhtautuvat kissoihinsa välinpitämättömästi ja tähän rinnastettuna haastateltavan oma elämäntapansa ja eläimille omistautuminen ja suoranaisten uhrautuminen näyttäisivät todennäköisesti oudoilta. Haastateltavan kertomuksissa kissojen henget ovat monille halpoja: kissojen yli ajetaan tahallaan, niitä kohdellaan kaltoin mielikuvituksellisilla tavoilla ja niitä jätetään ulos pakkaseen, koska niiden ajatellaan pärjäävän yksin ulkona. Kissoista myös hankkiudutaan helposti eroon ja niitä sysätään eläinrakkaiksi tiedettyjen ihmisten hoitoon sen sijaan, että kissasta pidettäisiin itse huolta. Haastateltavan sanoi: ”Ihmiset olettavat, että mulla on rahaa hoitaa koko maailman, niin kuin Jeesus, kaikki avun tarvitsijat.”

Haastateltavieni kohtaama kissojen heitteillejätö ja kaltoinkohtelu kertoo kulttuurisesta ajattelutavasta, jossa kissan arvo on paitsi tilannesidonnainen, myös mielipidekysymys: eläimillä ei ajatella olevan objektiivista arvoa, minkä vuoksi niistä huolehtiminen on omaantuntoon pohjautuvaa vapaaehtoista hyväntekeväisyyttä (ks.

Aaltola 2004, 93). Eläinten heikosta arvostuksesta kertoo myös yhteiskuntamme instituutioiden harjoittama säätely: esimerkiksi kissojen heitteillejätöstä ei rangaista, eläinten kaltoinkohtelusta seuraavat sanktiot ovat melko pieniä ja eläimillä ei yhteiskunnassamme ole pahemmin laillisia tai moraalisia oikeuksia (emt.).

Yksittäisten kissaperheiden kohdalla edellinen arvoilmapiiri voi ilmetä siten, että oma kissa on rakastettu yksilö ja se tuottaa paljon iloa, mutta muiden kissojen ongelmat eivät kuulu itselle (tämä voi päteä toki myös muiden ihmisten ongelmien kohdalla). Omista kissoista ei aina jakseta pitää huolta, muiden kissoista puhumattakaan: vastuu sysätään ”vapaaehtoisten” niskoille. On silti syytä huomioida, että eläinten oikeuksista puhutaan yhä enemmän ja esimerkiksi kesäkissailmiötä vastaan on kampanjoitu vuosia aktiivisesti eläinsuojeluyhdistysten toimesta. Myös osa haastateltavista oli pannut merkille, että kissoja arvostetaan enemmän kuin aikaisemmin ja että kissojen arvostuksen nousu on tapahtunut muiden vähemmistöryhmien puolustamisen vanavedessä.

Voi myös olettaa, että ympäristössä, jossa kissoja ja eläimiä arvostetaan, on ihmisen kissoille omistautunut elämäntapa varmasti hulluuden sijaista ihailtavaa. Esimerkiksi Kreikassa vanha pariskunta oli taputtanut haastateltavalle, kun hän oli ruokkinut kadulla eläviä kulkukissoja. Todennäköisesti eläimiä ja niiden elämää kunnioittavilla ja eläinsuojelua arvostavilla on arvomaailmansa, jossa huolenpito, vastuun kantaminen ja omistautuminen ovat kunnioitusta herättäviä piirteitä. Eläinsuojelun arvomaailmaan pohjaava toiminta ei välttämättä avaudu heille, jotka eivät anna eläimille muuta arvoa kuin esimerkiksi välinearvon (tällöin eläin nähdään arvokkaana vain kun se tuottaa ihmiselle suoraa hyötyä (Aaltola 2004, 92)). Taustalla lienee myös spesistinen eli lajisortoon pohjautuva ajattelutapa, jonka mukaan vain ihmiset ovat tärkeitä ja eläimet ovat ongelmiseen aina ihmisiä vähäpätöisempiä (ks. Singer 1990, 273–275).

Kahden tuntemattomia kissoja ruokkineen haastateltavan kokemukset paljastavat sen, että kissoihin suhtaudutaan usein välinpitämättömästi. Näillä haastateltavilla kissoihin liittyvä toiminta ei rajoittunut pelkästään oman kotitalon piiriin, minkä vuoksi heidän kokemuksensa tarjosivat katsauksen myös heidän asuinalueellaan ilmenevään kissojen heitteillejättöön. Vaikka kissa oli haastateltavilleni tärkeä ja rakastettu perheenjäsen, on tämä vain yksi tapa suhtautua kissoihin. Haastateltavien tarinoiden kautta kävi ilmi, että

toisilla eläkeläisillä kissat voivat jäädä heitteille esimerkiksi mielenterveysongelmien ja laitokseen joutumisen takia.

Vapaus oli keskeinen ominaisuus, jota kissan ajateltiin tarvitsevan ja sitä eläkeläiset tarjosivat eri tavoin, kuitenkin useimmiten sallimalla kissan ulkoilemisen ilman valvontaa. Useimmat haastateltavat näkivät kissan olevan vapauteen kuuluva eläin, jota ei tule pitää vankina eli suljetuissa sisätiloissa. Kissan petomaisuudesta luonnolle aiheutuvia tuhoja pidettiin kaiketi aika vähäisinä, tai kissan ei ajateltu aiheuttavan sen pahempia seurauksia kuin mitä ihmiset tai muut petoeläimet muille eläimille aiheuttavat. Kissojen metsästyskäytöksen nähtiin olevan osa luonnon kiertokulkua.

Yksi haastateltava kuitenkin piti selvästi epämiellyttävänä ajatuksena, jos sisäkissa joutuisi olemaan öitä ulkona. Monet myös jonkin verran kontrolloivat kissan kulkua, esimerkiksi ottamalla kissan yöksi sisään. Yksi haastateltava uskoi ulkomailta satamasta adoptoidun kissansa katoavan sen sileän tien, jos se pääsisi karkaamaan ulos. Kissan vapaana pito herätti ristiriitaisiakin ajatuksia, koska yhtäältä vapaus voi antaa kissalle paljon elämyksiä, mutta toisaalta ulkona piilee paljon vaaroja. Yhden haastateltavan kissa oli pudonnut katolta ja toinen hänen kissansa oli joutunut kahden irti olleen koiran repimäksi kotipihallaan. Koirien reuhtoma kissa oli päässyt pakoon, kun haastateltava oli karjaissut tappelun poikki. Kuitenkin kissa oli neljä päivää poissa. Lopulta se palasi hyvin arkana kotiin, eikä se tapahtuman jälkeen ollut innokas ulkoilija.

Kaikkea tapahtuu, kun pitäisi pitää (kissa) sisällä aina, mutta miten niitä, kun ei niitä ole pienestä asti pidetty sisällä, niin ei niitä voi vangita sitten, kun ei ne halua. Ei niitä millään voi pitää sisällä. (Nainen, 75)

Kissojen vapaana pitäminen voi vaikuttaa myös koirien ulkoilutukseen: eräs haastateltava ei voinut ulkoiluttaa koiraansa kotipihasta käsin, koska kissat lähtivät seuraamaan häntä, mikä aiheutti pelkoa ja hankaloitti kulkua. Koiran lenkkeilyttäminen edellytti sitä, että haastateltava ajoi autolla pois kotipihasta, ja hoiti koiran lenkin etäämpänä kodista ”koiran omilla ehdoilla”. Vaarojen lisäksi kissan vapaana pito voi vaikuttaa kissaperheiden naapurisuhteisiin neutraalisti tai negatiivisesti. Kissojen oletetusta virtsailusta saatettiin valittaa.

Kuusi haastateltavaa piti vapaata ulkoilua selvänä vaihtoehtona, joka haluttiin kissalle tarjota. Haastateltavat olivat tietoisia siitä, että kissan ei saisi liikkua valvomatta taajama-alueilla, mutta kissan pitämisen sisäkissana tai rajatusti ulkoilevana ajateltiin olevan kuitenkin liian rajoittava vaihtoehto eläimelle. Kahdelle haastateltavalle kissat olivat sisäkissoina ja näille haastateltaville kotitalon ja rajatun ulkoilualueen ulkopuolinen maailma vaikutti olevan uhkaava paikka, jonne kissa todennäköisesti katoaisi jättäen ihmiselle kalvavan tunteen.

Haastateltavieni keskuudessa vastuu kissaa kohtaan ilmeni useimmiten siten, että kissaa ruokitaan, käytetään lääkärissä, sen perustarpeista huolehditaan, sille tarjotaan vaihtelua sekä virikkeitä, sen tunteet huomioidaan ja sitä ei pakoteta mihinkään epämiellyttävään. Yksi haastateltava totesi: ”Minä olen katsonut velvollisuudekseni, että kun minä olen nämä ottanut, niin minä myös hoidan ne.” Haastateltava myös sanoi, että hän ei ole koskaan luopunut yhdestäkään koirasta, joka on ollut eroahdistunut tai pomottava. Hänen mukaansa olisi koiralle kamalan stressaavaa antaa se eteenpäin ja hänelle tulisi koiran uudelleensijoittamisesta hirveä syyllisyydentunne.

Kissan leikitystä pidettiin tärkeänä, se on kissalle omistettua ja annettua aikaa. Leikittäminen oli myös velvollisuus, joka on tehtävä kissan hyvinvoinnin vuoksi, vaikka aina ei jaksaisikaan. Haastateltaville kissan rakastaminen, huolehtiminen ja siitä vastuun kantaminen olivat tärkeitä tehtäviä ja kissan hoidosta laistettaisiin vain, jos oma terveys pettäisi niin pahasti, että vastaaja joutuisi tiedottomana laitokseen.

Näkemykset siitä, miten kauan kissa pärjää yksin kotona, vaihtelivat. Haastateltava, jolla oli seitsemän kissaa ja koira, ei mielellään jättänyt eläimiä yksin kotiin puolta toista tuntia pidemmäksi ajaksi. Talouksissa, joissa kissoja oli yksi tai kaksi, kissan ajateltiin pärjäävän hyvin päivän ajan yksin. Vastuun kantaminen näkyi sillä tavalla, että kissasta pidettiin huoli myös pidempien lomien aikana. Haastateltavilla oli useimmiten vähintään yksi vakiohoitaja, joka piti huolen kissan ruokinnasta, ulkoilusta ja seurasta. Kissan varahoitajat olivat sukulaisia, ystäviä, tuttavuuksia, naapureita ja harrastuskavereita. Yksi haastateltava kertoi vieneensä kissan loman ajaksi kissa- ja koiratarhaan.

Kissan eläinlääkärille vieminen oli joidenkin haastateltavien puheissa neutraali toimenpide, mutta yhdelle haastateltavalle kissojen vieminen eläinlääkärille oli erittäin

raskasta. Hän kuvasi, että ennen eläinlääkärille menoa (etenkin jos kyseessä on kauempana sijaitseva klinikka) hänellä on jännityksen takia nukkumisvaikeuksia ja hän hikoilee, hänen sydämensä hakkaa ja paniikki iskee päälle: ”Se on aivan kauhea paikka viedä omaa eläintä, vaikka se on välttämätöntä.” Hän myös sanoi, ettei pysty autolla ajaen viemään kissojaan eläinklinikalle, mutta paikalliselle eläinlääkärille vieminen onnistuu, koska eläinlääkäri on ”rauhallinen, hauska ja tavallinen”, mikä helpottaa oloa. Kotiin palatessa paniikki laukeaa ja olo helpottuu.

Oletettavasti pahaa oloa kärsitään sympatiasta kissaa kohtaan. Peirce (2013) sanoo luennollaan, että kumppanieläinten huoltajat saattavat vältellä eläinlääkärille menemistä, koska he eivät halua aiheuttaa ahdistusta kumppanieläimelle. Käytännössä eläimiä hoidetaankin eläinlääkärissä verrattain vähän: neljännes yhdysvaltalaisista kumppanieläimistä ei saa lainkaan eläinlääkärin hoitoa elämänsä aikana ja eläinten terveydenhuoltoon ollaan valmiita panostamaan vähemmän kuin ihmisten hoitoon.

Monelle kissalle eläinlääkärikäynti on epämiellyttävä. Kissa on peloissaan, ahdistunut ja voi mouruta kovaäänisesti kantokopassaan. Kissan huoltajaa voi ahdistaa se kärsimys, jonka hän kissalleen aiheuttaa viemällä sen ikävään tilanteeseen, jossa kissa menettää määräysvallan kehoonsa ja jossa se on ihmisten ja näiden tutkimusvälineiden armoilla. Eläimelle aiheutettu ahdistus herättää syyllisyyttä. Eläin kuin ei välttämättä tiedä, että rokottaminen ja muut toimenpiteet tehdään kissan parhaaksi ja että ikävä tilanne on yleensä ohi minuuteissa. Osaltaan oman epämukavuuden sietäminen kertoo kissan huoltajan omistautumisesta eläimen huolenpidolle: eläin käytetään eläinlääkärillä ja erilaiset lääketieteelliset terveyttä edistävät toimenpiteet hoidetaan, vaikka tilanne ihmisestä olisi melkein sietämätön.

Seuraavassa eli ensimmäisessä alaluvussa paneudun siihen, että kissa otetaan usein perheeseen ilman vakaata ennakkopäätöstä. Jos lukija on ajatellut, että kissa hankitaan yleensä pitkällisen harkinnan ja tarkkojen valmistelutoimenpiteiden jälkeen, seuraava luku voi yllättää. Toisessa alaluvussa avaam tarkemmin kissan asemaa ihmisten kodeissa. Koska haluan käsitellä kissoja osana ihmisten suhdeverkostoja, käsittelen kolmannessa alaluvussa ihmis- ja kissasuhteiden eroavaisuuksia. Haastatteluiden aikana ilmeni myös kissa- tai kumppanieläinaiheen keskeisyys monien haastateltavien käymissä keskusteluissa ja tämän vuoksi käsittelen neljännessä alaluvussa kissaa puheenaiheena.

Lopuksi viidennessä alaluvussa kerron siitä millä tavoin kissat voivat olla tukihenkilöinä tai kavereina eläkeläisille.

4.3.1 Kissa tulee monesti osaksi perhettä ilman ennakkosuunnittelua

”Me oltiin jo päätetty, ettei me kissaa enää oteta...” (Mies, 69)

”Mutta sitten tuli se kissa tuohon niin kuin tarjottimella, niin minä sitten..” (Nainen, 75)

Edellisen kaltaiset lauseet toistuivat monissa tekemissäni haastatteluissa. Seitsemässä haastattelussa kävi ilmi, että perheen yhtä tai useampaa kissaa ei ollut hankittu eläkeläisten kotiin vakaan harkinnan perusteella, vaan kissa oli ilmestynyt osaksi heidän elämäänsä yllättäen ja muiden ihmisten kimmokkeesta. Moni haastateltavista oli tehnyt aikaisemmin päätöksen, että enää kissaa (tai enempää kissoja) ei oteta, koska niistä joutuu aina luopumaan traagisella tavalla. Kissoille tapahtuvat onnettomuudet voivat vaikuttaa siihen, montako kissaa perheeseen otetaan tai annetaan tulla. 68 vuotiaan naishaastateltavan sanoin: ”Minä ajattelin, että yhdet pennut minä annan tulla. Kun niitä katosi ja kuoli niitä kissoja. Niin minä ajattelin, että pitää olla särkymisen varaa.”

Joillekin useamman kissan huoltaminen voi merkitä munien jakamista useampaan koriin; jos kissoja olisi vain yksi, olisi ”ainokaisen” kuolema oletettavasti järkyttävämpi. Monet haastateltavien kissoista olivat kuolleet yllättäen brutaalisti tai ne olivat sairastuneet vakavin seurauksin. Kissojen kuolemien aiheuttamia kokemuksia ei haluttu elää uudelleen. Kuitenkin monelle haastatelluista oli jäänyt ehkä tiedostamatonkin avoimuus kissan ottamista kohtaan, edellä mainitusta päätöksestä huolimatta.

Pääsääntöisesti haastateltavat olivat haastatteluhetkelläkin sitä mieltä, että heidän nykyisten kissojensa jälkeen ei enää uutta kissaa hankittaisi (voi epäillä, että sopivan tarjouksen ilmaantuessa tämä päätös kumoutuisi aikaisempien tapaan). Phillips, Ajrouch ja Hillcoat-Nallétamby (2010) kirjoittavat, että ikäihmisten asumisratkaisussa, joihin myös kumppanieläimet kuuluvat, menneisyydellä voi olla keskeinen merkitys. Voi siis olettaa, että jos ihmisellä on lapsuudessa ja nuoruudessa, ehkä myös aikuisena ollut kissoja, on niiden huoltaminen myös eläkeiässä luontevaa.

Eräs haastateltava kertoi hävittäneensä kaikki kissanhoitovälineet ja ruuat kissansa kuoltua. Jonkin ajan kuluttua hänelle tuotiin äkillisesti ja hänen vastusteluistaan huolimatta löytökissa majoitukseen. Seuraavana päivänä haastateltava oli kiiruhtanut kauppaan kissantarvikeostoksille ja kissa oli jäänyt hänen perheeseensä. Viimeisimmän kissansa haastateltava oli ottanut hoiviinsa naapurista: kissa oli käynyt haastateltavan luona vierailuilla ja syömässä jo ennen pysyvää muuttoaan. Kun kissan entinen huoltaja joutui vanhainkotiin, lopetusuhan alla ollut kissa kotiutui pysyvästi haastateltavan luokse. Toinen haastateltava oli puolisoineen päättänyt, että uutta kissaa ei oteta, koska edellinen kissa oli kuollut kivuliaasti syöpään. Kuitenkin kun haastateltavan lähisukulaisen perheen terassille oli ilmaantunut koditon kissa, otti haastateltava kissan hoiviinsa ja se osoittautui unelmakumppaniksi:

No oikeastaan se oli sellainen alitajunnassa, että kissaa tekisi mieli, mutta monta kertaa sellaiset käytännön asiat, työt ja kaikki, niin se tuli niin kuin taivaanlahjana, kun sukulaiset toivat sen. Että siitä ei tarvinnut tavallaan päättää, jotta se tuotiin valmiina se kissa. (Nainen 72)

Haastatteluista ilmeni, että kissa voidaan ottaa huostaan ja myös osaksi perhettä säälistä, jos sitä uhkaa kuolemantuomio tai se on koditon. Tämä kertoo kissan elämän arvostuksesta: kissalle kodin antaminen palvelee arvomaailmaa, jossa eläimen perustarpeiden tyydyttäminen ja siitä huolehtiminen ovat hyvyttä. Kaksi haastateltavista ruokki vieraita kulkukissoja ja monesti joku niistä saattoi jäädä heidän luokseen pysyvästi asumaan. Kolme haastateltavaa oli ottanut kissansa kotiinsa ensisijassa säälistä: kissa oli koditon tai nälkäinen ja heitteille jätetty. Näille henkilöille heidän huostaan ottamansa kissat antoivat paljon ja olivat jopa korvaamattomia, vaikka he eivät olleet hankkineet kissaa itseään varten (esimerkiksi omaksi seurakseen).

Eräs pariskunta oli päättänyt, että he eivät enää ota kissaa, edellisen kuoltua myrkytykseen eteisen matolle. He eivät kuitenkaan kieltäytyneet, kun tuttava toi heille yllättäen kissanpennun takkinsa sisällä. Kuten myös edellisen lainauksen naisella, tämänkin pariskunnan kohdalla päätös kissasta oli tehty heidän puolestaan ja kun kissalla on jo ”jalka oven välissä”, on sen ottamisesta vaikeampi kieltäytyä.

Kissa otetaan helposti perheeseen, jos kissanpidosta on aiempaa kokemusta. Kissa tulee usein kotiin sattumalta, tutun, naapurin tai perheenjäsenen kautta (etenkin maalla). Monesti tuttava tai sukulainen tarjoaa kissaa ja jos kissan ottamiselle ei heti hellyttä, voi taivuttelu muuttaa kielteisen päätöksen myönteiseksi. Yhden haastattelemiani pariskunnan vaimo oli puhelimesta yrittänyt kieltäytyä heille tarjotusta kissasta, mutta pariskunnan suihkussa ollut poika oli arvannut puhelinkeskustelun sisällön ja huutanut: "Otetaanpas!". Tarjottu kissa tuli näin osaksi haastateltavien kotia. Läheiset voivat vaikuttaa kissanottopäätöksiin ratkaisevasti, kuten seuraava lainaus osoittaa.

Minun äiti sanoi, että nyt sinun pitää ottaa uusi kissa, koska Zoo ei ole täydellinen. Minä rupesin sitten Pelastetaan koirien sivuilta katsomaan. Ei minulla ollut tarkoitusta ottaa mitään. Niin Mirren tiedot tuli siihen, ja se söi pöydällä makkarakeittoa ja keksistä tykkäsi ja oli juuri sellainen kissa minkä minä halusin. (Nainen, 64)

Haastateltava kutsui omaa kahden koiran, kissan ja ihmisen nelihenkistä talouttaan leikkimielisesti Zooksi. Sama haastateltava kertoi, että hänen aikuisikänsä ensimmäinen kissa oli otettu yhdessä sen aikaisen avomiehen kanssa pitkän harkinnan ja kissakirjallisuuteen perehtymisen jälkeen. Kissa valikoitui perheen kumppanieläimeksi siksi, että sen hoito on helpompi järjestää lomien aikana. Pariskunta oli päätenyt pentukissaan, koska siitä voisi kasvattaa heille sopivan kissan, sellaisen, joka sopeutuisi elämään sisäkissana. Nykyisen kissansa haastateltava oli ottanut aikuisena siksi, että kissa on jo tottunut aikuisiin, eikä sitä tarvinnut erikseen kouluttaa siihen.

Eräs yksinasuva haastateltava oli harkinnut toisen kissan ottamista, mutta hänen nykyisen kissansa entinen huoltaja oli sanonut: "Älä ota, paremmin sinä rakkautta annat yhdelle kissalle." Tämän seurauksena hän ei ollut hankkinut toista kissaa. Tuttavilla ja erityisesti läheisemmällä ihmisillä voi olla suuri rooli kumppanieläimiin liittyvissä päätöksissä, kuten siinä mikä kumppanieläin otetaan tai otetaanko sitä ollenkaan.

Eräs haastattelemistani pariskunnista oli ainoana haastatteluistani hankkinut nykyisen kissansa vakaan harkinnan perusteella, ilman ulkopuolisia kehotuksia tai tarjouksia. Pariskunta päätyi hankkimaan kissakaksikon kun töistä pois jäänyt vaimo tunsu yksinäisyyttä ja kaipasi kissaa seuraksi. Mies kutsui vaimoan "kissojen lumoajaksi",

koska kissat monesti kiintyvät häneen. Pariskunta oli hankkinut yhteiset kissansa vaimon aloitteesta ja miehellekin kissa oli ollut sopiva kumppani: ”Kissaa kun on helppo pitää ja se oppii talon tavoille, niin siitä tulee ihan fiksu perheenjäsen.” Kissan sopeutuvuus onkin yksi syy siihen, miksi se on niin suosittu kumppanieläin.

Tämän pariskunnan kissat olivat sisäkissoja ja niiden ulkoilu tapahtui valvotusti piha-aitauksessa. Kuuden muun haastatellun kissat liikkuvat ulkona vapaasti. Voi olettaa, että vakaan harkinnan perusteella otetut kissat päätyvät todennäköisemmin sisäkissoiksi. Ulkokissat piholla liikkueensa myös helposti ”löytävät” uuteen kotiin. Lisäksi, ehkä satunnaisesti ja vapaamuotoisesti otetut kissat päätyvät usein sellaisiin koteihin, joissa kissan nähdään olevan vapautteen kuuluva ja villikin eläin. Haastatteluiden perusteella sattuman kautta tulleet aikuiset kissat olivat valmiiksi ulkokissoja ja niiden sopeuttaminen sisäelämään nähtiin mahdottomana. Monessa haastattelussa kävi ilmi, että myöskään sisäkissan ei ajateltu elävän ”kissan elämää”, vaikka se olisi pennusta asti siihen sopeutunut. Kissan ajatellaan olevan vahvemmin osana luontoa kuin esimerkiksi koirien, joiden kytkemistä ei paljoa kyseenalaisteta.

Vapaana liikkumisen ajateltiin haastateltavien parissa olevan niin tärkeää, että he ovat valmiita kantamaan kissan valvomattomasta ulkoilusta seuraavat riskit: myrkytykset, petojen suuhun joutumiset, auton alle jäämiset tai kissan katoamiset. Vaikka haastateltavat eivät olisi vastustaneet kissan sisällä pitoa, nähtiin ulkokissan sisälle opettaminen ikävänä sellaista kissaa kohtaan, joka oli aikaisemmin tottunut liikkumaan ulkona ilman valvontaa. Kissan ulkona pito ja sen seuraukset kissanhuoltajalle (esim. naapurien suhtautumisen kautta) olisi ollut yksi teema, josta olisi voinut haastatella tarkemmin. Muutama haastateltava otti naapurit (hyvässä tai pahassa) esiin oma-aloitteisesti, vaikken asiasta suoraa kysynyt. Palaan tähän luvussa 4.3.4.

Seuraavaksi kerron enemmän kissan asemasta haastattelemini eläkeläisten kotona. Aikaisemmin olen kertonut kissan fyysisestä paikasta kodissa, mutta seuraavaksi kerron siitä millä tavalla kissaan suhtaudutaan osana elämää, perhettä ja kotia ja millaisella paikalla kissan ajatellaan kodissa olevan.

4.3.2 Kissan asema kotona

Kissa on entiteetti, joka kuuluu kotiin. Kissat ovat lapsuudesta asti olleet osa eläkeläisten elämää, joten kissasta on tullut kiinteä osa heidän arkeaan. Kissa on monelle yksi niistä osatekijöistä joista kokonaiselta tuntuva elämän koetaan rakentuvan.

K: Miltä se tuntuu kun kissa on lähellä?

Eino (79): Silloin on kaikki niin kuin pitääkin. (naurahdus)

Jos kissalla ei ole vapaata kulkua sisä- ja ulkotilojen välillä, saattaa kissan ulos ja sisään päästäminen rytmittää eläkeläisen arkea. Arjen rytmitys tapahtuu esimerkiksi siten, että kissa herättää haastateltavan joka yö naukumalla, jotta haastateltava päästäisi sen ulos, tai siten, että ihminen päästää kissan aina samoihin vuorokaudenaikoihin sisään ja ulos. Kissan ulospääsystä huolehtiminen ja sen takia kesken unien herääminen koettiin jossain määrin rasitteeksi.

Kysyessäni kissan asemasta kotona, haastateltavat vastasivat usein kuvaillen kissaansa auktoriteettiin viittaavilla sanoilla: uroskissa oli talon ”isäntä” tai kissoista puhuttiin kuningattarina ja kuninkaina. Yksi haastateltava tunsikin myös huonoa omaatuntoa, sillä perheen koira saattoi jäädä ”lapsipuolen asemaan”, koska kissojen kanssa meni enemmän aikaa. Auktoriteettiin viittaavat sanat kertoivat yhtäältä siitä, että kissan nähtiin olevan hallitsevassa asemassa kotona. Yksi haastateltava kuvasi, että kissaa ei pysty alistamaan, se tekee mitä se itse tahtoo.

Kissan itsenäisyys ja kuninkaallinen olemus johtunevat siitä, että se on monia kesyeläimiä villimpi, arvaamattomampi ja alistumattomampi. Toisaalta autoritaariset kutsumasanat saattoivat viitata myös kissan luonteeseen. Yksi haastateltava sanoi kutsuvansa kissaansa ”Miss Mirreksi” koska se oli luonteeltaan varautunut. Eräs haastateltava sanoi, että kissoja kunnioitetaan heidän kotonaan ja kissat kunnioittavat heitä, kissat tietävät oman (hyvän) asemansa. Kissoja kuvattiin myös ”vanhojen ihmisten kissoiksi” koska ne olivat lellittyjä ja hyvin tärkeitä haastatellulle pariskunnalle.

Osaltaan kissan ylhäistä asemaa perheessä voi kuvata sekin, että kissan mukavuuden takia ihmiset ovat valmiita kärsimään epämukavuutta ja tekemään uhrauksia. Yksi

haastateltava kuvasi, että heidän kissanpentunsa oli nukahtanut hänen miehensä niskaan sohvalle ja mies ei halunnut liikkua kahteen tuntiin vaan haastateltava tarjoili miehelle muun muassa ruuan sohvalle.

Tämä haastateltava myös kuvasi, että hänen kodissaan on eläinten välillä ikähierarkia: pisimpään ollut on ylhäisin, mutta kuitenkin kaikkia eläimiä kohdeltiin tasaveroisesti. Kissa oli siinä mielessä poikkeusasemassa, että se on perheen ainoa kissa. Myös kodin sisätiloissa kissa oli huomioitu koria enemmän – osaksi varmasti siksi, että koiran pääsivät ulkoilemaan viidesti päivässä, joten niiden virikeympäristö oli kodin sisätiloja laajempi. Haastateltava myös sanoi, että kissa käskyttää sekä määräälee häntä, ja hän on antanut kissan olla sellainen. Kissaa kuvattiin määrääväksi myös toisessa kodissa. Kissan määräälevyys voi kytkeytyä kissan itsenäisyyteen ja siihen, että se ei välttämättä ole miellyttämisenhaluinen, vaan hakeutuu ihmisen seuraan kun se itse haluaa. Kun ihminen tietää kissan olevan tällainen, on hänen helppoa mukautua siihen, että kissan kanssa ollaan ja sitä hoidetaan silloin kun se kissalle sopii.

Kissa voi tehdä kodista kodin. Lisäksi kissa voi tarjota kumppanuutta, joka on luonteeltaan erilaista kuin ihmisiin muodostettu kumppanuus, vaikka toisaalta ihmis- ja kissasuhteissa voi myös olla yhtäläisiä piirteitä: niin ihminen kuin eläin voivat tarjota seuraa. Seuraavassa luvussa paneudun syvemmin siihen, millaisia kissasuhteet ovat kun niitä peilataan ihmissuhteisiin.

4.3.3 Kissasuhteiden erityisyys verrattuna ihmissuhteisiin

Brittisosiolegit Bob Carter ja Nickie Charles (2011, 15–16) kirjoittavat, että kieltä on pidetty tekijänä, joka erottaa ihmiset muista lajeista. Kuitenkaan ihmisten käyttämä kieli ei välttämättä ole niin ainutkertainen kuin on ajateltu, eikä itsetietoisuus vaadi ihmisten käyttämää kieli- ja lauseoppia: eläimillä on omat hienostuneet kommunikointitapansa, jotka ulottuvat lajirajojenkin ylitse. Kehollisuus ja kehonkieli yhdistävät ihmisiä ja eläimiä. (emt.) On sanottu, että ihmistenkin välisestä kommunikoinnista vain suhteellisen pieni osa pohjautuu puhuttuun tai viitottuun kieleen. Suuri osa viesteistä

välittyy nonverbaalisesti, eleistä, ilmeistä ja kehonkielestä. Tässä mielessä eläimen kanssa kommunikoiminen voi olla luontevaa, vaikka verbaalisuus puuttuu.

Haastateltavat kertoivat lähinnä kissasuhteen positiivisista asioista, kun kysyin, millä tavalla kissan kanssa oleminen eroaa ihmisen kanssa olemisesta. Ihmissuhteita varjostavat esimerkiksi elämänkatsomukselliset erimielisyydet. Eräs haastateltava sanoi, että kissan kanssa voi tarpeen tullen kohottaa ääntäkin, ilman että sillä on kohtalokkaita seurauksia suhteelle. Ihmisten kanssa äänen korottaminen tai uskontoon liittyvien asioiden lipsauttaminen saattoi johtaa riitoihin: ”Tertun kanssa aina tulee siitä (uskonnosta) riitaa, vaikka kuinka koittaisin nätisti olla.” Kissa peilautui haastateltavan puheessa edellä mainittuun riitaisaan ystävyysuhteeseen nimenomaan positiivisena. Kissa muun muassa ymmärsi pysyä etäällä haastateltavasta, jos tämä oli pahalla päällä.

Yksi pariskunta kuvasi, että ihmisten kanssa kommunikointi on logiikkaa, ajatusten ja kuulumisten vaihtamista: puheenaiheet voivat liittyä vaikkapa maailman tilanteeseen. Kissojen kanssa ollaan enemmän ”tyhjäkäynnillä”, ajatukset lepäävät. Kissoille ei tarvitse puhella järkevästi tai vakavia. Ihmiskumppaneiden kanssa käyty keskustelut voivat olla haastavia, mutta toisaalta vuoropuhelu voi olla älyllisesti antoisaa. Toisinaan on mukavaa myös höpötellä niitä näitä kissalle, ilman, että tarvitsee puhua asiaa.

Edellä mainitussa ihmis- ja eläinseuralaisen erossa piilee yksi syy siihen, miksi eläinkumppanit ovat suosittuja. Erityisesti ihmiset, jotka kärsivät sosiaalisten tilanteiden pelosta, voivat saada mukavaa ja turvallista seuraa kumppanieläimistä. Kumppanieläimiä on hyödynnetty esimerkiksi lasten lukuprojekteissa: lapset ovat saaneet lukea koirille, jotka eivät kritisoi tai kontrolloi, minkä on oletettu lieventävän lukemispelkoa ja sitä kautta helpottavan lukemaan oppimista¹⁵.

Kissasuhde vaikuttaa olevan yksinkertainen verrattuna ihmissuhteisiin, koska kissalle ei tarvitse selitellä menojaan. Haastateltavat saattoivat kertoa kissalle menoistaan, mutta keskeistä on se, että kissa ei varsinaisesti vaadi selityksiä ja sille ei ole samanlaista

¹⁵ Lähteet: Lukemaan opettelevat lukevat koirille:

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/178086/Lukemaan+opettelevat+lukevat+koirille> (Katsottu 16.8.2015)

& Lapsen lukemispelko poistuu koiralle lukemisena:

<http://www.aidinkielenopetustieteenseurary.com/uutiset.html?a100=37> (Katsottu 16.8.2015)

tilivelvollisuutta kuin toiselle ihmiselle voi olla. Ihmisten kanssa on yleensä sopivaa perustella syy seurasta poistumiselle ja tätä velvoitetta ei kissasuhteisiin liity.

Kissasuhteen yksi hyvä puoli oli haastateltavien mukaan myös se, että kissan kanssa saattoi halutessaan olla täysin hiljaa ja rauhassa. Kissan kanssa ei tarvitse ylläpitää keskustelua kohteliaisuudesta. Kissan kanssa ei haastateltavien mukaan myöskään tarvitse kiistellä tai riidellä. Ihmissuhteet puolestaan voivat yhden haastateltavan mukaan katketa vähäpätöisestäkin asiasta tai väärinymmärryksistä aiheutuu riitaa.

Yhteinen puhekieli on kaksiteräinen miekka: vaikka puhe mahdollistaa valehtelun, väärinymmärtämisen ja se sisältää petoksen elementin, tarjoaa se myös paljon apua yksityiskohtaiseen kommunikaatioon. Kissan kanssa ei pysty selvittämään asioita tai kuulemaan toisen mielipiteitä: ”Eläimen kanssa se on vähän arvailua, että yrittää päätellä, että mitä se nyt tuolla tarkoittaa.” Kissan kanssa voi siis tulla yhtä lailla väärinkäsityksiä, koska myös kissan elekieli voidaan ymmärtää väärin.

Kissoja voidaan pitää myös enemmän kuin perheenjäsenenä, koska niihin muodostetut suhteet voivat olla vakaampia kuin ihmissukulaisiin muodostetut. Välit omaan sukuun ja sisaruksiin voivat olla etäiset. Sukulaisuussuhteet voivat aiheuttaa suurta surua ja sukulaisten kanssa ei aina tulla toimeen. Kissa voi antaa ihmiselle sellaista ontologista turvallisuutta, jota omat verisukulaiset tai ystävät eivät pysty tarjoamaan.

Läheiset suhteet eläimiin voivat vaikuttaa myös siihen, miten ihmissuhteet muodostuvat. Yksi haastateltava kuvasi, että hänelle kelpaavat ystäviksi tai seurustelukumppaneiksi vain sellaiset ihmiset, jotka tykkäävät eläimistä. Kumppanieläimille omistautuneen henkilön lähipiirissä olevien ihmisten on siis arvostettava eläimiä, koska ihmissuhteessa, jossa toinen rakastaa eläimiä ja niiden hoitamista ja jossa toinen ylenkatsoo eläimiä, voi olla liian suuria elämänkatsomuksellisia ristiriitoja.

Kissasuhteiden etuna verrattuna ihmissuhteisiin, saatettiin pitää myös luottamusta. Ihmiseen luottaminen ei yhden haastateltavan mukaan takaa mitään, mutta ”eläin on aina sen luottamisen arvoinen.” Luottamus syntyy haastateltavan mukaan sanattomuudesta, siitä, että kissa ei tahallaan anna ihmisten käsittää asioita väärin. Yksi haastateltava uskoo eläintensä tuntevan häntä kohtaan rakkautta, jollaisen antamiseen

ihminen ei pysty. Hän sanoi eläinten olevan viattomia, välittömiä ja lohduttavia. Ne antavat hänelle aina iloisen mielen tullessaan kodin ovelle vastaan, vaikka takana olisi ollut kuinka raskas päivä tahansa.

Kissa ei vaadi sinulta mitään suorituksia, eikä mitään tekoja, se on pyyteettömästi, rakastaa sinua sellaisena kuin olet. (...) Mulla on ollut niin vaikea elämä ja olen pettynyt ihmissuhteissa monta kertaa ja en osaa luottaa ihmiseen, niin kun se kissa osoittaa sinulle luottamuksensa ja olet sen arvoinen, niin mikä sen arvokkaampaa on? (Nainen, 64)

Yllä oleva lausunto oli vastaus kysymykseen kissa- ja ihmissuhteiden eroista. Haastateltava myös lisäsi, että kissa on aina läsnä 100-prosenttisesti, toisin kuin ihminen. Kissa ei myöskään hauku tai muuten kaltoin kohtele. Kissan välittömyys ilmenee sen osoittamassa kiitollisuudessa. Haastateltava koki, että kissa oli kiitollinen sille omistetusta ajasta, kuten leikkittämisestä ja hyvästä hoidosta.

Mahdollisesti ihmissuhteiden laadun muuttuminen on vaikuttanut siihen, että seuraa haetaan aikaisempaa enemmän eläinten parista. Franklin (2006, 141) lainaa Baumania (2000, 2003) kirjoittaessaan, että ihmissuhteet ovat ”voimassa toistaiseksi”. Ihmiskumppanuus ei aina tarjoa perustavanlaatuista turvallisuudentunnetta, koska ihmissuhteet nojaavat muuttuviin olosuhteisiin kuten tunteisiin ja ovat niin sanotusti tuulella käyviä. Kumppanieläinten kanssa ihmiset saattavat saavuttaa pysyviä suhteita, jotka tarjoavat ihmissuhteita syvempää turvallisuudentunnetta.

Edellisen haastateltavan sanoista voi päätellä, että eläinsuhteessa harvemmin tulee sellaisia pettymyksiä kuin ihmissuhteissa. Osin tämä johtunee valtasuhteesta, kumppanieläin on usein ihmisen armoilla. Yhtäältä ihmisen valtasuhde kissaan voi kannustaa ihmistä kantamaan vastuuta ja pitämään kissasta niin hyvää huolta kuin mahdollista. Toisaalta valtasuhde mahdollistaa eläimen kaltoinkohtelun, mutta eläinten merkittävää kaltoinkohtelua ei omien haastateltavieni puheissa ilmennyt, vaan kaikki kokivat pitävänsä kissoistaan hyvää huolta.

Seuraavassa luvussa keskityn siihen, millä tavalla kissasuhde ja kissat näkyvät ihmisten keskinäisissä suhteissa eli millä tavalla kissat ovat osa eläkeläisten monilajista

suhdeverkostoa. Esittelen sitä, millä tavalla kissa ja kumppanieläimet ilmenevät huoltajiensa puheenaiheissa ja miten kissa voi edistää ihmisten välistä sosiaalisuutta.

4.3.4 Kissa puheenaiheena

Psykologian parissa on huomattu, että eläimet voivat toimia ”sosiaalisina liukasteaineina” (social lubricants) ihmisten välillä. (DeMello 2012, 23). Tämä tuli ilmi myös omassa tutkimuksessani: kissa toimii jäänmurtajana ja turvallisena sekä ihmisiä yhdistävänä puheenaiheena monissa tilanteissa. Haastateltavat mainitsivat kissan olevan oiva puheenaihe. Haastattelemani naimisissa olevat henkilöt kuvasivat, että heidän keskustelunsa pyörivät paljon kissan ja yhdessä tapauksessa myös koiran ympärillä. Tässä erään avioparin vuoropuhelua koskien kissoille jutustelemista:

Vaimo (68): Meillä on räpätetty koko ajan, puhuttu kuin kakaroille. Ja Tyynellekin, vaikka siitä tiedetään, ettei se kuule mitään, niin koko ajan on puhuttu.

Mies (69): Oikeastaan kissoille on puhuttu enemmän kuin päinsä...

Vaimo: Toisillemme. Vasta sitten kun nämä kuolevat, niin on aika hitsin hiljaista.

Eräs nainen myös sanoi, että pitkän linjan avioliitossa olisi tylsempää ilman kissaa. Kissa saattoi olla avioparin keskustelun aiheena heti aamulla, jolloin päivitetään tiedot kissan sen aamuisista liikkeistä. Kissa vaikutti myös rauhoittavalta puheenaiheelta.

Se on sellainen puheenaihe, että siitä ei tule riitaa, päin vaistoin, se tekee hyvälle mielelle, jos toinenkin on karhealla päällä. Kissa ja koira ovat pelastaneet monesta kiperästä tilanteesta, kun minä ohjaan puheet niihin.

(Nainen 72)

Yllä oleva haastateltava kuvasi, että hänen miehensä saattoi perjantaisin huutaa ja haukkua humalassa, mutta kun hän siirsi keskustelun kumppanieläimiin, mies unohti pahan tuulensa. Kissasta puhuminen voi olla sovittelun väline, jota voi käyttää tietoisestikin hyväkseen. Sama haastattelija yhtyy näkemyksissään myös yllä olevaan

pariskuntaan ja kuvaa, että pitkää avioliittoa helposti vaivaava puhumattomuus voi helpottaa kissan myötä, koska kissasta riittää puhuttavaa.

Kissaa kuvattiin haastatteluissa yhdistäväksi kiinnostuksen kohteeksi, joka voi lähentää yhdessä asuvaa ihmispariskuntaa ja vaikuttaa positiivisesti myös parisuhteeseen. Matkoilla pariskunta voi yhdessä puhua kissoista ja ikävöidä niitä. Samoin kotiinpaluun lähetessä mieliala nousee, kun jälleennäkemisen riemu on molemmilla edessä. Kissat tarjoavat toimillaan loputtomasti keskustelunaiheita:

Toisinaan ei tarvita kummoistakaan juttua, niin sanotaan, että nyt se tekee sitä ja tätä. Että kumpikin ymmärretään toistemme ajatuksia, vaikka ulkopuolisesta voisi kuulostaa lapselliselta kun sanotaan ”nyt kissa hyppäsi pöydälle” ja jotain tuommoista. (Mies, 59)

Kissa lienee hyvä puheenaihe myös yleisesti ihmissuhteissa ja esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa, jos keskustelun kumpikin osapuoli tietää toisen olevan kiinnostunut kissoista. ”Kissaihminen” välillä jutun juureksi käyvät kissojen tavat ja niistä tehdyt huomiot. Kissojen ja ylipäättään eläinten, eritoten villien, katsominen kiehtoo ihmisiä (ks. DeMello 2012, 99–101, 119) ja antaa tyydytystä ja mielihyvää (vrt. eläin- ja kissavideoiden, eläintarhojen & -puistojen ja eläinurheilun suosio). Yksi haastateltava kuvasi ihailevansa kissansa ulkonäköä, sen nukkuma-asentoja ja valkoisia tassuja, jotka ovat kuin ”omolla pestyt”. Ihmiset janoavat eläimiä elämäänsä, etenkin lännessä, jossa ihmiset ovat usein vieraantuneita muista kuin kumppanieläimistä (emt). Kiinnostus eläinten katsomiseen välittyy myös puheenaiheistamme.

Kissoja koskeva jutustelu voi olla myös syvällisempää pohdintaa kissaeläimen luonteesta ja sen suhteista ihmisiin. Kissan toimien seuraaminen voi herättää pohtimaan kissapsykologisia kysymyksiä. Yksi haastattelemani pariskunta oli tehnyt huomion, että poikakissat tykkäisivät enemmän miehistä ja tyttökissat puolestaan kiintyivät naisiin. Pariskunta oli kiinnostunut kuulemaan, ovatko muut tehneet samanlaisia huomioita, vai onko tämä pelkästään heidän oma teoriansa. Kysyin muutamalta haastateltavalta asiasta, enkä saanut tähän vahvistusta: ilmeisesti kissojen ja ihmisten väliset suhteet pohjautuvat enemmän kemioihin ja persoonien yhteensopivuuteen kuin sukupuoliin.

Monella haastateltavalla oli erilaisia kissaan liittyviä käsityksiä tai teorioita. Eräs haastateltava sanoi, että hänellä yhden pennun synnyttäneet narttukissat ovat vihaisia. Kissan ominaisuudet ja luonteenpiirteet saavat ihmiset pohtimaan, että onko kissan toiminnan taustalla jokin lainalaisuus: muovaako sukupuoli, pentujen saaminen, leikkaus tai väriyty kissaa perustavalla tavalla? Yksi haastateltava kertoi, että hänelle oli sanottu, että kolmiväriset kissat ovat hyviä metsästäjiä, mutta hänen kokemuksensa mukaan yhtä lailla yksivärinen voi olla taitava pyydystäjä.

Kissat voivat olla helppo puheenaihe myös esimerkiksi bussimatkoilla tai harrastuksissa.

Kyllä siellä eläkekerhossa jutellaan kaikkien kanssa ihan mistä tahansa, mutta kyllä kissaihminen tuntee kissaihmissen, että me sitten jutellaan kissa-aiheista, että mitä ne ovat tehneet ja miten jaksaneet. (Mies, 59)

Kissa voi puheenaiheena luoda pohjan uusille ihmissuhteille. Yksi haastateltava oli saanut bussituttuja, kun hän oli bussissa jutellut muiden kissaihmissen kanssa. Kissojen toimista ja kuulumisesta kyseleminen voi olla jäänmurtaja ja keskustelunaihe, josta riittää puhuttavaa. Kissat ovat yhden haastateltavan mukaan puheenaiheena neutraali, samaan tapaan kuin lapset ja koirat. Neutraali puheenaihe on turvallinen teema, jonka esiin nostaminen ei todennäköisesti aiheuta kitkaa keskusteluun. Voi sanoa, että kissat sopivat small talkiin, etenkin tuntemattomien ja puolittutujen kanssa.

Kumppanieläimet puheenaiheina eivät kuitenkaan ole yksinomaan positiivista suhtautumista herättäviä. Bussituttuja saanut haastateltava oli saanut kanssamatkustaneelta mieheltä näpytyksen, että pitäisi osata keskustella myös muusta kuin kissoista ja koirista. Ilmeisesti kanssamatkustaja oli kyllästynyt kuulemaan kissa-aiheesta, hän ei pitänyt kumppanieläimiä arvossaan tai ei ymmärtänyt millainen merkitys kumppanieläimellä voi ihmiselle olla, koska hän otti asiakseen paheksua jatkuvaa kumppanieläinpuhetta. Voi toisaalta miettiä, että olisiko miestä ärsyttänyt yhtä lailla jatkuva lapsista puhuminen vai kokiko hän häiritsevänä nimenomaan eläinpuheen.

Myös eräs haastateltava korosti, että kissoista puhumisella on rajansa. Jos heille tulee vieraita tai lapsenlapsia kylään, ovat vieraat ykkösenä, eivätkä kaikki keskustelut pyöri kissojen ympärillä. Pariskunnalla oli kokemuksia tuttavista, jotka saattoivat puhua omista koiristaan tai tuttavien koirista tuntikausia. Näillä ihmisillä kaikki

keskustelunaiheet palasivat koiraan. Tämä pariskunta nautti kissapuheesta enimmäkseen kotona keskenään ja välillä muidenkin kissaihminen kanssa, mutta kissapuheella oli rajansa, eikä kissoja sisällytetty kaikkiin keskusteluihin.

Kumppanieläimiin liittyvät puheenaiheet voivat olla negatiivisia myös muilla tavoilla. Yhtä haastateltavaa oli haukuttu kahteen suuntaan: toisten mielestä hän hoiti koiriaan liian hyvin ja toiset uskoivat, ettei hän kykene huolehtimaan koirista koska hänellä oli aikaisemmin ollut alkoholiongelma. Haastateltava toivoi, että hän voisi elää rauhassa. Hänen asioistaan tietämättömien ihmisten puuttuminen tuntui pahalta. Ilmeisesti eläinten pito on aihe, josta helposti esitetään kritiikkiä, vaikka eläimistä puhuminen voi potentiaalisesti olla hyvin kevyt ja positiivinen puheenaihe. Lisäksi naapurit voivat valittaa kissojen liikkumisesta ja pihoillaan tai lasten leikkipaikoissa.

Kahta haastateltavaani oli syytetty heidän kissojensa virtsaamisesta alueille, joihin virtsaamista ei pidetty suotavana. Yhdessä tapauksessa virtsaajakissan oletettiin kuuluvan haastateltavalle, koska tällä oli useita kissoja (todellisuudessa virtsaajakissa ei ollut haastateltavan). Toinen haastateltava puolestaan kertoi, että humalainen oli virtsannut lasten leikkipuistoon ja hänen kissansa sai syyn niskoilleen. Myös koirien hajusta oli valitettu erälle haastateltavalle syyttä: hänen rappukäytävänsä alla oleva putkisto haisi, mutta taloyhtiön mies syytti hajusta koiria. Ilmeisesti eläimet herättävät jonkin verran närää ja niiden ajatellaan aiheuttavan epäjärjestystä. Esimerkiksi hajuhaitat menevät helposti eläinten piikkiin, vaikka syy olisi ihmisen toiminnassa.

Lisäksi ympäristön yleinen tai oletettu asenne vaikuttaa kissojen pitoon. Kissoja saatetaan esimerkiksi ottaa sellainen lukumäärä, jota ei tarvitse hävetä. Yksi haastateltava sanoi: ”Seitsemän oli mulla aina se maksimi, se oli valehtelijan luku ja sen minä viitsin vielä ihmisille sanoa.” Se, miten muut ihmiset saattavat kissojen lukumäärään suhtautua, voi vaikuttaa siihen miten monesta kissasta ihminen huolehtii tai millaisen kissamäärän hän myöntää puheissa omakseen.

Kaksi haastateltavaa kertoivat, että kissoista ja muista kumppanieläimistä puhutaan paljon sosiaalisessa mediassa. Haastateltavat olivat saaneet Facebook-kavereita muista kumppanieläimihmisistä. Yksi haastateltava keskusteli aktiivisesti erilaisilla koirien ja muiden eläinten adoptio-foorumeilla ja julkaisi niissä kuvia omista adoptoiduista

eläimistään ja kirjoitti eläintensä toimista. Keskustelufoorumilla ihmiset vaikuttivat haastateltavan puheiden perusteella olevan hyvin kiinnostuneita muiden adoptoiduista eläimistä ja niiden kuulumisista ja kaiketi myös omien eläinten kuulumisista kirjoitettiin. Haastateltavalla oli foorumille kirjoitettuna hänen kokonainen koirahistoriansa. Hän sanoi myös julkaisevansa omasta perheestään eli Zoosta tarinoita Facebookissa ja tarinat vaikuttivat viihdyttävän suuresti hänen Facebook-kavereitaan ja eläinkertomukset keräsivät tykkäyksiä.

Seuraavaksi kirjoitan siitä, millaista tukea haastateltavat ovat kissasuhteistaan saaneet. Huolimatta pienestä koostaan ja siitä, että kissa ei pysty tarjoamaan ikäihmisille konkreettista välineellistä apua, voi kissa auttaa huoltajiaan monella muulla tavalla. Kissat ovat tukena sekä läsnä ihmisilleen näiden henkisesti raskaissa elämäntilanteissa. Lisäksi kissoista huolehtiminen voi pitää ihmisen kiinni elämässä. Kissa voi myös olla kaveri, jonka kanssa eletään arkea ja harrastetaan.

4.3.5 Kissa tukihenkilönä ja kaverina

DeMello (2012 154–155) kirjoittaa, että eläimen kanssa asumisella on todettu olevan ihmiselle emotionaalisia, psykologisia ja myös fysiologisia etuja. Ihmiset yleensä tarvitsevat sosiaalista kontaktia toisilta elollisilta olennoilta ja kontaktilla on hyötynsä, riippumatta siitä mihin lajiin kontaktin vastapuoli kuuluu. Ilmeisesti miehet saavat ympäristöstään naisia enemmän sosiaalista tukea, minkä vuoksi naiset saattavat turvautua kumppanieläimiin miehiä enemmän. (emt.) Seuraavaksi esittelen tarkemmin sitä millaista tukea kissat ovat tarjonneet haastateltavilleni.

Sosiaalinen kontakti ja tuki ovat tärkeitä ihmisten hyvinvoinnille. Suhteista saatu tuki voi olla tiedollista, tunteellista tai välineellistä. (Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 340) Kumppanieläimiltä saatu tuki on suurelta osin emotionaalista eli kissa tukee ihmistä olemalla läsnä ja hyväksymällä hänet. Kumppanieläin voi myös tarjota tietoa (esimerkiksi eläimellisyydestä ja ihmisyydestä) ja auttaa käytännönkin asioissa kuten aamulla nousemisessa. Etenkin koirat kannustavat ihmisiä liikkumaan, mutta myös kissat voivat tukea ihmishuoltajansa terveyttä lisäämällä hyötyliikunnan määrää.

Hooyman ja Asuman Kiyak myös kirjoittavat, että ihmisen hyvinvoinnille on tärkeintä se, että hän *kokee* saavansa sosiaalista tukea. Kokemus esimerkiksi eläimestä tukihenkilönä on olennaisempaa kuin tarjotun tuen konkreettinen suuruus.

Kysyin haastateltavilta siitä, mitä kissa heille merkitsee ja millainen vaikutus kissoilla on ollut heidän elämäänsä. Monille eläkeläisille kissat, kuten myös koirat tai eläimet ylipäättään, antoivat pääosin positiivisiksi koettuja asioita: kissan kanssa juttelu antaa mielenvirkeyttä ja sen hyväilystä saa energiaa. Yksi haastateltava kuvasi kissaa heidän perheensä ”valopilkuksi”. Kissa voi olla jatkuvasti seurana, kun se kulkee huoltajansa perässä kodin sisällä tai puutarhassa. Ollessaan poissa kotoa, moni odotti kissojen näkemistä. Kumppanieläinten merkitys monelle haastateltavalle oli korvaamaton.

Se merkitsee minulle ystävää, perheenjäsentä, rakastavaa olentoa ja sellaista, minkä voi ottaa syliin ja pussata ja silittää ja leikkiä sen kanssa. (...) Ja se merkitsee minulle hirveän paljon, kun minä tulen kotiin, niin koirat ovat siinä ovella ja Mirre käyttämässä, että milloin hän pääsisi karkaamaan käytävään. (...) Minä sanoisin, että nämä eläimet ovat minulle kaikki kaikessa. (Nainen, 64)

Kissa saattoi olla haastateltaville empaattinen elämäkumppani, joka lohduttaa silloin kun on paha mieli. Eräs haastateltava kertoi kissansa nuolleen hänen kyyneleitään, kun hän oli kauan sitten itkenyt toisen kissansa myrkytyskuolemaa. Myös yhdessä haastattelussa haastateltava itki menehtynyttä koiraansa ja hänen elossa oleva koiransa riensi nuolemaan kyyneleitä. Kyynelten nuoleminen tulkittiin hellänä eleenä.

Eräs haastateltava kertoi kissan kyvystä aistia hänen kipujaan. Haastateltava oli satuttanut itsensä ja kissa oli tullut nuolemaan haastateltavan kasvoja kipeytyneistä kohdista. Haastateltava kertoi myös loukanneensa selkensä, jolloin kissat olivat hoitaneet häntä ja helpottaneet hänen fyysistäkin tuskaansa:

Viime vuonna koira reväytti minun selkäni ja minulla oli kammottavat kivut. Niin jatkuvasti puolitoista kuukautta se kissan, juuri se eläimen läsnäolo, kun minä kaikissa mömmöissä makasin, niin kun minä silitin sitä, niin aivan kuin ne kaikki kivutkin olisivat pikkuisen helpottaneet. (Nainen, 64)

Kissat auttoivat haastateltavia myös hetkinä, jolloin heidän henkinen tilansa oli heikko. Kissojen kanssa makoilu sängyssä tuntui lämpimältä ja se toi helpotusta ankeisiin olotiloihin. Kissoja täynnä oleva sänky antoi haastateltavalle mielihyvää: ”Mitä enemmän niitä on lähellä, niin sitä paremmalta tuntuu”, mutta toisaalta ahtaassa sängyssä makoilu aiheutti hänelle lihasjumeja.

Kissa voi olla paitsi hellyyden kohde, myös kiintymyksen, hoivan ja parannuksen tarjoaja. Kissa voi olla eläkeläisille elämäkumppani ja perheenjäsen, joka pysyy ihmisensä rinnalla, eikä pakene kyyneleitä tai vaikeita elämäntilanteita.

Kyllä se Misukin ymmärtää silloin kun mulla on se huonompi kausi.. Niin kyllä se ymmärtää Misukin, että aha, nytpä nukutaan. (Nainen, 72)

Kissa voidaan kokea myös opettavana kumppanina. Yksi haastateltava kuvaa, että kissa on opettanut hänelle lempeyttä ja hellempää puhetapaa. Haastateltava myös totesi haastattelun lopuksi, että hän elää tyytyväisenä kissan kanssa. Elämä, arki tai koti jossa on ihmisen lisäksi kissa voi tarjota täyttymystä: tunteen että elämä on hyvää tällaisena. Haastateltavat kuvasivat kissan tarjoavan heille myös henkistä lämpöä ja mielihyvää sekä rauhaa. Suhde on lisäksi vastavuoroinen ja haastateltavat pyrkivät pitämään huolen kissojen mielenvirkeydestä ottamalla huomioon niiden hyvinvoinnin ja mieltymykset.

Leikkittäminen oli yleisin kissan kanssa toteutettu harrastus. Yhdellä haastattelemani pariskunnalla oli paljon puutarhaan liittyviä harrastuksia, joihin myös kissat osallistuivat. Keväisin kissan kanssa kierrettiin pihalla etsimässä uusia puhjenneita kukkia ja aikaisempina syksyinä, kissojen ollessa nuoria, ne osallistuivat lehtien haravoimiseen leikkimällä lehtikasoissa. Haastateltavat eivät vieneet kissoja näyttelyihin tai kuljettaneet niitä harrastusten puitteissa kodin ulkopuolelle.

Sen sijaan että kissan kanssa oltaisi aktiivisesti harrastettu, kissa oli enemmän osa arkielämää ja kotiaskareita. Tässä kissat todennäköisesti eroavat koirista, joiden kanssa oleilu ja harrastaminen tapahtuu usein kodin ulkopuolella; metsästysalueilla; agilityradoilla; koirapuistoissa ja lenkipolulla. Kissan kanssa ollaan paljon kodissa ja kissa on ihmisen seurana televisiota katsellessa, pukiessa, vessassa tai siivotessa. Kissan kanssa voidaan myös vain olla. Kissan seura oli haastateltaville pääosin rentoa

yhdessäoloa ilman suorituspaikkaa, vaikka yhteiseloon liittyy epämukavuuksiakin, kuten heräämistä öisin nau'untaan ja ylösnousemisia kissan ulos päästämiseksi.

Kissa oli auttanut yhden pariskunnan vaimon yksinäisyyteen, tarjotessaan juttuseuraa ja hyväilyn kohteen. Kissa oli tarjonnut kahdelle haastateltavalla merkittävää apua elämäntilanteissa, joissa jaksaminen oli vähissä. Yksi haastateltava kuvaa, että hänen ollessaan molempien vanhempiansa omaishoitajana olivat kissat toimineet voimavarana. Haastateltavan kissoja vihaava veli oli raivonnut haastateltavan menettävän järkensä kissojen kanssa, mihin haastateltava oli todennut:

Minä en olisi tässä, minä en olisi pystynyt tekemään 24 tuntia seitsemänä päivänä petipotilaille, ilman lomaa ja ilman vapaapäiviä, jos ei mulla olisi eläimiä tässä. Että ne suhteuttavat minun elämäni. (Nainen, 64)

Haastateltava kuvasi eläinten antavan hänelle suhteellisuudentajua. Lisäksi hän kertoi, että eläinten avulla hän sai tyhjennettyä öiksi mielensä, kun hän meni niiden kanssa nukkumaan. Eläimet tarjosivat haastateltavalle mielenrauhaa, joka auttoi häntä selviämään raskaassa elämäntilanteessa. Haastateltava kuvasi eläimiä henkivakuutuksikseen, joita ilman hänen oli vaikea kuvitella elämäänsä:

Ilman eläimiä minä olisin valtavan yksinäinen ja minä en tiedä sitten mitä, ryyppäisinkö minä vai hautoisinko minä itsemurhaa. (Nainen, 64)

Haastateltava sanoo myös, että suhteet kumppanieläimiin ovat aina estäneet häntä vahingoittamasta itseään. Hän kuvaa, että masentuneena hän menee niin "syviin juoppiin", että sieltä on vaikea nousta itse ylös, mutta ympärillä olevat aktiviteetit pitävät kiinni elämässä, samoin kuin vastuu, jota hän eläimistä kantaa.

Toinen haastateltava kertoo, että hänellä oli lievä masennus, kun hän otti ensimmäisen aikuisiän kissansa. Haastateltava sanoi, että kissan seura oli terapeutista, kun sille sai puhua ja se vastasi naukuen. Lisäksi kissa seurasi haastateltavaa ja nukkui tämän kainalossa, mikä haastateltavasta oli ihanaa. Haastateltava viittaa myös yleisesti kärsineensä mielenterveysongelmista 1990-luvulla ja sanoi, että kissa oli tuolloin ikään kuin hänen hoitajansa ja mukana kaikessa mitä haastateltava kotonaan teki. Haastateltava kuvasi, että eläimet toivat turvallisuudentunnetta, koska hänen ei tarvinnut olla yksin. Eläinten läsnäolo auttoi masennukseen:

Ja se tavallaan pelastaa siltä, ettei tarvitse niitä omia masennuksia ja ongelmiaan ajatella, kun se kissa on siinä. Että kaiken keskittymisen laitait siihen kissaan ja sen hyvinvointiin, niin se luo sellaista, että ei tarvinnut niitä olotilojaan miettiä sen kummemmin. (Nainen, 64)

Haastateltava sanoo, että hänen aikaisempi koiransa ja hänen tuntemansa velvollisuus sen hoidosta säästi hänet hoitoon menemiseltä. Hänestä oli parempi, että hän tottui kaikessa rauhassa omiin oloihinsa, hän pääsi masentuneiden olojensa ja vaikeiden asioiden kanssa sinuiksi, kun oli jatkuvasti masennuksen ulkopuolista ajateltavaa ja tehtävää. Tämäkin haastateltava on huolehtinut molemmista vanhemmistaan, joista toinen oli jo kuollut. Ja haastateltava sanoi että kaiken stressin keskellä eläimet ovat olleet aina hänen seuranaan ja lähellä, mikä on ollut hänestä ihanaa.

Kumppanieläinten hoitaminen voi olla työlästä, mutta ne tarjoavat paljon hyvinä pidettyjä asioita hankaluuksien vastapainoksi. Eläimet voivat olla liikkeelle paneva voima. Koirat tarvitsevat ulkoilutuksen, mikä auttaa myös ihmistä liikkumaan. Yksi haastateltava nousi aina aamuisin ulkoiluttamaan koiransa. Hänen kissansa ja koiransa pitivät hänet liikkeessä tekemällä erilaisia pahuuksia, joita haastateltavan oli mentävä katsomaan. Haastateltava suhtautui eläinten huomionhakuisiin tempauksiin positiivisesti: eläinten tuhotöiden korjaamisesta sai hyötyliikuntaa.

Luvussa 4.3.1 kirjoitin, että kissan hankkimiseen vaikuttavat monesti ihmisen lähellä olevat toiset ihmiset. Läheiset (usein lähisukulaiset) voivatkin joko kannustaa eläinten hankkimiseen tai vaihtoehtoisesti he voivat vaatia eläimistä luopumista. Kahta haastattelemaani eläkeläistä oli taivuteltu sukulaisten taholta luopumaan eläimistä tai eläintenpitoa oli kommentoitu muuten negatiivisesti. Kuitenkaan haastateltavani eivät olleet luopuneet eläimistä. Eläimistä luopumisen sijaan haastateltavat näyttivät todistaneen omilla toimillaan kritisoijille, että he pystyvät pitämään huolta eläimistään ja itsestään, vaikka eläimiä olisi paljon tai vaikka itsellä olisi mielenterveysongelmia.

Eläintenpidosta negatiivisia huomioita saaneiden haastateltavien tarinat kertovat siitä, että kumppanieläinten pitämiseen ei aina suhtauduta positiivisesti. Perheen ulkopuolella eläville eivät näy ne hyödyt, joita haastateltavat omista kumppanieläinsuhteistaan saivat. Heille, joilla ei ole kumppanieläimiä tai joille eläinten

merkitys on vähäinen, ei välttämättä aukene se todellisuus, jossa kumppanieläimet ovat ihmiselle ennen kaikkea voimavaroja ja energian tarjoajia. Jos suhde kumppanieläimiin on ollut henkilölle etäinen, tämä voi ajatella eläintenpidon olevan enemmänkin rasite, josta luopumisen uskotaan parantavan mielenterveyttä.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että eläin voi tuoda apua yksinäisyyden tunteisiin, masennukseen ja vaikeisiin aikoihin. Ehkä kumppanieläinten vaikutuksista mielenterveysongelmaisten kuntoutukseen voisi tehdä lisää tutkimusta. Seuraavaksi kuitenkin siirryn käsittelemään viimeistä suurta teemaa: kissan kuolemaa. Ensin avaan kissasta luopumista, minkä jälkeen erittelen kissan unelmakuolemaa ja lopuksi avaan sitä, mitä kissan kuoleman jälkeen tunnetaan ja tehdään.

4.4 Kissasta luopuminen

Tämän luvun aluksi kirjoitan pienen katsauksen kumppanieläinten kuolemista ennen kuin siirryn yksilötasolla koettuihin kissan kuolemiin. Pierce (2013) kertoo luennollaan kumppanieläinten kuolemiin liittyviä lukuja: Yhdysvalloissa ihmisiä kuolee vuodessa 2,5 miljoonaa, ja koiria (p. eläinkodeissa ym. suojissa elävät yksilöt) arviolta yli kuusi miljoonaa. Kissoja kuolee todennäköisesti vielä enemmän. Kumppanieläimiä menehtyy länsimaissa huomattavasti enemmän kuin ihmisiä, mikä näkyy lääkäreidenkin töissä: yhdysvaltalaiset eläinlääkärit kohtaavat työssään viisi kertaa todennäköisemmin kuolevan potilaan kuin ihmisiä hoitavat lääkärit.

Kumppanieläinten kuolemilla oli haastatteluissani keskeinen osa. Kissojen kuolemasta puhuttiin jokaisessa haastattelussa jo ennen kuolemaa koskevia kysymyksiä. Kuolema on keskeinen teema kumppanieläinten kohdalla, koska ne elävät usein paljon lyhemmän elämän kuin ihmiset. Kissojen keskimääräinen elinikä on 12–19 vuotta ja koirien 8-15 vuotta¹⁶. Eliniät voivat olla paljon lyhempiä esimerkiksi pitkälle jalostetuilla roduilla tai eläimillä jotka liikkuvat vapaasti ulkona. Sen sijaan leikatut eläimet elävät yleensä leikkaamattomia pidempään. Kuitenkin optimaalisimmillaankin kumppanieläin elää

¹⁶ Lähde: Rivera, M. A. : The Average Lifespan of Cats vs. Dogs. The Nest -lehti
<http://pets.thenest.com/average-lifespan-cats-vs-dogs-5379.html> (Katsottui 17.10.2015)

usein lyhempään kuin ihminen ja tämän vuoksi kumppanieläimiä huoltavat ihmiset kohtaavat monesti ennen pitkää eläinperheenjäsenensä kuoleman.

Länsimaissa kuolemaa voidaan pitää tabuna. Ihmisten on vaikea käsittää etenkin omaa kuolemaansa, fyysisen olemassaolonsa loppumista. Kuolema ei ole keskustelunaiheena monelle mieluisa (Anderson 2008, 162), mutta yleensä iäkkäämmät ihmiset ovat paremmin sinut kuolemansa kanssa. (Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 555, Harris 2007, 245–255.) Aineistoni perusteella ilmeni, että mitä vahvemmin haastateltavani olivat tietoisia omasta tulevasta kuolemastaan, sitä enemmän he olivat huolissaan myös siitä mitä kissalle heidän kuolemansa jälkeen tapahtuu. Osa haastateltavista oli miettinyt enemmän omaa kuolemaansa, toiset puolestaan (etenkin vanhojen) kissojensa kuolemaa. Kissan kuolema saattoi olla osa elämää ja rutiineita päivittäin:

Aamulla kun minä käyn postilaatikolla, minä ensin katson ja vasemmalle ja oikealle, että onko minun kissaa raatona siellä. Eikö ole hirvittävää, tämä on kauheaa. Ei niitä nyt usein jää auton alle, mutta kerran vuodessa.
(Nainen, 64)

Jos kissaperhe asuu melko vilkkaasti liikennöidyn tien läheisyydessä ja kissat kulkevat vapaasti ulkona, ovat riskit kissojen kuolemille melko suuret. Tapaturmaiset kuolemat aiheuttavat ahdistusta kissojen huoltajissa, mutta kissan kytkeminen tai sisällä pito on poissuljettu vaihtoehto. Ulkomaailman vaarat ja menetyksen pelko ovat hintoja, joita monet eläkeläiset ovat valmiita maksamaan kissan vapaana kulkemisesta.

Yhdysvalloissa kumppanieläimille on alettu perustaa rahastoja, joiden tarkoitus on taata kumppanieläimen hyvä kohtelu huoltajan kuoleman tai tiedottomaksi joutumisen jälkeen (Ks. DeMello 2012, 3, Anderson 2008, 160–161). Myös omat haastateltavani tuumivat säästämistä kissoilleen oman kuolemansa varalta, mutta kukaan ei ollut ryhtynyt tässä käytännön toimiin. Yksi pariskunta ja yksi nainen suunnittelivat perinnön jättämistä kissoja varten, että niitä ruokittaisiin tai ne lopetettaisiin säädylisesti heidän mahdollisen vammautumisen, sairastumisensa tai kuolemansa jälkeen.

Yhtä naishaastateltavaa huolestutti erityisesti hänen oma mahdollisensa loukkaantumisen ja onnettomuuksien varalta hän suunnitteli uskotun ihmisen hankkimista, joka osaisi hätätilanteessa sanoa, miten hänen kumppanieläintensä kanssa

toimitaan. Eräs pariskunta oli pohtinut läheisten ihmisten kanssa kissansa kohtaloa heidän kuolemansa varalta. Heidän tuttavansa ja tyttärensä olivat luvanneet ottaa kissan hoiviinsa, jos muuta kotia ei löydy. Haastateltavan, joka oli adoptoinut kumppanieläimensä yhdistysten kautta, ei tarvinnut huolehtia eläinten kohtalosta, jos hänelle sattuisi jotakin. Yhdistykset pitäisivät huolen eläinten uudelleensijoittamisesta.

Kaikki haastateltavat olivat kohdanneet vähintään yhden kissansa kuoleman. Monet olivat nähneet useiden kissojensa kuolevan. Lapsuudessa kissoja oli jäänyt auton alle ja niitä oli tapettu: kahden haastateltavan lapsuudessa kissaemo pentuinen oli tapettu ampumalla, koska emo oli loukkaantunut. Kissojen tappamisesta ei välttämättä kerrottu lapsille tai lasten ei annettu nähdä tapahtumaa. Haastateltavien lapsuudessa kissoja ei viety eläinlääkəriin, joten kissojen lopettaminenkin oli hoidettava itse, usein ampumalla ja nimenomaan metsästystä harrastavien miesten toimesta. Ilmeisesti monen eläkeläisen lapsuudessa kissan kuoleman ajateltiin olevan asia, jota lapset eivät ymmärtäisi tai kestäisi.

Kissojen kuolemat eivät yleensä olleet haastateltavien aikuisiälläkään rauhallisia poisnukkumisia. Haastateltavien kissat olivat kuolleet muun muassa kasvaimiin tai tuskallisiin sairauksiin, jäädessään auton alle, tullessaan myrkytetyiksi, nukutukseen/kylmettymiseen tai leikkauksen komplikaatioihin. Lähes kaikissa perheissä kissoja oli myös lopetettu ja armopiikki tai suun kautta annettava ”nukutusaine” oli haastateltavien puheissa kuolemantapana kaikista armollisin.

Kumppanieläimestä luopuminen voi olla kokemuksena raskas ja nimenomaan aiempien kissojen ja myös koirien muistelu kirvoitti haastateltavissa kyyneleitä. Menetykseen liittyvä suru ja ikävä olivat selkeimmin haastateltavissa näkyneitä emootioita. Kissan kuolema saattoi herättää haastateltavissa myös odottamattomia tunteita. Esimerkiksi häijyn luonteen takia lopetetun kissan kuolemasta tuli yhdelle haastateltavalle ”haiku”, vaikka hän oli luullut, ettei tulisi. Kissan ei siis tarvitse olla erityisen läheinen, jotta sen kuolema surettaisi.

Yksi haastateltava kuvasi, että hänen isänsä ei koskaan näyttänyt tunteitaan ja heillä kotona ei saanut itkeä, koska itkeminen ”on heikon ihmisen merkki”. Kuitenkin, kun heidän susikoiransa jouduttiin lopettamaan, isä oli itkenyt kellarikerroksessa niin

kovaäänisesti, että se kuului ulos asti. Sodassa taistelleen miehen ihanteena oli vahva ihminen, joka ei anna tunteille valtaa. Tämän haastateltavan lapsuudenperheen tunnekulttuuri painottui kätkemiseen. Tunteet paljastavat ihmisestä haavoittuvuutta, sitä, että häneen voidaan vaikuttaa ja että asioilla on kouriintuvia ja ruumiiseen ulottuvia merkityksiä. Siksi tunteet on kätkeä. Kuitenkin kumppanieläimen kuolema voi olla kokemuksena niin voimakas, että se hukuttaa alleen vahvan ja tunteensa kontrolloivan ihmisen ideaalin. Haastateltavan isän fyysinen yritys kätkeä koiran kuolemasta aiheutuva tunnekuuhu oli mennä kellarin piiloon itkemään.

Kissan kuolintapa vaikuttaa siihen, miten haastateltavat kuoleman kokivat. Kissan kivulias ja tuskallinen kuolema oli raskasta kohdata, kun taas vanhuuteen kuolemista ei koettu yhtä surullisena. Äkillinen ja yllättävä kuolema on vanhuuteen kuolemista traagisempi ja järkyttävämpi. Tämä pätee myös ihmisten kuolemien kohdalla: ihmiset haluavat hyvästellä läheisensä tyyneydessä ja kuolla vanhoina, rauhassa ja kivuttomasti (ks. Hooyman & Asuman Kiyak 2011, 557). Hitaasti tapahtuvaan kuolemaan on osattu varautua.

Etenkin kissan ollessa vanha, on kuolemaa voitu jo miettiä pitkään ja siihen on valmistauduttu. Kissa voi vanhana olla passiivisempi ja vähemmän läsnä ihmisen toimissa, joten se voi vanhetessaan hiipua pois aktiivisesta sosiaalisuudesta, mikä helpottanee sen kuoleman kohtaamista (vrt. Harris 2007, 253). Silti eläimen hidaskaan kuolema ei takaa sitä, että se olisi helppo kohdata. Yksi haastateltava kertoi itkien hänen läppävikaisen koiransa kuolemasta. Koira kuoli kotona rauhassa unissaan, mutta se ei helpottanut haastateltavan tuskaa vaan hän kuvaa tämän koiran kuolemaa kaikista karneimpana, tapahtumana, jonka takia hän meni shokkiin.

Ihmisten tavat kokea ja käsitellä kissojen ja ihmistenkin kuolemiin liittyviä suruja, vaihtelivat. Toiset haastateltavat olivat hyvin järkyttyneitä kuolemista ja kokivat luopumisen raskaana. Yksi mieshaastateltava puolestaan kertoi, että hänellä on vahva luonne, eikä kissojen kuolema tai niiden hautaaminen, kuten ei myöskään hänen omien vanhempiensa kuolema tai hautaaminen, aiheuttanut hänessä järkytystä tai kyyneleitä, vaikka kuolemat pahalta tuntuivatkin ja hän niitä suri. Tämänkin haastateltavan puheissa vahvuus (vahva luonne) yhdistyy itkemättömyyteen ja surutyöhön, jossa ihminen hallitsee itsensä ja omat tunteensa. Varmasti tunnekokemisessa on myös eroja

ja toiset kokevat ja ilmaisevat tunteita toisia voimakkaammin. Syyt tunnekokemusten vaihtelulle lienevät sekä hermostollisia, että kulttuurisia.

Kissojen kuoleman voi kokea myös merkityksellisenä tapahtumana, jonka kohtalo on määrännyt. Kissarutto oli tappanut haastateltavalta useita kissanpentuja ja haastateltava ajatteli kissanpentujen menehtymisen olleen merkin ylähäältä päin. Taivaan isä huolehti kissoista naisen puolesta, koska hänellä oli pentujen lisäksi lukuisia muitakin kissoja huollettavanaan. Kuitenkin pentujen kuolema järkytti haastateltavaa. Hän oli viimeiseen asti yrittänyt lääkittää ja hoitaa pentuja, mutta ei onnistunut parantamaan niiden kuntoa. Erityisen pahalta haastateltavasta oli tuntunut se, että kissanpoikaset olivat niin viattomia ja hän sanoi, ettei hän voi sille mitään, että häntä säählittää. Hän myös kuvasi, että kissojen kuolemat ovat tuntuneet hänestä ylitsepääsemättömiltä: kuolleen kissan äärellä suru on ollut niin suuri, että hän on toivonut pystyvänsä ihmetekoihin:

Kuvittele tällaistaikin, kun yksi vanha kissa kuoli tai jouduttiin näin, vai oliko se jäänyt auton alle vai mitä, niin minä pidin sen kehon päällä kättä näin ja itkin. Ja minä ajattelin, että voi kun minä nyt saisin Jeesuksen voimat, kun se herätti Lasaruksen. Että eikö olisi ihmeellistä, kun minä saisin tämän kissan henkiin. Niin tällaisia, aivan hallusinaatioita tulee sitten. (...) Mutta kaikista pitää luopua ja sitäkin pitää ajatella, että itse kuolee. (Nainen, 64)

Erityisesti vanhoihin, pitkään omassa perheessä oleviin kissoihin muodostetut suhteet olivat syviä ja tunnesiteeltään voimakkaita. Silti myös lyhytaikaisen kumppanieläimen kuolema voi olla järkyttävä. Kuitenkin tilannetta voi suhteuttaa ja oloa helpottaa se tosiasia, että kuolema on meillä jokaisella edessä väistämättä. Seuraavaksi paneudun siihen, millaisena haastateltavat näkivät kisan hyvän kuoleman.

4.4.1 Kissan unelmakuolema

Kumppanieläimen kuolemaan yhteydessä puhutaan usein eutanasiasta¹⁷ (myös ”armokuolemasta”), joka on Piercen mukaan ylikäytetty toimenpide: eläimiä lopetetaan koska ne käyttäytyvät huonosti (ärsyttävät ihmisiä), koska niitä ei haluta pitää, koska ne ovat vanhoja, sairaita, kalliita ja niin edelleen. Samalla eutanasia voi olla lahja, viimeistään silloin kun muut keinot eläimen olon helpottamiseksi on käytetty. Eutanasia oli myös useimmille haastateltavilleni ainoa ajateltavissa oleva vaihtoehto kissan sairastuessa vakavasti tai jos haastateltava uskoi voimiensa ehtyvän, niin ettei kissan hoito enää onnistuisi. Jokainen haastateltavista oli valmis lopettamaan kissansa.

Erään haastateltavan kissa oli lopetettu ”häijyyden” takia. Toisen haastattelemani pariskunnan kissa oli puolestaan lopetettu kissan vakavan ja sen perustoimintoja sekä hygieniaa rajoittavan ylipainon vuoksi. Piercen (2013) mukaan kumppanieläinten huoltajat ovat yleisesti hyviä tulkitsemaan kumppanieläimiään empatian ja yhteydentunteen avulla: oletettavasti kumppanieläimestä aistittu kärsimys on ohjannut eläkeläisiäkin heidän lopetuspäätöksissään.

Hygienia ja liikkuvuus ovat keskeisiä ominaisuuksia, joiden mukaan kumppanieläimen hyvinvointia voidaan mitata myös yleisesti. Muita yksiköitä joilla hyvinvointia, ja sitä onko eläimen elämä elämisen arvoista, voidaan mitata, ovat: nälkä, jano/nesteytys, kipu, iloisuus ja ”enemmän hyviä kuin huonoja päiviä”¹⁸. Hyvinvointiasteikko vastaa melko pitkälti haastateltavien kuvauksia kissojen lopettamisen syistä. Esimerkiksi aggressiivisuus, vaikea ylipaino tai muut kissalle epätoivotuiksi katsotut ominaisuudet voivat sairauksien lisäksi olla syitä lopettamiseen.

Eräs haastateltava harkitsi talonsa panttaamista pankille. Talorahoilla eläimet voitaisiin lopettaa eläinlääkärin toimesta, jos hän itse loukkaantuisi tai sairastuisi vakavasti. Haastateltava piti lopettamista parempana ratkaisuna kuin ampumista tai kissan heitteille jättämistä. Eutanasian toteuttamista voidaan pitää niin arvokkaana ratkaisuna, että sen eteen ollaan valmiita tekemään taloudellisia urauksia. Tällä haastateltavalla oli

¹⁷ Kreikankielinen ”eu thanatos” merkitsi alun perin ”hyvää kuolemaa” (Anderson 2008, 191).

¹⁸ Taulukko osoitteessa: <http://www.peacefulpassings.org/images/QualityofLifeScale.pdf> (Katsottu 17.10.2015). Mittaskaalan heikkoutena mainittakoon liian yksinkertaistava pisteytystapa (ks. Pierce 2013). Pisteytys ei välttämättä anna hyvää ja tarpeeksi monipuolista kokonaiskuvaa eläimen hyvinvoinnista, sillä asteikon kohdat (hygienia ja kipu) ovat pisteytykseltään aina samanarvoisia. Taulukko ei myöskään kerro eläimen elämänhalusta.

ollut kokemuksia, jossa metsämiehet lopettivat kumppanieläimiä ampumalla. Ampumalla kuolema ei välttämättä tapahdu siististi vaan kissa voi kärsiä, tai se voi päästä pakenemaan, ja tämän takia ampuminen ei tullut kyseeseen. Yhtä kaikki, eutanasia oli kaikkien haastateltavien mielestä hyväksyttävä, ellei jopa ihanteellisin kissan kuolintavoista.

Pierce (2013) kuvailee kumppanieläimen kuolemaa käsittelevällä luennollaan, että eutanasia on yleinen ja laajalle levinnyt toimenpide, jota kumppanieläinten huoltajat suosivat paitsi siksi, että se voi olla ratkaisuna helppo¹⁹ (kuolema tapahtuu nopeasti ja yksinkertaisesti) ja melko stressitön eläimelle (Anderson 2008, 191), myös siksi, että se on edullinen (kissan kohdalla tavallisesti alle 100 euroa²⁰). Eutanasia lienee unelmakuolema ainakin osaksi sen edullisuuden ja vaivattomuuden vuoksi, kun sitä verrataan esimerkiksi jatkuviin lääkekuluihin, sairaan eläimen erikoisruokiin ja hoitotoimenpiteisiin yksityisillä, kaukanakin sijaitsevilla eläinklinikoilla. Sairaana kissan hoitokustannusten kalleudesta ei omissa haastatteluissani puhuttu. Haastateltavat sen sijaan totesivat esimerkiksi yksinkertaisesti, että he eivät ala pitämään sairasta kissaa. Se, että eläintä pidetään perheenjäsenenä, ei merkitse sitä, että eläimen elämänpituuden ja terveyden maksimointia pidettäisiin kannattavana.

Kissan lopettaminen vaikutti olevan eläkeläisten mielestä armollisin ratkaisu jos kissa kärsii tai jos sille on potentiaalisesti tiedossa tuskaa. Piercen (2013) mukaan eutanasia on myös usein käytetty ”lääke” kipuun ja esimerkiksi eläinlääkäriasema Animagin kotisivuilla²¹ ”Kissan viimeinen matka” on merkitty ”Sairauksien hoidon ja lääkinnän” otsikon alapuolelle. Vaikuttaa siltä, että esimerkiksi kissan kipulääkitystä ei huoltajien keskuudessa harkita, koska eutanasia nähdään parempana ratkaisuna. Yksi haastateltava kuvasi, että he eivät ala pitämään vaikeasti sairasta kissaa, jota olisi lääkittävä säännöllisesti, koska he eivät voi olla varmoja tehoaako lääkitys ja kärsiikö kissa. Koska kissa ei pysty sanallisesti ilmaisemaan tahtoaan ja tuntemuksiaan, ja koska

¹⁹Helppous on näennäistä: Eutanasiapäätös saattaa kaduttaa. Huoltaja voi miettiä vuosia, oliko eutanasia oikea päätös vai luovuttiinko eläimestä liian varhain. Kuoleman hetki saattaa nopeudesta huolimatta olla brutaali kuolemanjälkeisten refleksien ja ruumiineritteiden vuoksi. (Anderson 2008, 166.)

²⁰Eläinlääkäriasema Animagi, Oulu: 95 euroa. Lähde: <http://www.animagi.fi/oulu/animagi-oulu/hinnasto>, Jokivet, Jokioinen: 68 euroa. Lähde: <http://www.maaritkoli.fi/hinnasto.htm>, Yliopistollinen eläinsairaala, Hki: 69 euroa. Lähde: <http://www.vetmed.helsinki.fi/elainsairaala/pienelainsairaala/hinnat.html> (Lähteet katsottu 17.10.2015)

²¹ Lähde: <http://www.animagi.fi/kissat/kissan-viimeinen-matka> (Katsottu 17.10.2015)

kissalla on saaliseläimenä taipumus peittää kipunsa ja tuskansa (esim. Pierce 2013), joutuvat ihmiset arvailemaan ja tekemään päätöksen kissan puolesta. Ja usein kuolema nähdään parempana vaihtoehtona kuin epävarmuus kissan olotilasta.

Moni haastateltava pelkäsi, että heidän mahdollinen heikentymisensä tai kuolemansa johtaisi siihen, että kissa jäisi heitteille. Kissan kuoleman ajateltiin olevan parempi ratkaisu kuin kodittomuuden ja heitteillejätön. Eräs pariskunta olisi mieluummin kohdannut kissojensa kuoleman kuin sen, että kissat karkaisivat ja niitä ei saataisi koskaan kiinni. Seuraavassa lainauksessa haastateltava muistelee kissansa karkaamista:

Me Liisan kanssa monta kertaa kauhisteltiin, että miten me oltaisiin siitä selvitty, ja se syyllisyyden tunne, se oli ihan kuin olisi jollekin ihmiselle aiheuttanut jonkun pahan asian, ei nyt kuolemaa mutta jonkun vamman tai tuommoisen ihan vahingossa, se olisi vastannut ihan samaa asiaa, että olisi katunut ja pahoitellut. Oli kyllä hyvää tuuria, että se tuli tuohon naukumaan ja me kuultiin. (Mies, 59)

Epätietoisuus kissan tilasta, oli kyse sitten sairaudesta, kissan sijainnista tai muista olosuhteista, voi olla kissan huoltajalle pahempi kuin kissan kuolema. Kuolemaa on kenties helpompaa käsitellä kuin kalvavaa epätietoisuutta, joka seuraisi kissan katoamisesta. Yllä oleva lainaus kuvastaa, miten voimakas velvollisuudentunne kissasuhteisiin voi liittyä: huolen pitäminen kissasta on ehdotonta. Ja hyvän kuoleman tarjoaminen nähtäneen osana tuota huolenpitoa. Toinenkin haastateltava muisti elävästi viimeisen kohtaamisen kadonneen kissansa kanssa:

Yhtenä iltana se lähti puoli yhdeksän aikana. Minä takaovesta sen päästin, kun se pyysi sieltä ja se huusi kauheasti kun se lähti. Minä en tiedä mitä varten se (huusi), ja sittenhän sitä ei näkynyt enää ikinä. (Nainen, 75)

Haastateltavat ovat siis joutuneet luopumaan kissoista myös siten, että ne ovat kadonneet. Yhden haastateltavan koira oli kadonnut ja haastateltava oli etsinyt koiraansa kymmenien kilometrien säteeltä ja surrut sitä aktiivisesti kolmetoista vuotta, kunnes haastateltavan sisko oli selvittänyt, että heidän alkavasta dementiasta kärsivä isänsä oli koiran katoamisen takana. Haastateltavan kertomus kuvasti suurta stressiä,

joka seurasi kumppanieläimen selvittämättömästä kohtalosta. Isälleen hän sanoi antaneensa anteeksi, vaikka tämä ei koskaan koiran tapattamista hänelle tunnustanut.

Myös tapaukset, joissa kissa oli kuollut kituen, olivat haastateltaville raskaita muistoja, joihin peilattuna ”armopiikki” ilmentyi kissan unelmakuolemana. Yhdellä haastateltavalla kissa oli kuollut hyvin tuskallisen ja hitaan kuoleman, koska kissa oli sairastunut viikonloppuna, jolloin eläinlääkärin vastaanotto oli suljettu. Kissa ehti kuolla ennen maanantaiaamua, mutta kuolema oli hyvin raskas ja aviopari oli yhdessä itkenyt kuolemaa ja tehnyt (sittemmin kumoutuneen) päätöksen, että he eivät ota enää uutta kissaa. Myös sitä saatettiin katua, jos kissaa ei ollut raaskittu lopettaa ajoissa.

Osaltaan alttius kissan lopettamiseen kertoo siitä, että ihmisen ajatellaan olevan kissaa ylempänä: ihmisellä on oikeus päättää siitä milloin kissan on parasta kuolla. Lopettamisen ymmärretään olevan armollinen teko, jossa ihminen toimii luonnonvoiman tai luojaan kaltaisena päättäjänä, joka määrittää sen milloin eläimen kärsimys on niin suurta että kuolema on elämää parempi vaihtoehto. Esimerkiksi sairaan, vanhan tai heitteille jätetyn kissan lopettaminen oli haastateltavien mukaan paras valittavissa oleva ratkaisu.

Nuoren ja terveen kissan lopettamista ei pidetty samassa määrin oikeutettuna kuin vanhan kissan eutanasiaa; nuoren kissan tarpeeton lopetus vaikutti joidenkin haastateltavien mielestä olevan elämän tarpeetonta haaskaamista. Esimerkiksi yksi haastateltava piti kamalana löytöeläinkodin käytäntöä, jossa kissat lopetettiin tilanpuutteen vuoksi, mikäli niiden perään ei kahteen viikkoon kysely. Haastateltava sanoi, että koirat menevät löytöeläinkodista heti uusiin perheisiin, vaikka niitä eivät omat perheet kyselisikään, mutta kissoja tulee paikkaan satoja vuoden mittaan ja niiden perään harvemmin kysellään.

Näyttääkin siltä, että kissoihin suhtaudutaan keskimäärin koiria kevyemmin. Osaltaan tähän vaikuttanee se, että koiria ei juuri pidetä vapaana: koska koirat ovat kytkettyjä, niiden katoaminen huomataan nopeasti. Voi myös miettiä, miten eläimen rotu tai roduttomuus vaikuttavat sen kiinnipitämiseen tai yleiseen arvostukseen. Kadonneen maatiaisulkokissan perään ei välttämättä soitella, koska sen kenties odotetaan palaavaan itseksensä reissuiltaan päivien, viikkojen tai kuukausien kuluessa. Kissan

voidaan myös ajatella muuttaneen toiseen kotiin tai kuolleen tapaturmaisesti ulkona. Haastatelluillani ei ollut rotukissoja, joten aineisto ei anna viitettä sen suhteen, että pidetäänkö niistä tarkempaa huolta kuin maatiaiskissoista.

Eläimen eutanasian yhteydessä viitattiin usein eläimen kärsimyksen välttämiseen. Kärsimys on kuitenkin ilmiönä monisyinen. Avustetun itsemurhan vuosien 1998–2009 välillä Oregonissa, Yhdysvalloissa tehneet ihmiset mainitsivat eutanasiansa syyksi taloudelliset vaikeudet, toimintakyvyn ja kehontoimintojen menettämisen. Kipu tai sen pelko vaikutti eutanasiapäätökseen vain viidenneksellä ihmisistä. Emotionaalista hyvinvointia voidaankin pitää vähintään yhtä tärkeänä kuin fyysistä vastaavaa ja tämä pätee myös muihin eläimiin kuin ihmisiin. Haastateltavien parissa kissan hyvän elämän ajateltiin olevan kivutonta ja sellaista, että kissan perustarpeet (henkiset ja fyysiset) tyydyttyvät. Esimerkiksi kissan heitteille jäämisen ajateltiin tuottavan kissalle fyysisen epämukavuuden (kylmä ja nälkä) lisäksi pelkoa. Näitä kissalle oletettavasti aiheuttavia tunteita pidettiin niin raskaina, että ne tekisivät kissan elämästä kestämatöntä.

Kissan lopettaminen nähtiin itsestään selvänä vaihtoehtona, jota ei kyseenalaistettu. Lopettamisesta puhuttiin esimerkiksi muodossa: ”se piti nukuttaa”, mikä viittaa siihen että nukuttaminen nähdään pakollisena keinona, joka on käytettävä kun muita ratkaisuja ei ole saatavilla. Tämä voi kertoa siitä, että eläinlääketieteessä kissojen palliatiiviseen hoitoon ei ole kehitetty muita ratkaisuja kuin eutanasia. Lopettamisen näkeminen ainoana vaihtoehtona voi kertoa siitäkin, että ihmiset eivät tiedä että eläimen kipua, vanhuutta ja sairautta voitaisiin hoitaa muutenkin kuin ”armopiikillä”.

Pierce (2013) kertoo luennollaan, että eutanasian suosion takana on osaksi juuri se, että kumppanieläinten palliatiivinen hoito laahaa muun eläinlääketieteen perässä: kuoleville eläimille ei ole tarjolla erilaisia hoitomuotoja joista valita. Mahdollisia hoitomuotoja voisivat olla lääkeyhdistelmät, akupunktio, erilaiset kuntouttavat terapiamuodot, hieronta ja kotona tehtävä terminaalahoito, jossa hoidetaan sairauksien oireita (emt.). Edellä mainituista toimenpiteistä ei tiedetä, niihin ei ole rahaa tai aikaa ja niitä ei pidetä eläimelle sopivina, jolloin eutanasia voi olla ainut tarjolla oleva vaihtoehto. Kumppanieläimen elämän päättäminen on myös luokkakysymys: varakkailta ihmisillä on mahdollisuus turvautua kalliisiin hoitoihin ja esimerkiksi palkata eläimelle hoitaja.

Vähävaraisen ainoita vaihtoehtoja ”hoitaa” sairasta kumppanieläintä voivat olla eutanasia tai sen salliminen, että eläin kuolee itseksensä sairautensa tai vanhuuteen.

Kissan eutanasiasta puhuttiin monissa haastatteluissa eufemistisin termein: armopiikki ja nukkuttaminen kuulostavat ratkaisuina pehmeiltä: kissaa armahdetaan ja se nukahtaa. Lopettaminen on sanana puolestaan aika neutraali. Sen sijaan esimerkiksi sanaa tappaminen käytettiin hyvin vähän, sillä viitattiin esimerkiksi siihen, kun kissa oli lopetettu ampumalla. Tappamisesta voitiin puhua myös jos kissa oli myrkytetty, yliajettu tai muuten lopetettu tahallaan, ilman armoon viittaavaa syytä tai pyrkimystä kissan vapauttamiseen esimerkiksi kivusta tai huonoista olosuhteista.

Näyttää siltä että kuoleman antaminen kissalle nähdään huolenpitona, jossa taataan se, että kissan fyysisen kohtalon suhteen ei ole epätietoisuutta: ihminen voi olla melko varma, että kissa ei kuolemansa jälkeen tunne kipua, pelkoa, nälkää tai muuta epämukavaa tunnetta. Kissan ihanteellinen kuolema vastasi haastateltavien puheissa monilta osin sitä elämisen ja kuolemisen ihannetta, jota kohti monet neljättä ikää lähestyvät pyrkivät. Ilmeisesti ihmiset hyvin usein toivovat elävänsä pitkän iän ja kuolemansa vasta kun se on välttämätöntä. Itse kuoleman toivotaan tapahtuvan kunniallisesti, rauhallisesti ja oikeaksi koettuun aikaan (ks. Harris 2007, 65). Seuraavaksi kirjoitan kissan sosiaalisesta kuolemasta eli kissan fyysisen kuoleman jälkeisestä ajasta.

4.4.2 Kissan kuoleman jälkeen

Pentikäisen (1990, 4) mukaan (ihmisen) kuolemalla on kolme vaihetta: fyysinen kuolema, ruumiin hävittäminen ja sosiaalinen kuolema. Kuolemia käsitellään ihmisten keskuudessa usein rituaalisesti kuolemisen-, hautaamisen- ja muistelemisen seremonioissa, joiden avulla kuollut siirretään vainajien joukkoon (emt.). Kuolemaan liittyvillä rituaaleilla voidaan turvata se, että yhteisön, kuten perheen, jäsen ei yhtäkkiä vain katoa, vaan kuoleman todellisuuteen voidaan totutella läpikäymällä siihen liittyviä seremoniaalisia rituaaleja. Kumppanieläimen kuolemaan liittyviä rituaaleja voivat olla esimerkiksi hautaaminen, tuhkaaminen ja tuhkien noutaminen.

Kumppanieläinten kuolemiin liittyi haastateltavieni parissa jonkin verran seremoniallisuutta. Esimerkiksi yksi haastateltava oli tuhkannut jokaisen kuolleen kumppanieläimensä sen peiton ja lelun kanssa. Yhden koiransa tuhkan hän oli sirotellut sille lenkipolulle, jolla hän oli käynyt usein yhdessä koiransa kanssa kävelemässä. Edellä mainituista merkityksellisistä ja kunnioittavista toimista voi päätellä, että kuollut kumppanieläin on kuolemansakin jälkeen osana ihmisensä sosiaalista järjestystä ja perhettä. Edellä mainittu haastateltava myös kuvasi tuhkien noutamista.

Se oli hirvu raskasta hakea niitä tuhkia. Tai sitten jos ne tuodaan johonkin ostarin pihalle ja samalla kuittia vastaan maksat, tuntuu niin pahalle. En minä voinut niihin tuhka-astioihin vuoteen koskea. (Nainen, 64)

Tuhkien hakemisessa todennäköisesti konkretisoituu se, että eläintä ei ole enää olemassa siinä olomuodossa, jossa se aikaisemmin eli. Käytännössä eläimen kuolema ja eläimestä luopuminen voivat tulla entistäkin todellisemmaksi, kun tuhkauurna annetaan ihmiselle. Käsitin, että tuhkien luovuttamiseen liittyvä kylmyys tuntui haastateltavalta erityisen pahalta. Arkisessa paikassa hoidettu maksutoimenpide ja uurnan vastaanottaminen eivät ehkä tee oikeutta sille miten suuri merkitys kumppanieläimellä on ihmiselle ollut.

Kissasta, sen tempuista ja persoonasta, saatetaan puhua pitkäänkin sen kuoleman jälkeen. Erityislaatuisina pidettyjä kissoja muisteltaneen muita enemmän. Edesmenneitä kissoja muistellaan ja niiden toimintaa ja luonteita voidaan peilata nykyhetken kissojen vastaaviin:

Sitten kolmantena aamuna minä ajattelin, että ai kuinka ihanaa, kun ei tapahdu mitään. Sitten se alkoi. Ihan kuin Rontti-kissa olisi antanut ohjeita pilven päältä. Niin kuin Rontti-kissakin, Mirre laittoi kaikki nurin päin, se pudotti kaikki lasia sisältävät taulut ja julisteet lattialle. (Nainen, 64)

Haastateltava kuvasi uuden kissansa tempuja, jotka vastasivat hyvin paljon hänen edellisen kissansa tapoja. Haastateltava myös puhui kissoistaan ”töllöntöitä” tekevinä: hänen peräkkäiset kissansa, jotka eivät olleet tavanneet toisiaan, olivat olleet taipumuksiltaan samankaltaisia, ne olivat käyttäytyneet kodissa samoin.

Yksi haastateltavistani oli haudannut kaksi kissaansa ja yhden koiransa pieneläinten hautausmaalle. Haudalla oli muistomerkkinä luonnonkivi, johon hän oli itse kirjoittanut siihen haudattujen kumppanieläinten nimet. Toisen haastateltavan kissan tuhkat oli haudattu eläinten joukkotuhkauspaikalle. Haastatteluideni perusteella kissat haudataan usein virallisten lemmikkien hautausmaiden ulkopuolelle. Yhden haastateltavan mukaan virallisen hautausmaan hautapaikan kalleus vaikutti siihen, että kissat haudattiin mieluummin kotipihaan. Myös se saattaa vaikuttaa, että hautausmaat sijaitsevat havaintojeni mukaan²² usein melko etäällä asutuskeskuksista.

Monien haastateltavien kissat oli haudattu ilman sen suurempia juhlallisuuksia. Kuoleman jälkeen kissat palautuivat osaksi luontoa. Haastateltavien kissat oli haudattu joko kotipihaan tai maaseudulle esimerkiksi kesämökin tai muun vastaavan tontin pihamaalle. Nämä haudat olivat myös merkittömiä, mutta vaikka hautoja ei ollut merkitty, oli kissan viimeisen leposijan paikka usein hyvin haastateltavan tiedossa. Kissan kuolemaa ei ollut tarve koristella tai symboloida näkyväksi ulkopuolisille esimerkiksi hautamuistomerkein. Seremoniallisuuden vähyys kissojen hautaukseen liittyen osaltaan kertoo kenties matalahkosta inhimillistämisen asteesta: kissan ajatellaan olevan luontokappale, jota ei elävänä mieluusti tule kytkeä paikoilleen, jota ei juhliteta ihmismäisesti, ja joka kuolemassaan palautuu luontoon.

Yhden haastattelemani pariskunnan mies oli haudannut kuolleet kissansa metsään. Hautaus oli tehty pimeään aikaan, koska metsä ei ollut heidän omaansa. Mies hoiti kissojen kuljettamisen hautapaikalle jätessä kissä ja hautaamisen. Vaimo ei osallistunut hautaamiseen, koska ei kyennyt: ”Se olisi tuntunut niin pahalle.” Toinen pariskunta oli haudannut kissan omaan pihaansa ja pariskunnan miehen mukaan kissasta huolehtiminen päättyy sen kuolemaan:

Se kun kissan aika jättää, niin se on sillä selvä, ei sitä sitten kannata enää ruveta huolta kantaman. Se pitää se loppu huolehtia sillä tavalla, että nuo kissat ovat hyvässä haudassa. (Mies, 79)

²² Tein vuonna 2014 havainnointitutkimuksen pieneläinten hautausmaista. Kävin seitsemällä pieneläinten hautausmaalla (Turussa, Seinäjoella, Joensuussa, Vaasassa, Kurikassa). Näin havainnoidessani esimerkiksi vuosikymmeniä vanhoja hautoja, joita oli yhä hoidettu tai joilla paloi kynttilä.

Myös toisessa haastattelussa ylenpalttista kuolleen muistelua pidettiin "sairautena", joka pätee myös ihmisten liiallisen tai liian pitkään jatkuvan muistelun kohdalla. Jotkut haluavat pitää kuoleman ja kissan muistelun kuoleman jälkeen yksinkertaisena. Tämän ajatuksen rinnalla kuolemaan liitetyt juhlallisuudet vaikuttavat tarpeettomilta ja oudoilta. Kuitenkin jonkinlaisia seremonioita oli myös haastateltavilla havaittavissa. Yhden haastateltavan kotipihaan oli haudattu kymmeniä kissoja (sekä hänen omiaan, että muiden kissoja) ja muita eläimiä, esimerkiksi auton alle jääneitä luonnoneläimiä. Koirat oli hänen perheessään tuhattu ja myös ne oli haudattu kotipihaan. Haastateltava totesikin, että jos hänen tonttinsa myytäisiin, niin maata olisi laitettava lisää päälle. Jos pihaa kaivettaisiin, nousisi sieltä valtavasti luita ja ruumiita. Haastateltava halusi, että kissojen hautarauha säilyy hänen pihallaan. Hautaamisen rituaali oli monesti yksinkertainen, vaikka välillä hautajaiset olivat juhlallisemmat. Yleensä eläimen hauta oli peitetty pesubetonilaatalla, jotta villieläimet tai koirat eivät pääse kaivamaan ruumiita ylös ja kun betonilaatta otetaan pois, on haudalla vain nurmikkoa.

Kissan sosiaalinen elämä sen kuoleman jälkeen näkyy siinäkin, miten haastateltavat huolehtivat tarkasti kissojen päätyemisestä säädyllyiseen hautaan. Talvisin yksi haastateltava säilytti kuolleet teollisuusmuoviin tiiviisti pakatut eläinvainajat "kissapakastimessa" sitä varten, että ne haudattaisiin keväällä kun maa on sulanut. Kissapakastin kuulemma oli kauhistuttanut niitä ihmisiä, jotka eivät olleet "vihkiytyneitä asialle" eli sille, että kissat saavat arvokkaan leposijan kuoltuaan. Ruumiiden laittaminen roskikseen ei ollut haastateltaville vaihtoehto.

Edellinen haastateltava keräsi säännöllisesti auton alle jääneiden luonnoneläinten lisäksi myös kumppanieläimiä ja kiersi autolla etsimässä niiden koteja. Hän kysyi kissojen huoltajilta, että haudataanko heille vai meille. Haastateltava kertoi, että hänen pihallaan on vietetty monia kissan hautajaisia. Esimerkiksi yhden pojan kissa oli ajettu yli tahallaan ja kissa oli haudattu haastateltavan pihaan. Poika oli käynyt monta kertaa haastateltavan pihassa katsomassa hautaa ja suremassa. Lisäksi poika oli äitinsä kanssa tuonut haudalle kynttilän ja ristin. Samoin hänen piha-hautausmaallaan on ollut suremassa tuttava, joka oli ollut haastateltavan kissan ystävä:

Yksi tuttava oli itkemässä siinä, kun se oli meidän yhden vanhan kissan kaveri. Kun oli kesäaika, niin me laitettiin sinne kaikkia lehviä ja kukkasia

päälle ja siinä oikein itkettiin. Ja kyllä minäkin itkin, kun se oli vanhin kissa, joka jouduttiin... (...) Sen eläinlääkäri lopetti. (Nainen, 64)

Yllä oleva lainaus kertoo, että kissat eivät aina ole merkityksellisiä pelkästään niiden huoltajille tai perheenjäsenille. Kissaa voivat pitää ystävänä ja läheisenä hekin, jotka eivät asu samassa taloudessa tai kuulu kissan perheeseen. Edellinen haastateltava ei ainoastaan huolehtinut kissoista, vaan hän piti huolen myös siitä, että kissojen huoltajat pääsevät rauhaan saadessaan tietää että heidän kissansa on kuollut ja haudattu heidän toiveidensa mukaan. Haastateltavan kertoman perusteella monikaan ei välittänyt kissansa kohtalosta ja haastateltava usein hautasi ne omalle pihalleen. Tähän ehkä liittyy jo edellä mainittu ajatus, että kissasta on turha enää sen kuoleman jälkeen murehtia, kunhan se saadaan nähtäville mullan alle. Kissojen kuolemien jatkuva kokeminen ja hautaaminen voivat myös kovettaa:

Se on ollut järkyttävää kuinka minä ennen itkin haudatessani, se oli aivan mieletöntä, mutta nyt minä ole kymmenessä vuodessa tullut järki-ihmiseksi. Kaikkien meidän täytyy täältä kuolla. Minulle on tullut vähän sellainen lääkärin asenne, että ei se että joku kuolee, mutta se jos joku kituu, niin se on minulle se kaikista karmein. (Nainen, 64)

Vain yksi haastateltava nosti esiin kuoleman jälkeisen henkisen olemassaolon. Haastateltava puhui tuonpuoleisesta paikkana, johon hän itse päätyy ja jossa odottavat myös hänen kuolleet kumppanieläimensä ja muut eläimet joita hän on elämänsä aikana kohdannut. Hän sanoi, että ihmisen sielu tai henki ei katoa, koska kaikki olennot ovat energiaa. Tuonpuoleinen ei kuitenkaan ollut selkeä paikka haastateltavalle, vaan se saattoi olla taivas, seitsemäs dimensio tai ufoelämä tai joku vastaava, jonka kaarisillan takana hän jälleen tapaisi kumppanieläimensä.

Muut haastateltavat puhuivat kuolemasta fyysisen maailman puitteissa ja uskoa tuonpuoleiseen ei mainittu joko siksi, että uskonto on arkaluontoinen keskustelunaihe, tai siksi että haastateltavat eivät uskoneet kuoleman jälkeiseen elämään taivaassa tai muussa henkiolottuvuudessa. Ilmeisesti ihmiset eivät tavallisesti omaa kuolemaakaan pohtiessa murehdi kuolemanjälkeistä elämää, vaan enemmän heitä huolettaa itse

kuoleman hetkeen liittyvä kärsimys²³. Samankaltainen ajattelu toteutuu myös siinä, miten haastateltavat pyrkivät tarjoamaan kissoilleen unelmakuoleman, joka oli pitkälti samanlainen kuin unelmaelämä: vailla tuskaa ja kipua.

Kissan lopullisen kuoleman voi ajatella tapahtuvan vasta siinä vaiheessa, kun kumppanieläin painuu myös sosiaaliseen ja lopulliseen unohdukseen. Institutionaalisisena esimerkkinä kumppanieläinten sosiaalisesta kuolemanjälkeisestä elosta ovat pieneläinten hautausmaat, joilla kumppanieläinten hautoja hoidetaan pitkään eläimen kuoleman jälkeen. Mutta vaikka kissan haudalla ei käytäisi tai sen kuoleman jälkeinen elo ei sisältäisi kuolleen rituaalista muistelua (esim. kynttilän polttamista haudalla), on se pitkään elossa perheenjäsentensä puheissa ja muistoissa.

Seuraavassa luvussa palaan tutkimukseni tuloksiin ja vedän tutkimukseni langat yhteen. Seuraavan luvun tarkoituksena on tiivistää tutkimukseni keskeisin anti. Kirjoitan siis vielä kokoavasti siitä millaisia eläkeläisten kissasuhteet ovat ja millainen paikka kissalla on eläkeläisten elämässä.

²³ Lähde: Eutanasia vie kärsimyksestä ja kuoleman pelosta.
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/03/18/eutanasia-vie-karsimyksesta-ja-kuoleamisen-pelosta> (Katsottu: 17.8.2015)

5 LOPPUTARKASTELU

Tässä tutkielmassa olen esitellyt eläkeläisten suhteita kissoihinsa. Keskeisinä tarkastelun kohteina olivat erityisesti monilajiset kodit ja eläkeläisten suhdeverkostot, joiden osana kumppanieläimet ovat. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää myös se, millainen sekä fyysinen paikka että henkinen asema kissalla on eläkeläisten kodeissa. Fyysisesti kissan paikka eläkeläiskodeissa oli melko vapaa ja säätelemätön. On kuitenkin kiinni kissan huoltajien arvoista, miten kissan vapaus toteutuu. Keittiön pöydät miellettiin joissain tapauksissa vain ihmisille kuuluviksi ja kissan kulku toisiin paikkoihin estettiin, koska paikat haluttiin suojata kissan mahdolliselta turmelevalta vaikutukselta.

Kissan asema kodissa on eläkeläisten puheissa kunnioitettu. Kissasta pyritään pitämään vähintään yhtä hyvä, ellei parempikin huoli kuin itsestä. Eläintä kuunnellaan ja sen hyvinvoinnista yritetään huolehtia niin hyvin kuin mahdollista. Toisaalta ulkoilu nähdään monessa eläkeläiskodissa kissalle välttämättömänä, vaikka vapaa liikkuminen voi aiheuttaa vakavia uhkia kissan terveydelle.

Eläkeläisten ja heidän kissojensa muodostamat sosiaaliset yksiköt vaikuttivat haastatteluiden perusteella olevan osin läheisempiä kuin perhe- tai ystävyysuhteet ihmisten kanssa. Kumppanuus kuvastaa sanana haastattelemini eläkeläisen suhdetta kissoihinsa syvemmin ja paremmin kuin perheenjäsenyys tai kaveruus. Kuitenkin kissasuhte on kumppanuuden lisäksi myös ystävyyttä ja perheenjäsenyyttä. Kumppanuus kissaan muodostuu yhteisen arkisen toiminnan ja jaetun intimiteetin kautta. Kissalle voidaan paljastaa sellaisia puolia itsestä, joita ihmisille voi olla vaikeampaa näyttää. Kissan koskettaminen voi olla välitöntä, sille voi puhella vapaasti ja kissan seurassa omaa ruumista tai sen toimintoja ei tarvitse peitellä. Kissan seurassa ihmisellä voi olla vapaus olla ”eläimellisempi”, irti kulttuurin säätelystä ja vatimuksesta tuottaa älyllistä puhetta. Kissa hyväksyy ihmisen sellaisenaan, mikä voi tehdä kissasuhteesta ihmiselle erityisen antoisan.

Tutkimuksessa selvisi, että vaikka kissasta on vaivaa, voi se kumppanina olla korvaamaton. Yölliset heräämiset ja kissojen kotona tekemät tuhotyöt sekä niistä kannettu huoli peittoutuivat haastateltavien kertomuksissa positiivisten asioiden alle.

Kissa voi tarjota huoltajalleen merkittävää emotionaalista tukea, ilon ja toiminnan lähteen. Kissat voivat myös suhteuttaa eläkeläisten elämää ja helpottaa elämän varjopuolten käsittelyä: eläimet antavat ajanvietettä ja mukavaa ajateltavaa esimerkiksi raskaan omaishoitotyön vastapainoksi. Toisaalta kissan herättämät voimakkaat tunteet herättävät joskus häpeää ja tarpeen kontrolloida tunteita. Jotkut eläkeläiset elävät tunnekulttuurissa, joissa eläinten säälminen ja niihin kiintyminen nähdään heikkoutena. Kuitenkin osalle eläkeläisistä kumppanieläinten vuoksi itkeminen ja voimakkaat tunteet ovat luonteva osa kissasuhdetta, samoin kuin ihmissuhteitakin.

Eläkeläisten kissahistoriat heijastuvat nykypäivään. Kaikilla haastatelluilla oli ollut lapsuudessaan kissoja, mikä todennäköisesti helpotti kissan ottamista myös aikuisiällä. Tutkimuksessa selvisi myös tietoa maatiaiskissojen yhteiskunnallisesta asemasta. Kissat kulkeutuvat ihmisten koteihin säätelemättömästi. Monella haastatellulla oli ollut kulkukissa tai villikissanpentu perheenjäsenenään. Lähes kaikkien haastateltujen nykyinen kissa oli myös tullut heille ilman etukäteisharkintaa. Kissojen hoitamisen tuttuus, yhdessä läheisten kannustavan mielipiteen kanssa, tekevät eläkeläiset myöntyvääiseksi kissan pidolle, vaikka heillä olisi ollut tausta-ajatuksena se, etteivät he hanki enää uutta kissaa.

Kissakumppanit vaikuttavat myös ihmissuhteisiin tarjoamalla positiivisia ja keveitä puheenaiheita. Kissat voivat antaa pariskunnille yhteisiä keskustelunaiheita ja harrastuksia, mikä voi lähentää parisuhteen osapuolia ja elävöittää suhdetta. Kissat voivat myös jossain tapauksissa toimia linkkeinä ihmisten välillä. Internetistä, kerhoista tai busseista voi löytyä kanssaihmiä, joiden kanssa jutellaan kissakuulumiset. Toisaalta kissat voivat myös hankaloittaa ihmissuhteita, jos kissanhuoltajan lähipiirissä on kissavihaajia tai negatiivisesti kumppanieläimen pitoon suhtautuvia henkilöitä.

Kissan kuolema on lähes poikkeuksetta osa monilajista suhdetta. Kissojen kuolemat ovat usein järkyttäviä ja yllättäviä. Kissasta luopumisen vaikeus ja kuoleman aiheuttamat tunnekuohut aikaansaavat sen, että eläkeläiset ovat usein päättäneet, etteivät he enää ota uutta kissaa. Kuitenkin tämä päätös kumoutuu helposti, jos eläkeläiselle tarjotaan sopivaa kissaa. Ja haastatelluistani voi päätellä, että villikissojen pentuja ja kulkukissoja tarjotaan sellaisille eläkeläisille, joiden tiedetään aikaisemmin hoitaneen kissoja.

Erityisesti kissojen ja kumppanieläinten eutanasiaan liittyvät kysymykset kaipaivat lisätutkintaa: miksi kissojen kohdalla eutanasia on poikkeuksetta unelmakuolema? Tätä voi miettiä sen rinnalla, että ihmisten kohdalla aktiivinen eutanasia on kriminalisoitu ja kipulääkkein turrutettu hidas nääntymiskuolema on kuolettavan sairaskohtauksen ohella kenties yleisin kuolintapa. Eläimen elämää ajatellaan lähtökohtaisesti erilaisena verrattuna ihmisen elämään: ”armopiikkiä” pidetään lähes poikkeuksetta rakkautellisena tekona nimenomaan eläinten kohdalla, mutta vaikeasti sairaan ihmislapsen tai -nuoren kohdalla se todennäköisesti olisi kauhistus. Ilmeisesti ihmiselämä on pitkittämisen arvoinen, mutta eläinten kohdalla elämän venyttäminen nähdään luonnonvastaisena räähkäämisenä.

Tavat suhtautua kissan kuolemaan kertovat myös siitä, millaisena olentona kissaa pidetään. Kissa on vähemmän domestikoitu ja löyhemmin ihmisen hallinnassa kuin monet muut kumppanieläimet. Kissa nähdään ainakin osittain villieläimenä ja petona, jolle vapaus kulkea ulkona kytkemättä tekee sen elämisestä elämisen arvoista. Vapauden lisäksi kissa yhdistetään luontoon myös sen kuolemassa: eutanasia nähdään ehkä siksi luonnollisena, että luonnossa sairas kissa kuolisi nopeasti. Kissan hautaamisen koruttomuus ja seremonioiden vähyyks kertovat myös siitä, että kissaa pidetään luontokappaleena, jonka kuuluu kuolemansa jälkeen palata osaksi luontoa. Villiydestään huolimatta kissaa pidetään läheisenä perheenjäsenenä, ystävänä sekä kumppanina, jonka seurasta, toimista ja ulkomuodosta nautitaan erityisesti kodin piirissä.

LÄHTEET

- Aaltola, E. (2004) Eläinten moraalinen arvo. Vastapaino, Tampere
- Airaksinen, T. (2010) Saasta: Filosofinen johdatus jätteen todellisuuteen, WSOY/Johnny Kniga, Helsinki
- Alger, J. M. & Alger, S. F. (1997) Beyond Mead: Symbolic Interaction between Humans and Felines. *Society and Animals*, Vol. 5, No. 1. The White Horse Press, Cambridge, UK. s. 65-81. Linkki: https://animalsandsociety.org/assets/library/328_s515.pdf (Katsottu 17.10.2015)
- Boehrer, B (2007) Introduction. *The Animal Renaissance*. Teoksessa: *A Cultural History of Animals in the Renaissance* (Toim. Boehrer, B.). Berg: Oxford, New York. s. 1-26
- Bradshaw, J. (2013) Kissan mieli. Ymmärrä lemmikkisi käytöstä. Docendo OY, Jyväskylä
- Carter, B. & Charles, N. (2011) *Human-Animal Connections: An Introduction*. Teoksessa: *Human and Other Animals. Critical perspectives* (toim. Carter, B. & Charles, N.). Palgrave macmillan, UK. s. 1-29
- Charles, N. (2014) 'Animals Just Love You as You Are': Experiencing kinship across the Species Barrier. *Sociology*, Published online 13. January 2014, by Sage
- Classen, C. (2012) *The Deepest Sense. Cultural History of Touch*. University of Illinois Press, USA
- DeMello, M. (2007) The Present and Future of Animal Domestication. Teoksessa: *A Cultural history of Animals in the Modern Age* (Toim. Malamud, R.). Berg, Oxford, New York. s. 67-94
- DeMello, M. (2012) *Animals and Society. An Introduction to Human-Animal Studies*. Columbia University Press, New York, USA
- Douglas, M. (1991) The Idea of a Home. *Social Research*, Vol. 58, No. 1, s. 287-307
- Franklin, A. (2006) "Be(a)ware of the Dog": A Post-Humanist Approach to Housing. *Housing, Theory and Society*, Vol 23, no. 3, 137-156

- Goffman, E. (1959) Arkielämän roolit. Oikeille jäljille rooliviidakossa. WSOY, Porvoo.
- Hagfors, R., Hellsten, K. & Sakslin, M. (toim. 2008) Suomen kansan eläke. Kelan tutkimusosasto, Vammala.
- Harris, D. K. (2007) The Sociology of Aging. Third edition. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Plymouth, UK.
- Heikkinen, E. (2000) Terve vanheneminen – Utopia vai realistinen mahdollisuus? Teoksessa: Suomalainen elämäntulkku (toim. Heikkinen, E. & Tuomi, J.) Tammi, Vantaa. s. 216–234
- Heikkinen, R.-L. (2000) Elämä, tunteet ja vanheneminen. Teoksessa: Suomalainen elämäntulkku (toim. Heikkinen, E. & Tuomi, J.) Tammi, Vantaa. s. 194–215
- Hooyman, N. R. & Asuman Kiyak, H. (2011) Social Gerontology. A Multidisciplinary Perspective. Ninth Edition. Pearson, USA
- Häyry, H., Tengvall, H. & Vilkkä, L. (toim.) (1989) Eläin ihmisten maailmassa. Gaudeamus, Helsinki.
- Ilmarinen, J. (2000) Työikäiset ja elämäntulkku. Teoksessa: Suomalainen elämäntulkku (toim. Heikkinen, E. & Tuomi, J.) Tammi, Vantaa. s. 173–193
- Jallinoja, R. (2000) Perheen aika. Otava, Helsinki
- Jallinoja, R., Hurme, H. & Jokinen, K. (2014) Johdanto. Teoksessa Perhetutkimuksen suuntauksia (toim. Jallinoja, Hurme & Jokinen). Gaudeamus, Helsinki. S. 7-17
- Jyrinki, H. (2010) Lemmikinomistajan monet kasvot. Moniparadigmmainen tutkimus kuluttajasubjektista lemmikkeihin liittyvässä kuluttamisessa. Acta Wasaensia no 224. Vaasa.
- Keinänen, M. & Nyman, H. (2013) Kissojen Suomi. SKS, Helsinki.
- Kinnunen, T. (2013) Vahvat yksin, heikot silytyksin. Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista. Kirjapaja, Helsinki.
- Kontio, K. (2003) Eläketurvan kehitys. Teoksessa: Suomen eläkejärjestelmä (toim. Hietaniemi, M. & Vidlund, M.) Eläketurvakeskus, Helsinki. s. 13–24

- Laslett, P. (1995) *Necessary Knowledge: Age and Aging in Societies of the Past*. Teoksessa: *Aging in the Past. Demography, Society and Old Age* (toim. Kertzer, D. & Laslett, P.) University of California Press, London, England. s. 3-77
- Näre, S. (1999) Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa: *Tunteiden sosiologiaa 1 Elämyksiä ja läheisyyttä* (toim. Näre, S.) Tietolipas 156, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. s. 9-18
- Lehtinen, V. (2000) Mielenterveyttä ikä kaikki. Teoksessa: *Suomalainen elämäntutkimus* (toim. Heikkinen, E. & Tuomi, J.) Tammi, Vantaa. s. 235–253
- Martelin, T., Pitkänen, K. & Koskinen, S. (2000) Suomalaisten väestöllinen elämäntutkimus: tilastoja ja tarinoita. Teoksessa: *Suomalainen elämäntutkimus* (toim. Heikkinen, E. & Tuomi, J.) Tammi, Vantaa. s. 38–57
- Miller, D. (2001) *Behind Closed Doors*. Teoksessa: *Home Possessions. Material culture behind closed doors*. (toim. Miller, D.) Berg, UK. s. 1-22
- Moody, H. R. (editor/author) (2007) *Aging. Concepts and Controversies*. Fifth Edition. Sage Publications Ltd, UK.
- Nikander, P. (1999) Elämäntutkimuksesta elämäntutkimukseen: län muuttuva merkitysmaailma. Teoksessa: *Naiset ja ikääntyminen* (toim. Kangas, I. & Nikander, P.), Gaudeamus, Tampere. s. 27–45
- Pascua, E. (2007) *From Forest to farm and Town. Domestic Animals from ca. 1000 to ca. 1450*. Teoksessa: *Cultural history of Animals in the Medieval Age* (toim. Resl, B.). Berg, Oxford, New York. s. 81-102
- Pearlin, L. I. (1982) *Discontinuities in the Study of Aging*. Teoksessa: *Aging & Life Course transitions. An Interdisciplinary Perspective* (toim. Hareven, T. K. & Adams, K. J.), The Guilford Press, USA. s. 55-74
- Pentikäinen, J. (1990) *Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Phillips, J., Ajrouch, K. & Hillcoat-Nallétamby, S. (2010) Key Concepts in Social Gerontology. Sage Publications Ltd, London, UK

Pierce, J. (27.02.2013) Luento: The Last Walk: Our Companion Animals at the End of Their Lives. The Medical Center Hour, University of Virginia School of Medicine. Video: <https://www.youtube.com/watch?v=NTOOMgv8-9Q> (Katsottu: 17.10.2015)

Pierce, J. (7.10.2015) Blogiteksti: "Are Pets Really Family? This common sound-bite needs reconsideration" Linkki: <https://www.psychologytoday.com/blog/all-dogs-go-heaven/201510/are-pets-really-family> (Katsottu: 17.10.2015)

Poder, P (2009) The Sociology of Emotions. Managing, Exchanging and Generating Emotions in Everyday Life. Teoksessa: Encountering the Everyday. An introduction to the Sociologies of the unnoticed (toim. Jacobsen, M. H.). Palgrave macmillan: Hampshire. s. 329–352

Rantala, R. (1991) (toim.) Mitä Missä Milloin. Tietosanakirja. Otava, Helsinki

Ratamáki, O. (2009) Luonto, kulttuuri ja yhteiskunta osana ihmisen ja eläimen suhdetta. Teoksessa: Ihmisen eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri. (toim. Kainulainen, P. & Sepänmaa, Y.) Palmenia, Helsinki. s. 37–51

Resl, B. (2007) Introduction: Animals in Culture, ca. 1000-ca. 1400. Teoksessa: Cultural history of Animals in the Medieval Age (toim. Resl, B.). Berg, Oxford, New York. s. 1-26

Ruonakoski, E. (2015) Kiintymyksen lähteillä – koira ja ihminen matkalla tulevaan. Teoksessa: Eläimet yhteiskunnassa (toim. Aaltola, E. & Keto, S.) Into kustannus Oy, s. 261–284

Schuurman, N. (2013) Eläin -tavoittamaton tutkimuskohde? Elore 1/2003 s. 13–16

Singer, P. (1990) Oikeutta eläimille. Eläinsuojeluliitto Animalia ry, Helsinki

Suni, A. (1994) Saatteeksi -osio, teoksessa: Suuri Kissakirja 2. Kotikissa. Suomalainen laitos, toim. Homanen, V., WSOY, Porvoo. s. 9-10

Tuan, Y-F. (2007) Animal Pets: Cruelty and Affection. Teoksessa: The Animals Reader. The Essential Classic and Contemporary Writings. (toim. Kalof, L. & Fitzgerald, A.), Berg, USA. s. 141–153

Tuomi, J. & Sarajärvi, A, (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki

Tuomivaara, S. (2009) What are the Animals Needed for in Early Sociological Texts? Teoksessa: Investigating Human Animal Relations in Science, Culture and Work (toim. Holmberg, T.) Uppsala universitet, Uppsala. s. 44–55

Turunen, S. (2011) Lemmikkielämää. Ihmisen eläinsuhde ja eläinten hyödyntäminen. Gaudeamus, Helsinki

Vakimo, S. (2001) Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä. SKS, Helsinki.

Vilkko, A. (2000) Elämäntulkku ja elämäntulkukerronta. Teoksessa: Suomalainen elämäntulkku (toim. Heikkinen, E. & Tuomi, J.) Tammi, Vantaa. s. 74–85

Ylikarjula, S. (2011) Vanheneminen kielletty? Elämäntulkun puolustus. Kirjapaja, Viro.

LIITTEET

LIITE 1

HAASTATTELURUNKO

1. Taustatiedot

- Ikä
- Kotipaikkakunta
- Ketä perheeseen kuuluu?
- Mitä lemmikkejä sinulla on?
- Montako kissaa omistat? Minkä rotuisia?
- Mikä olit ammatiltasi ennen eläkkeelle jäämistä?
- Milloin jäit eläkkeelle?

2. Kissahistoria

- Kuvailisitko omaa kissahistoriaasi? Mitä kautta olet alun perin tutustunut kissoihin? Milloin sinulla oli ensikosketus kissaan? Mitä teit kissan kanssa? Miltä se tuntui?
- Millaisia kissoja sinulla on elämäsi varrella ollut tai millaisia kissoja olet tuntenut? Onko joku tuntemistasi kissoista ollut ylitse muiden? Onko kissa "hän" vai "se"?
- Millainen kissa sinulla on tällä hetkellä?
- Mitä kautta nykyinen kissasi on tullut sinulle? Miksi sinulla on nimenomaan kissa (muun lemmikin sijasta tai lisäksi)? Mikä sai sinut hankkimaan kissan juuri tänä ajankohtana? (onko kissa hankittu esim. lasten poismuuton tai muun elämänmuutoksen jälkeen/yhteydessä?)
- Onko kissan asema muuttunut siitä ajasta kun olit lapsi? Onko kissan asema muuttunut aikuisikäsi aikana? Onko oma suhtautumisesi kissoja kohtaan muuttunut elämäsi aikana?
- Ovatko kissakokemuksesi tai kissanomistajuutesi vaikuttaneet sinun elämääsi ja elämänlaatuusi?

- Onko sinulle tullut kissan kautta mahdollisuus esimerkiksi uusiin sosiaalisiin kontakteihin (vrt. koiranomistajat)?

3. Kissoja koskevat käytännön kokemukset ja toiminnot

- Onko sinulla harrastuksia kissasi kanssa? Mitä te teette yhdessä?
- Osaatko arvioida, montako tuntia keskimäärin vietät aikaa kissan kanssa tai kissaan liittyvien toimien parissa päivän aikana? Miten kissaan liittyvää aikaa käytetään (ruokinta, siivous, harjaus, hoito tms.)?
- Kuvaile arkipäivää kissasi kanssa? Millaisia toimia kissan kanssa elämiseen liittyy?
- Millainen asema kissalla on sinun kotonasi? Onko kissalla tietty rooli, työ tai paikka sinun kodissasi?
- Miten kommunikoit kissan kanssa? Millaista kieltä käytätte?
- Miten kissa ilmaisee halujaan ja toiveitaan sinulle?
- Onko kissa huomioitu kodin järjestyksessä tai järjestelyissä? Onko kodin järjestelyt tehty ennen kaikkea ihmisen vai ennen kaikkea kissan etua silmälläpitäen?
- Osallistuuko kissa perheen juhliin tai mitä sille tehdään juhlien aikana? Järjestetäänkö kissalle omia juhlia?
- Miten kissanhoito järjestyy esimerkiksi loman tai matkan aikana? Onko kissalle varahoitaja? Miten pitkäksi aikaa kissan voi jättää yksin kotiin?

4. Kissoja koskevat tunteet

- Mitä kissa sinulle merkitsee?
- Millaisia tunteita sinussa herää, kun leikität kissaasi / ruokit sitä / siivoat sen sotkuja / viet sen lääkäriin / silität ja hoidat sitä / harjaat tai puhdistat sitä / ulkoilet sen kanssa...? Kun kissa on sinun lähelläsi, miltä se tuntuu?
- Mitä luulet, millaisia tunteita kissalla on sinua kohtaan, kun leikität kissaasi / ruokit sitä / siivoat sen sotkuja / viet sen lääkäriin / silität ja hoidat sitä / harjaat tai puhdistat sitä / ulkoilet sen kanssa...?
- Milloin kissa on iloinen / harmistunut / vihainen / surullinen / tyytyväinen? Miten kissa näyttää tunteitaan? Mistä pääättelet kissan tuntevan kutakin tunnetta?
- Oletko joutunut kohtaamaan kissasi kuoleman? Miten kuolema tapahtui? Miltä se tuntui? Mitä ajattelet elossa olevan kissasi kuolemasta?

- Osaisitko kuvitella elämää ilman kissaa/kissoja? Millaista arki olisi ilman kissaa? Missä tilanteessa luopuisit kissasta?

5. Kissoja koskevat ajatukset

- Koetko, että kissa on osa perhettä?
- Onko oma kissasi sinusta tavallinen vai poikkeava kissayksilö? Mitä erityistä/tavallista sinun kissassasi on?
- Mikä kissassasi on parasta? Mikä yhteiselossa ja kissan kumppanuudessa on hienointa?
- Mitkä kissan ominaisuudet ovat huonoimpia? Mikä yhteiselossa on ikävintä?
- Millainen on sinusta hyvä/ihanteellinen ja millainen on huono kissa?
- Millä tavalla kissan kanssa oleminen eroaa ihmisten kanssa olemisesta? Millä tavalla kissa eroaa kumppanina ja ystävänä ihmisestä? Mitä samaa kissassa ja ihmiskumppaneissa on?
- Millainen on sinusta kissan hyvä elämä? Millaisesta elämästä kissa nauttii?
- Mistä luulet myyttisten kissauskomusten johtuvan (esim. yhdeksän henkeä, musta kissa tien yli jne.)?

Onko jotain mitä haluaisit vielä itse lisätä tai kertoa?

LIITE 2

Tutkimustiedote

Haastattelija:
Sini Saarinen
kaislaku 10 L 111a
80130 Joensuu
puh. 0466210035
s-posti: sisaarin(at)student.uef.fi

Tutkimuksen aiheena ovat yli 65-vuotiaiden eläkeläisten kissoihinsa muodostamat tunnesuhteet. Tutkimuksen kohteena on se millainen merkitys kissalla on eläkeläisten elämässä, mitä kissan kanssa tehdään ja millaisena olentona kissa ymmärretään. Lisäksi tarkastellaan eläkeläisten havaitsemia kissan asemassa tapahtuneita muutoksia viime vuosikymmenten aikana.

Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla loka-marraskuun aikana. Haastattelu kestää 1-2 tuntia. Joitakin nauhoitettuja haastatteluja käytetään haastattelukurssilla: haastattelun pohjalta voidaan tehdä analyysiharjoituksia ja auki kirjoitetut haastattelut ovat näkyvissä kurssilaisille. Nauhoitetut haastattelut ovat ainoastaan haastattelijan käytössä, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille.

Haastattelun sisältöä käytetään lisäksi Pro gradu -tutkielman aineistona. Haastattelussa ilmenneitä asioita analysoidaan yhteiskuntatieteellisten teorioiden valossa. Auki kirjoitettua haastattelua voidaan käyttää myös osana myöhempiä tutkimuksia ja tällöinkin taataan haastateltavan anonymiteetti.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavalla on oikeus keskeyttää haastattelu milloin tahansa ja hänellä on oikeus vetäytyä pois tutkimuksesta myös haastattelun tekemisen jälkeen. Haastateltavan yksityisyydensuoja taataan muuttamalla hänen nimensä ja hänen kumppanieläintensä nimet.